
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00070835 4

PROGRAMM

A

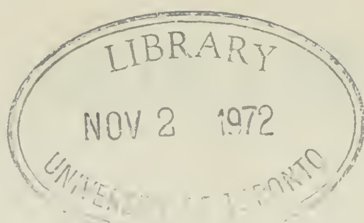
NEMZETISÉG ÉS A NEMZETISÉGEK

TÁRGYÁBAN.

IRTA

MOCSÁRY LAJOS.

PEST.
RÁTH MÓR.
1860.

LIBRARY
NOV 2 1972

ELŐSZÓ.

A jelen sorok épen sajtó alatt voltak s a nyomtatás vége felé járt, midőn az octoberi rendeletek megjelentek. Ez által munkám némi tekintetben korszerütlenné vált.

Változást mindenki várt, de nem oly nagy mértékben meglepőt. A hazánkban létező különböző nemzetiségek kérdése is egy perczre háttérbe van szorítva, de bizton várhatjuk, hogy rövid idő alatt az előtérre fog állani. Jó lesz, ha készen tartjuk rá magunkat. Ne higyjük, hogy más ajku honosink nemzetiségi követeléseik tekintetében el vannak hallgattatva; fel fognak lépni, megyén, országgyülésen, okvetlenül. Ne hitessük el magunkkal, hogy „most már majd könnyebben elbánunk velök.“ E kérdésnek kezelése lesz próbaköve politikai érettségünknek s ha jóra tudunk menni e nehéz viszonyokkal, nemzetünk a dicsőségnek egy uj koszorúját fogja tűzni homlokára. Ellenben, ha a régi modorban szenvedély fog e tárgyban határozni, bármi erőre vergődjék is fajunk, örökös nyílt és gyógyíthatlan seb gyanánt fogja színi s életét aláásni a nemzetiségi viszály.

Miután e munkának legfontosabb része arról szól, miként kell eljárnunk a hazánkbeli különféle nemzetiségek kérdésére nézve, e tekintetben korszerű s egész bátorsággal bocsátom napvilágra. A kik tehát figyelemre méltatják, kezdjék az olvasást az V. czikkelyen, mely a szőnyegen levő, vagy röviden arra kerülendő dolgokról szól. A többi, különösen a II. cikkely a leélt évtizedhez tartozik. Ez évtized vége összes történetünknek egyik legnevezetesebb s költőileg szép korszaka fog örökre maradni, egyike azon nyugpontoknak, melyeken vigasztaló és engesztelő érzelmekkel nyugszik a történetiró lelke, midőn a népek szenvedéseinek hosszu és véres sorát igtatja lapjaiba. A ki e korszakra jelen izgatott állapotunkban sem restell olykor visszapillantani, talán fog munkámnak e részében is némi érdekeset találni.

Andornakon November 5.

I.

Ügyeink uj phasisba léptek. Ki van mondva, hogy állami szerkezetünk meg fog változni, s nyugtalanul várja minden ember a bekövetkezendő uj dolgokat.

Jőjön bármi és bármi módon, viszonyaink egyik legbonyolodottabb csomóját a nemzetiségek kérdése fogja képezni minden gondolható körülmények közt. Fejlődjenek ki bármiként ügyeink, e kérdés elintézése lesz a legelső teendő. Oly szirt ez, melyet ki lehet kerülni — ez erős hitem — s a mennyiben eddig lehetett, már is jó irányban indulunk: de lehet olyan is, hogy szétmállik rajta minden ügyekezetünk.

Ha sikerül ez ügyet jól elintézni, még tán igazolva lesz szent István hagyománya, mely szerint „unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est", ellenben ha jól elintézni nem tudjuk, ha megmaradhatnánk is mind amellett, mégis oly nyílt és gyógyithatlan seb marad nemzetünk testén, mely örökké viszket, örökké fáj.

Hazánk állapota a világ teljes figyelmének tárgya lett. Bárki gondol pedig hazánkra, az első, mi figyelmét megragadja, az, hogy itt a magyaron kivül több népfaj él, mindenik élénk ragaszkodással nemzetiségéhez, felébredt szellemmel, sőt tettre, harczra minden pillanatban kész in-

dulattal. Tudva van, hogy ezen nemzetiségek és a magyarok közt hosszas villongások léteztek, melyek végre nyílt harczczá fejlődtek; kevésbbé van tudva, mi vitte e dolgokat ennyire. Tudva van az is, hogy e perczben ezen különböző nemzetiségek egymáshoz tetemesen közeledtek, de nincs és nem is lehet tudva, mennyiben lehet ezen barátságos hangulat befolyással a viszonyok tettleges elintézésére. Azon nagy fontosság következtében, melyet e perczben a nemzetiségek kérdésének európaszerte tulajdonítanak, kettős érdeket gerjesztenek a mi nemzetiségi állapotaink s azon összes kérdések közt, melyek keleti Európa jelenlegi állapotából felmerülnek, bátran felvehetjük, hogy az érdekli legjobban Európa összes politikusait, hogy mi fog történni a Magyarországon létező nemzetiségekkel.

Mi magunk is érezzük, hogy ez ránk nézve életkérdés s azon fordul meg egész állapotunk, miként tudunk elrendezkedni e tekintetben. Ha nem tudunk jóra menni más ajku hazánkfiaival, tökéletesen felakadunk mindenben, s hazánk nem csak a legszomorubb pangásnak, hanem a legborzasztóbb és undorítóbb háborgásoknak lesz örökös színhelye; minden izgató kész anyagot fog örökösen találni közöttünk, lehetetlen lesz minden rendezett állapot.

Mindazon mozgalmak közepett, melyek egy év óta hazánkban mutatkoznak, nincs semmi fontosabb és örvendetesebb annál, hogy különféle nemzetiségeink s köztünk jobb hangulatot sikerült létrehozni, sőt valódi szivélyes indulat kezd lábra kapni. Ezen ténynek végtelen nagy fontossága van. Hosszas ellenségeskedés után, midőn mind a két fél kifáradt s szivében békét óhajt, igen nagy akadályt képez, sőt hosszu időre hátraveti gyakran a kibékülést az első közelítő lépés megtételének nehézsége. Ná-

lunk ez első lépés megtörtént, az ut meg van törve, s minden gyülölségnek s keserüségnek éle eltompult. E tekintetben roppant már is a nyeremény. De azért ne tulajdonitsunk kelleténél nagyobb fontosságot annak, mi eddig történt. Nem elég az, hogy egymást testvéreknek valljuk, s a hol csak lehet, nem mulasztjuk el az alkalmat egymással barátkozni; szükséges, hogy egymás közt egészen tisztában legyünk s határozzuk meg világosan, mi az enyim, mi a tiéd; clara pacta, boni amici.

E kérdéshez akarok szólani ez alkalommal s javaslatokat fogok előterjeszteni arra nézve, miképen kellene elrendezni különféle nyelvű hazánkfiaihoz való viszonyainkat. A mennyire lehet, részletes programmot fogok felállitani; csak magam részéről természetesen, miután senki nevében sem léphetek fel; óhajtom és reménylem is azonban, hogy semmiben, a mi lényeges, nem fogok a saját fajombeliek által desavouiroztatni.

Mulhatlanul szükséges előre tisztába jönnünk e tárgyban. azért, mivel a legislegelső lépés, melyet más ajku honosink irányában tenni fogunk, mihelyt erre alkalom lesz bármi módon, határozni fog az egész nemzetiségi kérdés, mondhatni, egész létünk felett. Egy vigyázatlan lépés, egy elvétett szó, s egy pillanat alatt kigyuladhat ujra minden szenvedély; positiv lépések tizenkét év óta nem történhetvén, semmi cselekvési uj irány folyamatban nem levén, meglehet, elkezdjük ott, hol elhagytuk tizenkét év előtt, s akkor hijában volt minden testvérül-fogadás, halomba dűl minden.

Szükséges tisztába jönni azért, mivel nincs semmi kétség a fölött, hogy elleneink résen állanak, s azok a régi tényeket emlegetvén, hogy felizgassák más ajku honosinkat, ne-

künk nem elég csupán érzésbeli nyilatkozatokkal ellensúlyozni működésüket, hanem biztositékokat kell adnunk a felől, hogy régi politikánktól egészen eltérőleg kivánunk fellépni ezután.

Szükséges megnyugtatni őket arra nézve, hogy tőlünk ne féltsék nemzetiségöket, mert igen sokan vannak még közöttük, kik habár átlátják, hogy az ellenségeskedés jóra nem vezet, de attól tartanak, hogy mihelyt mi ismét nagyobb befolyásra teszünk szert, meg fogunk magyarosítani akarni mindent, mi utunkba jő; minket ugy tekintenek, mint az erősebb félt, s mitőlünk várják a tettleges közelítést, a biztosítékokat.

Szükséges e tárgyra nézve minél tisztább eszméket felállitani, mert még igen sok van saját fajunkbeliek közt is, ki nem szívelheti el azon gondolatot, hogy a magyar nem lehet többé az egyedüli úr, a többi pedig csak meghódított másod rangu nép a magyar hazában; ki azt gondolja, hogy a magyarság nem tarthatja meg kellő állását a hazában, ha törvényben meghatározott kiváltságokkal magát körül nem sánczolja; ki azt hiszi, hogy csekély számunknál fogva okvetlen elnyel a panslavismus, ha számunkat nem szaporítjuk; ki azt hiszi, hogy csak az lehet Magyarországon jó hazafi, a ki született magyar: szükséges hogy az ilyen bús magyarok lenyeljék minélelőbb ama keserűnek vélt falatot, hogy minden e hazában élő nemzetiségnek meg kell adni illető jogát.

Mielőtt azonban elősorolnám javaslataimat arra nézve, mit csináljunk a különféle nemzetiségekkel, alkalmat veszek a magyar nemzetiségre vonatkozólag elmondani egyetmást, mi szivemen fekszik s mit elmondani nem találok feleslegesnek, sem időnkivülinek. „Magyar

nemzetiség" és „a hazánkban létező különféle nemzetiségek": ez két különálló tárgy. A magyar nemzetiség fentartása és gyarapitása mindennapi kenyerünk, belügyünk, melylyel folytonosan foglalkozunk, a különböző nemzetiségek ügye inkább egy elintézendő tárgy s megfejtendő kérdés.

E rövid munka II. czikkében egy kis polemia foglaltatik. A III-ban arról kivánok szólani, mily állást foglal hazánkban a birtokos nemesség a magyar nemzetiség tekintetében. Különösen a felföldön lakó magyarság állapotát veszem szemügyre. A IV-ik „felsőbb köreinkről" szól. Az V-ik foglalja magában az emlitett programmot A VI-ik még az egész nemzetiségi ügyre vonatkozó észrevételeket tartalmaz.

II.

Hirlapjaink sokáig nem akartak bizonyos tárgyak vitatásába bocsátkozni. Hogy a kormány rendeletei fölött nem`értekeztek, helyesnek tartom; de voltak közérdekü tárgyak, melyek fölött igen szükséges és hasznos lett volna, minél előbb tisztába hozni a nézeteket. Ez lehetséges lett volna minden egyéni scrupulositás megóvása mellett is.

Egy kis polemiát idézett elő b. Kemény Gábor, b. Eötvös Józsefhez intézett „Nehány szavával," s ezen kis polemia érdekes és tanuságos nem egy tekintetben. Ne vegye rosz néven az én tisztelt barátom b. Kemény Gábor, ha az ügy érdekében némileg úgy lépek fel, mint ügyvédje; a mennyiben ezt tán tenni fogom, ügyet védelmezek személyében, s ha fogadatlan prókátornak látszom irányában, nem bánok roszabbul vele, mint enmagammal, mert alig fogom elkerülni, hogy magam mellett is ne ügyvédkedjem. Nekem is van ugyanis egy kis számadásom egy valakivel, ki teljesen ignorálta egyenesen ellene intézett, természetesen felettébb merész és nem is sokra nézett támadásomat; számadásom van még másokkal is, épen ugy mint K. G.-nak, kivel — ne vegye rosz néven czimboráskodásomat — egy hajóban evezünk s egyaránt jutottunk zátonyra jófor-

mán. Az ügy érdekében, mint mondom, s tárgyam felvilágosítására elő kell hoznom K. G—t és csekély személyemet. Az olvasó közönségtől nem követelek érdekkel-viseltetést személyek iránt, illustratió gyanánt kell azokat felhasználnom, habár épen a kérdéses személyekre nézve lesz is az legkellemetlenebb.

Hirlapjaink teljességgel nem akartak eddig a nemzetiség kérdéséhez szólani; úgy fáztak ezen tárgytól, hogy teljességgel nem lehete hozzájuk közelíteni. Soha egyik hírlapunk se közlött egy czikket is, mely e kérdésnek tüzetes tárgyalásával foglalkozott volna. Midőn b. Eötvös „Uralkodó eszméi“ megjelentek, beelégedtek mindazok, kiknek kezében van a kritika, általános különben igen érdemelt dicséretekkel, idézték a külföld nyilatkozatait, de csak egyszerű tárgyismertetést is, nem taglalást, hijába vártunk. B. Kemény Gábornak „A nemzetek fejléséről“ irt munkáját durván ledorongolták; az én „Nemzetiség“ czimű csekély munkámat csak en passant emlitette, nem emlékszem ki, a Pesti Napló tárczájában, leszidta ezen érdemes kritikus a szépirodalmi lapokat, miért mernek itéletet hozni ily tárgyakban; megczáfolt, mint hitte, emlitett munkámban előforduló egypár mellékes érdekű definitiót, ezzel készen levén az egész munkával s elszörnyűközve, hogy i l y munkát pártolnak a fiatal belletristák — tovább ment nagy cothurnusaiban. B. Kemény Gábornak „Helyzetünk és jövőnk“ czimű röpiratát szóra se érdemesítették. Jó hosszú időköz után b. Eötvös akademiai beszéde következtében megjelenvén b. K. G. „Néhány szava,“ ezt „egyszerűen emlitették“ mint irodalmi ujdonságot. Hirlapjába egyik sem akarta felvenni czikk gyanánt. Megjelenvén b. E. J. felelete, ezt, mint mondá a Pesti Napló ujdon-

dásza, szintén jelentették „egyszerűen." De ezen egyszerű jelentésnek egy kis bunkója is volt, ezen két kis kifejezés: „b. Eötvös Józsefnek ragyogó tollal irott czáfolata." — Ezen egész eljárás legmagasabb helyről, t. i. b. Eötvös részéről is helyeseltetvén, a dolog be volt fejezve s mint csalhatlan irodalmi tétel lön felállitva az, hogy a nemzetiség felett polemiázni nem való. Ez rövid története azon egész vitának, mely ujabb időben a nemzetiség kérdése felett nálunk folyt.

Hogy miért ne kellessék elmélkedni épen ezen tárgy felett, mely jelenleg az összes európai időszaki sajtónak legtöbbször emlegetett thémája s mely saját lételünknek legfontosabb tényezője: teljességgel nem birom átlátni. Bármi fontos képekkel, bármi rejtélyes sokat-tudni-látszással ügyekezzenek is az illetők e kérdés tárgyalását magoktól elodázni, bármennyire állitsák, hogy e tárgy felett okoskodni tökéletesen felesleges, mert hiszen mindenki tisztában van magával felette: én annyira kevéssé vagyok képes mindezt felfogni, hogy kénytelen vagyok egy igen egyszerű okát feltételezni ezen egész eljárásnak.

Sokkal kényelmesebb tudniillik hallgatni nagy bölcsen, mint az embernek fejét törni, vitatkozni, czivakodni, szóval értekezni és polemiázni. A tekintélyt e mellett fen lehet tartani, vagy meg lehet menteni egy-egy odavetett fontos intéssel, elég ha körmeit mutatja az oroszlány, minek rontson elő maga, úgy is szokatlan és félénk most a nép. Hátha még tudtára lehet adni a közönségnek, hogy az ember bizonyos magas tekintélynek aegise mögött áll, melynek enunciatuma gyanánt veendő minden szava; hogy ne volna az elég a jámbor közönség indiscret kiváncsiságának fékezésére! Igy azután az ember egész kényelemmel szen-

dereghet kényelmes higgadtságában s fel van mentve attól, hogy alkalmatlan czivakodásba bocsátkozzék egy-két felhevűlt agyú (hot-headed) fiatal emberrel.

Ha a hallgatás — bölcseség : meg kell vallani, hogy ez a bölcseségnek legkönnyebb neme. Ha bölcs dolog néha hallgatni, legalább egyet-mást egyszer-másszor elhallgatni: nem hiszem, hogy épen az időszaki sajtó terén, mely épen arravaló, hogy az ember magát kicsevegje minden előforduló napi érdekű tárgy felett, hallgatással sikeresen manoeuvrirozni lehessen.

Ezen nagy ábrázatu hallgatás helyett elmondom, mi lett volna csekély véleményem szerint az időszaki sajtónak feladata.

Legelőször is meg kellett volna ismertetni bőven b. Eötvös Józsefnek „A XIX. század uralkodó eszméi" stb. czimű nagyszerű munkáját, különösen annak a nemzetiségről szóló részét. Tetemes része a magyar olvasó közönségnek ugy van ama munkával, hogy csak hallott felőle; hallotta magasztalni, büszke volt reá, hogy a külföldön is oly nagy figyelmet gerjesztett, de maga alig olvasta, alig élvezte. Nem is tréfa az sok ember előtt, két jókora kötetbe belefogni, mely csupa elvont okoskodással van megtöltve, melyben nincs nyugvópont gyanánt valami könnyebb illustratioféle beszőve, de sőt folytonosan a legmagasabb tudományos hangban van tartva. Az időszaki sajtó feladata az olvasó közönségnek megkönnyíteni az ily művek élvezését. Elő kell adni röviden főtárgyait, érdekesebb részeit, mintegy tárgymutató lajstromot kell hozzá készíteni; ily felvilágositások nyomán belekap az olvasó, ha nem kezdi is elől rendszeresen, előveszi egyes czikkeit, megszereti, hozzászokik, s végre az egészszel megismerkedik.

Mindebből azonban mi sem történt; kevesen olvasták a művet s a közönség nagy része csak annyit tudott az egészből, hogy b. Eötvös egy nagy, jeles és hetedhétországra szóló művet irt.

A mit elmulasztottak e tekintetben, azáltal vélték helyrehozandónak, hogy b. Eötvös politikai nézeteit a noli me tangere paizsa alá helyezték, s ha valakinek valami ellenvetése volt, ignorálni vagy ledorongolni s magas lenézéssel fogadni tartották kötelességöknek, mint valami igen odiosus kérdést indiscret módon bizgató alkalmatlan egyént.

B. Kemény Gábornak különösen kijutott ezen szerencséből. Örökös a panasz, hogy a magyar közönség csak a könnyebb dolgok után kapkod, komolyabb tárgyaknak, komolyabb olvasmánynak nincs kelete, stb. . . . Ime kiáll a küzdhomokra egy fiatal ember, a tehetségnek, a komoly gondolkozásnak, az őszinte és hű törekvésnek csalhatlan jeleit hordozva paizsán; s fogadtatása: hidegség, hallgatás, dorong. Nyílt karokkal, őszinte pártfogással, barátságos utbaigazitásokkal kellene fogadni az ily kezdőt, nem pedig visszariasztani s megfélemlíteni. Ha nem vagytok képesek a kérdéses egyénnél felismerni a komoly irányt, a tehetséget, valóban igen csekély „jogosultságtok“ a közvélemény vezetése vagy tolmácsolására. Örvendeni kellene, hogy akadt egyén e dermedt leverő szellemi körülményeink közt, kiben nem tud elaludni a vágy, a munkásság, most épen, midőn ifjuságunk fájdalom! alig tanul valamit; ha fellépésében, előadásában van valami téves, hiányos, bizarr, szóval valami „fiatal“ és „uj“, figyelmeztetni kell, oktatni, csillapítani vagy bátorítani szükség szerint.

Miként bántak el a nemzetiség kérdésének b. Eötvös

ellenében való taglalásával időszaki sajtónknak kezelői és inspiratorai, igen jellemző azon megemlités, melyre az én „Nemzetiség“ czimű munkámat méltatták. Egy névtelenül megjelent tárczaczikke a Pesti Naplónak, egybefoglalva több tényeket, egy dorgáló czikket küldött le a magasból az apró divatlapírók fejére, előadván, hogy nem elégedvén meg a szépirodalom körével, politikába és tudományba is átcsapkodnak. Hogy mi azután az ily dőreségnek eredménye, például van felhozva az, hogy azt merészelik mondani, miszerint nekem van igazam, nem b. Eötvösnek azon vitában, melyet a nemzetiségről nyilvánított nézetei ellen inditottam. Ez egy argumentum per deductionem in absurdum akar lenni: ez az egész emlités, melyre méltattatám. — Nem akarok unalmassá válni, nem fogok keservesen panaszkodni; megvallom, nem érzettem magamat teljességgel lesújtva ily bánásmód által; kellemetlen magamra nézve, de kénytelen vagyok magam esetét hozni fel tárgyamnak illustratiójára. Ugy hiszem, nem kell sokat mutogatnom, mennyire jellemző az ily eljárás. Kényelmesen kikerülni a vitatkozást, nagy tekintély birtokát affectálni s magát egy főfőtekintélyü személylyel indentificálni — ez az egész; a nemzetiség kérdése pedig marad ugy a hogy volt, t. i. emlegetve unalomig, de a legnagyobb eszmezavarban. — Egyet kell még ez alkalommal megemlitenem. Pár év előtt igen sokat dorgálták politicai lapjaink a fiatal úgynevezett „irókat;“ folyik ez most is, de mióta a fiatal iróknak egy része az akademiai választások alkalmával „tudósokká“ avanciroztatott, nem bántják őket annyira, sőt némelyikét mint „nostras“-t szokott gyöngéd modorukban kényeztetésben részesítik. — Mint emlitém, azon alkalommal, midőn az „irók“ munkámat említették,

kemény dorgálást kaptak érette. Ugy emlékszem, az egész emlités annyiból állott, hogy valamelyik ujdondász röviden felemlítette napi hírei közt. Ennyire, ugy hiszem, „jogosult" bármi kis közlönye az időszaki sajtónak; hiszen az ily rövid emlités maga a Pesti Napló szerint még nem vitatás. Igy tett ő maga is, midőn azt mondá, hogy nem akar a nemzetiség felett vitatkozni s azért valamint minap egyszerűen említette fel b. Kemény Gábor „Nehány szavát," most szintén egyszerűn kivánja megemlíteni b. Eötvös Józsefnek ragyogó tollal irott czáfolatát. Én ugyan azt tartom, hogy az olyanforma, mint midőn a parlamentben okadatolt napirendet határoznak; nem hoznak ugyan határozatot, de azon kis okadatolás miatt mégis miniszterek lépnek le, kormányok változnak, külpolitika más irányt vesz, stb. De ezt csak közbevetőleg jegyezvén meg, mint már emlitém, az én munkám felett nem jelent meg taglalat semmi divatlapban; hír gyanánt emlitették meg, hogy ily s ily munka jelent meg, hozzátevén, szinte hír gyanánt, hogy ugy vélekednek némelyek, miszerint nekem van b. Eötvös ellenében igazam. Ezért kapott ki az illető fiatal „iró".

Ennyiben bocsátkozott velem szóba az időszaki sajtó. Mellőzése nem nagyon bántott személyesen megvallom, csak azt sajnáltam, hogy elzáraték az út egy igen érdekes és fontos kérdésnek megvitatása előtt. E miatt nem hordoztam magamban valami különös keserűséget, melyet most szándokom volna kiönteni, és azt tartom, az én tisztelt barátom b. Kemény Gábornak is kár volt oly nagyra venni, mit irányában tettek; átláthatja, hogy ő is „a politika áldozata." De azt igenis vártam, hogy b. Eötvös József fog néhány szóra méltatni. Hogy ezt nem tevé, annak

kénytelen vagyok ismét igen egyszerű magyarázatát keresni, azt t. i., hogy nem volt mit felelnie észrevételeimre. B. Eötvösnek ama két famosus tételét: „minden nemzeti törekvés alapja a magasabb hivatás érzete; czélja: uralkodás," — nem tekinthetem másként mint alaptalannak mindaddig, mig ellene felhozott okoskodásaim halomra nem döntetnek.

Hirlapjainknak s b. Eötvösnek hallgatása következtében pár évig egészen hallgatott minden vita a nemzetiség kérdése felett; nemrég egy névtelen röpirat jelent meg „Helyzetünk és jövőnk" czim alatt, mely e tárgyat is felfogta ujolag, de bár e röpiratban sok igen figyelemreméltó dolog tünik elő; bár komoly és mélyebb gondolkozást s önálló felfogást tanusít: a mi journalistainkat nem tudta kicsalni megszokott méltóságteljes hallgatásukból. Nehezebb lett állásuk, midőn b. Kemény Gábornak b. Eötvös Józsefhez intézett éles interpellatiója megjelent. De szerepükből kiesni nem akarván, beérték az általam már említett „egyszerű emlités" és okadatolt napirendretéréssel.

Időszaki sajtónknak összes eljárása világos bizonysága annak, hogy a concurrentia hiánya mindenkor felette károsan hat mint az iparüzőkre, épen ugy a szellemi munkálkodás kezelőire nézve. Kevés levén nálunk a politikai hirlapok száma, oda jutottunk, hogy bár igen jeles tehetségek vezérlik, szerkesztik, főképen pedig inspirálják időszaki sajtónkat, mégis egy obscurus eredetű és igénytelen hazai német lap mint lap majdnem fölülmúlta eddig valamennyiöket. Ezenkivül nem lehet tagadni, hogy bizonyos czéhrendszer látszik irodalmunkban lábra kapni. Komolyabb literatoraink közt valóságos clique látszik fel-

állani, mely egész fegyelmet tart kebelében, s mig kérlelhetlen szigorral bánik el a sánczokon kivül állókkal, addig a kebelbeliekhez a legnagyobb gyöngédséggel és solidaritással viseltetik. B. Kemény Gábor nem talált kegyelmet az ő szinök előtt, még nem régen valóban megható gyöngédséggel s talán „mélyen számitott politikával" volt elmondva bizonyos egy tudományos lap élén megjelent czikkekről, hogy azoknak jelességéről csak annyit mondanak, miszerint ** irta. Ha komolyan volt ez mondva, sajnálkoznunk kell a felett, hogy ily könnyen engedik magukat épen legkomolyabb literatoraink capacitáltatni. Ha politika az egész s csak azon czélból történt, hogy egy különben a legnagyobb tiszteletre és hálára érdemes törekvésért és sikeres működésért bók mondassék és édesgetésképen hasson további lelkes hazafias eljárásra: azt tartom, hogy túl vagyunk azon kiskoruságon, hogy efféle fortélyokhoz kelljen folyamodnunk. Az említettem irodalmi szövetségnek jele azon folytonos dicséret és feltétlen pártfogás, melyben komolyabb iróink egymást részesítik. Folytonos a panasz, hogy fiatal költőink s beszélyiróink nem tudnak egyebet mint rosz verseket s novellákat irni s egymást kölcsönösen eldicsérni. S ime mit látunk tudósainknál. Bizonyosan legalább is annyit dicsérik egymást mint „iróink." Talán igy gondolkodnak: „Nektek fiatal belletristáknak nincs jogotok egymást dicsérni, mert nincs rajtatok dicsérnivaló, de mi dicsérhetjük egymást, mert érdemesek vagyunk a dicséretre."

B. Eötvös irányában olyformán viseli magát ezen irodalmi club, mintha napernyőt akarna keleti udvari modorban tartani feje fölött. Én meghiszem, hogy ezt b. Eötvös nem kivánja, de ők, mint igen hű udvaronczok, nem

csak azt teszik, mit tőlük kivánnak, hanem tesznek többet is magánszorgalomból és szolgálatkészségi túláradozásból. Tökéletesen igaz, mit b. Eötvös mond „Felelete" végén, hogy ő sohasem tartózkodott nyiltan kimondani véleményét, s valamint maga nem hátrált soha azelőtt se, hogy egyszer-másszor ném ellenmondást fedezzen fel a közönség elmondott nézetei közt, ugy bizonyosan nem követelte másoktól a „jurare in verba magistri" — eljárást, nem is tehet róla, ha többet tesznek némelyek, mint kivánja. Annyit mégis kiérdemeltek maguknak túlságos szolgálatkészségükért, hogy b. Eötvös egészen helyesli eljárásukat s ez nekik mindenesetre nagy jutalom leend.

De nem folytatom tovább. Nem mintha a tárgy eléggé érdekes nem volna, hanem mivel sokkal fontosabbak vevék legujabban igénybe egész figyelmünket. Paulo majora canamus.

Nemzetiség! Ismét és ismét csak nemzetiség. Ráértünk volna e tárgy fölött vitatkozni, megforgatni minden oldalára „elméletileg és gyakorlatilag" mint mondani szokás : most már a munka körmünkre ég.

A miket eddig előhozék, azt azért tevém, mivel mindenesetre megrovandónak tartom időszaki sajtónknak bizonyos tárgyak körül, valamint bizonyos személyek körül való eljárását; az osztó igazság megkivánja, hogy audiatur et altera pars. Vezetni a közvéleményt szükséges, de mesterséges közvéleményt csinálni akarni — fonákság. Csak is addig lehet, mig a közvélemény gyenge lábon áll, azaz, nem igen nyilatkozik. Ilyenkor lehet bizonyos véleményeknek s irányoknak magukat közvéleményül feltolni, de mihelyt a valódi közvélemény hangosan és nagy terjedelemben kezd nyilatkozni, akkor — opinionum

commenta delet dies, naturae judicia confirmat. A multra nézve szól, mit eddig előhordék, mert uj korszak küszöbén állunk, — legyen ez a lejárt korszaknak utóhangja.

Nem akarok tehát belebocsátkozni, kinek volt igaza azon rövid vitában, melyet b. Kemény Gábor inditott b. Eötvös József ellen, vívják még tovább e harczot, ha szükségesnek tartják — ők maguk. Nyugodtabb körülmények közt ez kétségkivül igen érdekes dolog volna, de most nem érdekelhetnek többé teljes mértékben az elméleti fejtegetések, mert innentova az „alkalmazás" következik. Én csak e térre akarok szorítkozni. A kérdéses polemiára nézve csak annyit kivánok még megjegyezni, hogy sajnálkoztam, midőn oly rendkivűl magasról láttam beszélni b. Eötvöst b. Kemény Gáborral feleletében. Azt mondják, a legigazságtalanabb és legtisztábbra megczáfolt rágalmakból is ragad mégis valami a rágalmazott személyre: ugy van a túlságos udvarlással is. Hijába fordul el tőle a jobb kedély, hijába kerüli s akar előle menekülni, az udvarlók nem hagyják magukat elutasítani egykönnyen s végre is az ember hozzászokik s meglátszik rajta nyoma a megszokásnak.

Mindazoknak, kik olvasták b. Eötvös József könyvét a XIX. század uralkodó eszméiről s kik a sok analysisbe beereszkedvén, nem zárták el keblüket azon általános benyomás elől, melyet ama mű bennök előidézett s kiknél a szavak és eszmék nem fulasztották meg a munka összes szellemét: igen jól esett hallani vagy olvasni a nemes bárónak az akademiai Kazinczy-ünnepélyen mondott beszédét, valamint a Kisfalady- és Berzsenyi-emlékek lelepleztetése alkalmával tett nyilatkozatait. Vindicálva látták benne a nemzetiséget s azon helyre állítva, melyre érdemes.

Lehet, hogy a nemes báró szánakozva azt fogja mondani: ezen emberek még azon különbséget sem képesek felfogni, mely van szükségképen egy szigoru elemzés s egy ünnepélyes beszéd között; lehet hogy ő diadori hangon tudná bebizonyítani, hogy említett nagy munkája s amaz ünnepélyek alkalmával tett nyilatkozatai között nincs legkisebb visszás hangzat sem; mindez, mondom, meglehet: de nem vesztett semmit egészben; a közönség valódi hálával fogadta ujabb nyilatkozatait; sok félénk és kétkedő embernek eltüntek kételyei s örömmel üdvözli e téren a nemes bárót mindenki. Ha részemről talán némi gonoszkodást sejtene jelen szavaimban, legyen szives bepillantani „Nemzetiség" czimű kis munkáim 36—37-dik lapjára, hiszem, fel fog menteni.

„Feleletében", a rövid munkának vége felé, melyet a B. Szemle is közöl, igen fontos dolgokat hozott fel a nemzetiség tárgyában, melyek épen a kérdésnek gyakorlati részébe vágnak s melyekről bővebben szólani felettébb érdemes.

III.

Három alakban fordul elő a nemzetiség az eddig e tárgyban előfordult értekezésekben, u. m. 1-ör mint uralkodó eszme, 2-or mint magyar nemzetiség, 3-or mint a hazánkban levő különféle nemzetiségek. Az uralkodó eszméket ezúttal hagyjuk békével; ne vitassuk, mennyiben helyes általában e kitétel „uralkodó,“ eszmére alkalmazva — én nem épen szeretem eszméket párvonalba hozni dynastiákkal s mintegy eszme-dynastiákat állitani föl, — de ezt most hagyjuk. Mi a magyar nemzetiséghez való ragaszkodásunkat illeti, e tekintetben igen sokat gyarapodtunk csak a legujabb időben is; azoknál legalább, kik annak keblökben helyet adtak, megvan az a kellő erőben, de terjedelme épen azok közt, kik eredetileg és történetileg tős-gyökeres magyarok, még sok kivánnivalót hagy — de erről később; a felett, hogy mit csináljunk a velünk egy fedél alatt levő többi nemzetiségekkel, még most se vagyunk tisztában. E kérdéshez szólt b. Eötvös az említettem helyt, erről akarok szólani magam is.

Azt adja elő b. Eötvös, hogy egész a legujabb időkig nem volt semmi baj hazánkban a különböző nemzetiségek miatt, mi azt bizonyitja, hogy irányukban követett eljárása elődődeinknek helyes volt; ezen eljárás pedig abban állott,

hogy nálunk a helyhatósági rendszer divatozott, a magyar törvényhozás tiszteletben tartotta mindenkinek historiai jogait, sőt különböző nemzetiségeknek, mint a horvátoknak s erdélyi szászoknak, bizonyos külön autonomiát is engedett, nemzetisége miatt pedig polgári jogaiban senkit meg nem szorított.

Mindezt annak bebizonyitásául hozza fel b. Eötvös, hogy az önkormányzat és helyhatósági rendszer legbiztosabb expediens a nemzetiségek összeütközéséből származó bajok ellen is. S ez igen helyesen van felhozva, igen elmésen talált új érvet a központosítás ellen általában. Azonban az általa felhozottakból még más is következik, ha tekintetbe veszszük azt, hogy nekünk tettleg fel van adva azon kérdés: mit csináljunk a köztük levő sok nemzetiséggel hazai állapotaink ujraszervezése alkalmával. Egyenesen azon következtetés folyik ama felhozott tényekből, hogy ha helyesnek bizonyult be azon mód, melyet követtek eleink a többi nemzetiségek irányában, tehát nincs más teendőnk, mint egyszerűen visszatérni azon útra, melyen ők haladtak, minélelőbb minél teljesebben s rendben lesz minden, mint volt azelőtt.

De lehetséges-e ily visszatérés?

Az én felfogásom szerint két körülménynek tulajdonítható főképen az, hogy mind a legközelebbi időkig hallgatott nálunk a nemzetiségek kérdése, tulajdonítható ezeknek sokkal inkább, mint annak hogy ezen eszme most jutott uralkodásra általában, ezen két körülmény:

1. Az összes magyar historiát a nemesség csinálta s a nemesség nálunk kizárólag magyar volt.

2. Általános hivatalos és tudományos nyelv a latin volt.

Ezeknek szüntével, legalább erkölcsileg való megszüntével jött közbe az általános szellemi mozgékonyság, mely a 19-dik századot jellemzi s véget vetett hazánkban a nyugalmas állapotnak, mely a nemzetiségek kérdésére nézve létezett.

Sokaktól hallottam még azon figyelemreméltó megjegyzést is, egyszersmind ellenvetésül „Nemzetiség" czimű munkámban előadott mea culpára nézve, hogy a nemzetiségek mesterségesen izgattattak és használtattak fel ellenünk. Tökéletesen hiszem magam is, hogy ez volt az, mi a harczot annyira elkeserítette, de ez nem volt egyedűli szülőoka. Azonban erről nem szólhatok többet.

Lássuk közelebbről ama két körülményt.

Sokkal ismeretesebb azon állás, melyet nálunk a nemesség a legújabb időkig elfoglalt, hogysem hosszasan kellene bebizonyítani, hogy rajta kivül a nép tömege politikai befolyás tekintetében számba sem volt vehető. A köznép csak anyag volt, a lélek a nemesség s e nemesség kizárólag magyar volt, szó sem lehetett tehát bárminemű politikai követelésről nemzetiségi jog cziménél fogva. A jogokon valamint az azokkal járó kötelességeken kivül állott a magyar köznép épen ugy mint a más nemzetbeli. Miután a nemesség akkor nemcsak földesúr, hanem mindenféle tiszteknek viselője volt, s mindezek fölött még hadiparancsnok és katonatiszt, ugy hogy a nép semmiféle felsőbbségi polczon nem látott egyebet magyarnál: természetesen esze ágába se jöhetett olyasmit kérdeni: Van-e a magyarnak joga rajta felsőbbséget gyakorolni s van-e általában a népnek valami más joga is, mint azt követelni, hogy megélhessen, háborítlan maradjon kötelességei határain túl személye s vagyonában, legfelebb vallásában. — A mellett

folyvást maga közt látta a magyar urakat, kik főkép azon helyeket lakták azelőtt, hol várakat építhettek s a török előtt legjobban meghúzódhattak, a minthogy a felföld meg van rakva most is a legtörzsökösebb magyar családokkal. Minél tevékenyebbek voltak a nemesek a háborús időkben, lettek légyen azok országvédelmi vagy különösen pártos háborúk, annál érezhetőbbé tették magokat s annál magyarosabbaknak kellett lenniök mindazon vidékeknek, melyekben laktak, habár ott a köznép idegen nyelven beszélt akkor is. A nemzetiségi követelések korszakát megelőzte azon idő, hogy az idegen hadak foglalták el mindinkább a katonai parancsnokságokat, s a felföldi nemesség lesújtva, személye és vagyonában megfogyva a sok lázadási háború után, de meg az általános nemzeti alélt állapot és az idegen míveltség, divat, udvari szokások elharapódzása következtében mindinkább visszavonúlt a közügyek teréről s létezése, tevékenysége, befolyása mind kevésbbé lett érezhetővé, a köznép pedig ugyanazon mértékben lőn mintegy magára hagyatva s képessé téve másfelől is fogadni el bizonyos szellemi és öntájékozási irányt.

Szőnyegre kerűlvén pedig az ujabbkori eszmék, jogokról vagy épen jogegyenlőségről, befolyásról a közügyekbe, szóval mindaz, mi a franczia forradalom óta elfoglalta figyelmét mindenkinek, ki csak kissé is képes volt az ekéről vagy kézműves-eszközeiről szemét fölemelni, önmagától felébredt a nemzetiség eszméje; midőn először mert a közember szemébe nézni annak, ki eddig ura, gyakran elnyomója volt, benne nemcsak a kiváltság birtokosát, az urat, de egyszersmind a más ajkút is látta; jött azután külső izgatás, jött a szövetségkereset azok részéről, kik más tekintetben ok nélkül s mint gyakran szokta az igazságtala-

núl sértő fél, gyülöltek bennünket, jött a panslavismus ijesztő alakja, mely bennünket eszélytelen s tán igazságtalan lépésekre késztetett irányukban: — igy jött létre a nemzetiségi perpatvar, mely oly szomorú harczczá fajúlt.

Mindaddig mig a magyar nemesség oly nagy, általános s minden más befolyást kizáró hatalmat gyakorolt a hazában, mig az összes nemzet csak benne, csak általa élt politikai életet s eszerint nemcsak polgári, de erkölcsi kizáró befolyást is gyakorolt: addig csend volt a hazában, a nemzetiségi követelések tekintetében; mihelyt a nemesség személyileg visszavonult, a kor szelleme is változott, s ha a törvény betüiben még nem is, de a közvéleményben aláásta a nemesség tekintélyét s hatalmát, megkezdődött a harcz.

Másik fontos momentum az, hogy a latin nyelv kizárt majdnem egészen más nyelveket a tudományok és irodalom teréről s elvágta utját minden literatori összeütközésnek, kizárta egészen a köz- és hivatalos nyelv miatt való kérdést. Lett légyen magyar, szláv, német, vagy bármily születésü az, ki vágyat s hivatást érzett magában a tudományok s általában az irodalom iránt, deákul megtanulni, deákul irni lőn első kitűzött czélja, mig a latin nyelven való irással megszünvén ezen semleges tér, mindenik anya nyelvén próbálta összealkotni s kifejezni gondolatit. A latin nyelv nem bántott senkit, kizárta azon esetet, hogy egymás nyelvét kellessék megtanulni, mert egészen közös volt mindenkivel. Midőn ezen általánosan elismert felsőbbségü nyelv helyébe egy azelőtt hasonló alárendeltségben létezett társnyelv, még csak művelődő s erősödő félben, foglalta el amannak állását és bizonyos tekintetben véve jogait, ez a többi hozzájárult körülményekkel egyetemben

hathatós alkalom és ürügy lett a nemzetiségi követelések előállására.

S igy az annyira ócsárlott, annyira kárhoztatott latin nyelvnek is köszönhetjük tetemes részben azt, hogy a legujabb időkig nem volt nálunk semmi nemzetiségi kérdés vagy épen harcz.

Ezen két körülménynek tulajdonítom én, hogy azelőtt nem volt hazánkban semmi baj a nemzetiségekkel. Mert igaz ugyan, hogy eleink semmi jogot nem tulajdonítottak magoknak a magyar nemzetiség czíménél fogva, ámde nem is volt még akkor szó más mint nemesi kiváltságokról, s nem levén más mint magyar nemesség, ennek kebelében nem történhetett semmi osztályozás. Igaz, hogy a régi magyar törvényhozás tiszteletben tartotta mindenkinek históriai jogát; ámde ennek sem volt valódi nemzetiségi alapja, mert nemcsak a horvátoknak volt bizonyos autonomiájuk, nemcsak a szászoknak, bányavárosoknak stb. voltak privilegiumaik, hanem a kunoknak, jászoknak, hajdúknak stb. is. Végre bár a magyar állami szerkezet tágas kört engedett a helyhatósági életnek, de ezen helyhatósági szerkezet leginkább a vármegyék életében nyilatkozott, s itt nem volt semmi alkalom mozoghatni a különféle nemzetiségeknek, miután a megyei élet ismét csak a magyar nemességnek volt működési tere.

De lettek légyen régibb politikai létezésünknek bármely oldalai azok, mik eltávolították a nemzetiségi összeütközéseket, lehetséges-e visszaállítani ezen régi viszonyokat, ezen kipróbált garantiákat?

Első pillanatra tán az volna erre az általános felelet, hogy „az már többé nem lehet,“ de egy kis megfontolás után másként fog a dolog előtűnni.

A mi régi államszerkezetünk egészen aristocratai volt. Bebizonyította erős voltát azáltal, hogy nemzetünket fentartotta annyi viszontagságok közt, jónak bizonyította be magát azáltal is, mire csak most lettünk figyelmesekké, hogy eltávolította az összeütközést annyi különböző nemzetiség között, ugy hogy szárnyai alatt ezek mindenkor békében tudtak egymással megmaradni. S ez maga elég ok arra, hogy nálunk ez levén a jelen mozgalmas, általánosan felébredett s felzavart viszonyaink közt a legfontosabb, ez levén valódi életkérdés, attól függvén leginkább állásunk az egész világ előtt, hogy képesek vagyunk-e jóra menni ezen majdnem kiegyenlíthetlennek látszó bonyodalmakra nézve, — fentartsuk továbbra is ezen aristocratiai alapot, daczára minden XIX. századnak, a kor haladásának, uj eszméknek stb. Kárhoztassa bármi tekintet az aristocraticus államszerkezetet, ha alkalmas arra, hogy a nemzetiségi surlódásokat nálunk eltávolítsa: vissza kell állítani, helyesebben, fenn kell tartani — mert hiszen koránsem mondhatjuk hogy nálunk meg volna semmisítve — daczára minden más tekintetnek.

E tekintetben visszatérhetünk a régire, vagyis ujra összeszedhetjük, összekötözhetjük a régi állapotoknak öszszebonyolodott s itt-ott megszakadozott fonalait. A köztudatban, közérzületben léteznek még a régi formák; csak folytatni kell ott, hol félbeszakasztottuk azoknak működését. — Ellenben azon nyelvbeli közegnek, mely mint semleges tér egyesítette azelőtt honunknak különböző ajku lakóit, visszaállítása többé nem lehetséges; e tekintetben másként kell eljárnunk s ez a kérdésnek legnehezebb oldala.

Lássuk először is, miként áll nálunk az aristocratia

még most jelenben is szemben a különböző nemzetiségekkel.

Mielőtt azonban ennek taglalásába bocsátkoznám, tisztán fel kell állítanom egy tételt, vagyis nyíltan be kell vallanom minden más honosink irányában, hogy én a magyarnak erkölcsi felsőbbségét fenn akarom tartatni Magyarországon. Nem követelek részére semmi előjogot, valaminthogy a törvény előtt azzal soha nem is birt; egyenesen fonákságnak nyilatkoztatom azon állítást, hogy a magyar nyelvnek, mint nyelvnek, különös jogai vannak; tagadom a magyarnak minden jogát nyelvét bárkire tukmálni, sőt beteges érzelgésnek tartom még az óhajtást s az abból folyó minden törekvést is, más honi nyelvek rovására terjeszteni a magyar nyelv határait: de igenis fel akarom tartatni a magyarságnak szellemi felsőbbségét s befolyását s elkerülhetlenül szükségesnek tartom, hogy azon szellemi egység s általános physonomia, melyet Magyarország mint egész előmutat, a magyarságból folyjon ki. Német professori stylben, nem felsőbbséget, de hegemoniát mindenesetre követelek a magyarság számára, s ez ellen ugy hiszem nem is lesz kifogása semmi más ajkú honfitársamnak; mert egy minden egység nélkül levő zilált státusban ugyancsak nem kivánkozik lakni bárki is.

Magyar nemzetségek vagyis családok birják honunk földének legnagyobb részét s laknak mindenütt azon vidékeken is, hol más nyelven beszél a nép. — Az úrbér megszünte előtt Magyarország összes territoriumát magyarok birták, s azt lehet mondani bizonyos tekintetben, amint-hogy volt is már mondva, hogy a magyar törvényhozás minden buzgalma mellett a magyar nemzetiség ügyében épen maga alatt vágta a fát, midőn a földbirtok felszaba-

dítása által nagy mennyiségü magyar földet hagyott kisíklani a magyarság kezéből. Ámde ez inkább csak szójáték. Ha úrbérileg birta is, mégis csak az idegen ajkú köznép kezén volt azelőtt is azon föld, melyet ugy mívelt mint tulajdonát. A szabad birtokszerzés megengedése is ejtett csorbát a régi állapoton, s ennek következései kártékonyabbak lehetnek, ha résen nem áll a magyar birtokos. De ezen netaláni csorbulások mellett is a birtoknak legnagyobb része most is magyarok kezén van s ugy hiszem, ez állapot ki is tart addig, mig túlestünk a mostani nemzetiségi surlódásokon s mig a földbirtok lesz a potior pars criteriuma.

Minden magyar birtokosnak kastélya vagy laka egy-egy magyar telep a más ajkuak között, mind meg annyi előörs ha ugy tetszik, s mindaddig, mig ezekkel lesz megrakva mindazon föld, melyen más ajkuak laknak, valóban és tettleg magyar földnek lehet azt mondanunk. A földbirtokos régi nemesség még mindig a potior pars a lakosok közt, csak tőle függ az lenni minél nagyobb mértékben s hiszem is, hogy ezen állapot is fenn fog állani mindaddig, mig arra szükség leend. Tekintsünk kissé körül, változott-e sokat a régi magyar birtokos családoknak korábbi állása a nép előtt. Szenvedett-e sokat nemcsak a mágnások, de a többi nemességnek is tekintélye? Én ugy látom, csak a gyűlöletes rész tünt el, maga a tekintély fennmaradt sőt nevekedett mindazoknál, kik hazafias fellépésük s tevékenységük által azon nyilatkozatokra indították a köznépet: hijába! csak az urak tudják legjobban, mit és hogy kell tenni.

Miután nálunk az aristocratia fennállása annyira nevezetes tényező a magyar nemzetiség fennállására nézve: ez annyira fontos tekintet, hogy egymaga késztet mind-

nyájunkat az aristocraticus szerkezetnek, a mennyire csak lehet a régi feudalis képtelenségek kikerülése mellett, továbbra is fentartására, mihelyt hazai állapotainknak kilátásba helyezett ujraszervezése szőnyegre kerül. Ezt kétféleképen hiszem elérhetőnek, először: ha a törvényhozás kitünő politikai állást ad a birtokos nemességnek; másodszor: ha a társadalmi téren az aristocratia enmagának minél nagyobb érvényt szerez. Mi a politikai állást illeti, természetesen nem lehet többé szó kizárólagos birtok és hivatalképességről vagy épen adómentességről, e tekintetben a história nem mehet visszafelé csakugy, mint a forrás nem folyhat vissza kútfeje felé, de van egy kiváltság, melylyel birhat a földbirtokos és nemes osztály, — mi azonban nálunk még jóformán egyet jelent — igen nagy mértékű szabadelvüsége mellett is az állami szerkezetnek, s ez nem más, mint a pairség, a felső-tábla. Én nekünk ujra **felső táblát** ohajtok egészen aristocraticus és históriai alapon, felső-táblát, mely conservativ legyen szerkezete s természeténél fogva, mert ily elemre igen nagy szükségünk leend azon mozgalmas időben, mely be fog nálunk következni; conservativ legyen pedig különösen a magyar nemzetiségre nézve. Azt nem fogjuk kikerülni, hogy az alsó-táblán a legkülönbözőbb elemek ne jelenjenek meg, melyek okvetlen igen zajos állapotokat fognak előidézni, lesznek ott szlávok, oláhok, németek, kik a legtarkább indítványokkal, talán még eddig nálunk nem látott s nem hallott modorban fognak előállani: legyen a felső-tábla azon erős szirt, melyen megtörik minden túlcsapongás s adja meg ő a státus szerkezetének azon egyformaságot, azon történeties zománczot, azon tisztán magyar ábrázatot, mely egyedül biztosíthat neki tekintélyt, állandóságot és erőt.

Itt van az idő komolyan gondolkodni e tárgy felett; a koczka el van vetve, a thema fel van adva, meg kell, ugy lehet nemsokára, fejtenünk s ne találjon az idő készületlenül. Miként kellene egy ily egészen magyaros és történeti szellemű magyar felső-táblát alakítani, e felett vitatkozzanak az államtudósok, csak az alap olyan legyen, mint fentebb említém. Mig jobbat nem találunk, én megtartandónak vélném a régi szerkezetet, mely szerént a zászlósok és főispánokon kivül minden egyes mágnás született pair, netalán valami életkorbeli megszorítással. Azon általános előszeretet mellett, melylyel visszatér jelenleg a magyar minden régi tulajdonához, ugy hiszem, ez nem találna nagy ellenzésre a közvéleményben, a magyar nemzetiségnek pedig a leghathatósabb garantiát fogná nyujtani. *)

A magyar nemesség, mágnás és nem-mágnás, tartsa fenn a törvényhozáson kivül is régi tekintélyét s a magyar nemzetiségnek leghatalmasabb oszlopa lehet még jövendőre is, mert épen históriai állásánál fogva még folyvást nagy tekintélylyel birván, igen könnyen szerezhet fajának befo-

---

*) Sokkal szükségesebb volna e felett s általában a nemzetiségek kérdése fölött tanácskozni, mint már most előre restaurálni, mi kedvencz tárgya országszerte a társalgásnak s a felett határozni előre, ki legyen első, ki legyen másod alispán. Általában vegyük eszünkbe jól, hogy nem kezdhetjük többé ujra ama régi idyllikus „Extra Hungariam non est vita"-féle, s csupán a megye határszéleig terjedő politikai nézeteket; magasabb szempontot kell keresnünk honi dolgaink megitélésére, s óvakodnunk e tekintetben attól, mit a német Krähwinklereinak nevez. Egy oly népnek, mely kiváló szerepet akar viselni s kell is hogy viseljen honában annyi más népek között, mely arra van kétségtelenül hivatva, hogy azon csoportjában a népeknek, mely a török birodalom bekövetkezhető szétomlása után alakulandó ujonez státusok közt kimagasodjék, nekik mintaképül szolgáljon s mind nagysága mind régi statusgyakorlata által imponáljon: nem lehet nem szabad éretlenkedni s magasan kell nála állania a politikai érettségnek és komolyságnak.

lyást és felsőbbséget. Ez különösen kötelességök azoknak, kik a más nyelvű lakosság közt székelnek. Ezek mutassák meg, hogy most is ők birnak, ők tudnak legtöbbet. Birván környezetüknek nyelvével s e nyelven szólván a köznéphez, annak nagyrésze észre sem veszi, hogy más nemzetbelivel van dolga s vezetteti magát politikai véleményeire nézve, a hová vezeti az értelmesebb és befolyásosabb. Nem szükséges magunk megerőltetésével gyakorolni a népszerüségnek legegyszerűbb módját, a túlságos vendégszeretetet, ezáltal csúszik ki leggyorsabban a magyar birtok a magyar kezekből : hanem vegyünk részt minden közügyben, vezessünk minden közmozgalmat, láttassuk s hallassuk magunkat minél többet, szóval, tegyük minél érezhetőbbé jelenlétünket, ne hagyjuk a népet magára vagy épen zsákmányúl más helytelen vagy épen ellenséges befolyásoknak; tanítsuk meg őket személyünkben tisztelni s becsülni mindazt, a mi magyar, — hathatósabban fogjuk fentartani a magyar nemzetiséget, mint ha nyelvterjesztő egyleteket alkotnánk s jutalmakat osztogatnánk néhány magyar szónak elgagyogásaért egy-két tót vagy oláh gyermeknek.

Legyen hazafias, legyen magyar minélinkább nemességünknek épen azon része, mely a más ajkuak közt lakik. Ezen más ajku honfitársaim sem fogják rosz néven venni, ha azt sürgetem, hogy az, ki magyar születésű s eredetű, minden tekintetben legyen igazán s minél inkább magyar. Midőn pedig ezt sürgetem, nem akarok ezzel csak afféle elcsépelt phrasist mondani, nem ok nélkül és nem czélzás nélkül mondom, s mint tevém más alkalommal, kénytelen vagyok ez alkalommal ismét egy kissé az elevenre tapintani.

Figyelemmel kisérvén jelen hazai mozgalmainkat, le-

hetlen észre nem vennünk, hogy a felföldön levő magyarságnak hazafias hangulata s tevékenysége, hasonlítva a más vidékbeliekhez — egyenesen megvallva, nem kielégítő.

Hogy egészen intuitiv példát hozzak fel, vegyük csak szemügyre a protestáns ügyet, a Kazinczy-ünnepélyeket és Széchenyi-requiemeket. Azon buzgalom, melyet e mozgalmak alkalmával különböző vidékek felmutattak, bátran szolgálhat hévmérő gyanánt a jelenleg uralkodó — hála Istennek — felébredett hazafiúi érzelem melegének fokára nézve.

Mindezen mozgalmak mindenütt az ugynevezett intelligentia kebléből eredtek. A felföldön legalább is annyi intelligentia van mint az alföldön; itt kevésbbé számos a birtokos nemesség s csak azzal egyenlíttetik ki az arány, hogy a korábban honoratioroknak nevezett honpolgárok is az intelligentiához számítandók; ezen osztály megvan a felföldön is, de nem annyira magyar, hogy a „magyar intelligentiához“ lenne számítható. Mint mondom, az arány ugyanaz s mégis mily nagy a különbség. Ha épen oly buzgó lett volna a felföldi intelligentia mint az alföldi, két-háromannyi Kazinczy-ünnepnek, Széchenyi-requiemnek kellett volna általa létrehozatnia, mint történt; a protestáns ügy statistikája és historiája is másként állana.

Vegyük legelőbb is ezen protestáns ügyet. Legtöbb helyt azért feledkeztek meg a felföldi egyházkerületek lelkiismeretük követeléseiről, mivel a világiak nem fejtettek ki elég buzgalmat, apathiával vették a dolgot s egészen a lelkészek befolyását hagyták érvényre emelkedni. Hogy ezek inkább hagyták magukat eltántoríttatni, könnyen magyarázható azon befolyásból, melyet uj nagy előnyökre való kilátás rájok gyakorolt; nem kétkedünk az illető

uraknak protestáns lelkületén, de hijába, nagy csábitásoknak kevés ember tud ellenállani, ez mindig ugy volt minden dolognál; a világiaknak buzgalmát igen elősegítette az, hogy az egyház uj szerkezetében személyes állásukban kellett volna nagy csonkulást szenvedniök. Ha a felföldön az igen számos világi intelligentia több buzgalmat fejtett volna ki ez ügyben, nem lett volna a protestánsok táborában amaz igen sajnálatra méltó meghasonlás. Lettek volna kevésbbé buzgók az alföldiek, ott is meglehet hogy másként ütött volna ki a dolog; azon befolyások, melyek a felföldi lelkészekre hatottak, talán itt is érvényre emelkedtek volna imitt-amott, habár hiszem, hasonlíthatlanúl kisebb mértékben is. A mint jelenleg a dolog áll, általánosan panslavisticus befolyások és indokoknak tulajdonítják, hogy a felföldön ugy ütött ki a dolog a mint történt. Van is ebben sok igaz, de csak ugy van értelme, hogy miután azelőtt épen a protestáns papok közt voltak a panslavismusnak legtöbb szóvivői s épen saját hitfelekezetökbeli urakkal jöttek azelőtt összeütközésbe, most jó alkalmat találtak az egykori tromfokat más tromfokkal visszaütni, megfeledkezvén az indulat hevében, mit cselekesznek. Ennyivel nehezebb volt kétségkivül a felföldi protestáns világiaknak állások a fennforgó ügyben; de annál nagyobb éberséget és tevékenységet kellett volna kifejteniök s egészben mégis jobb eredményeket lehetett volna felmutatniok.

Mi a Kazinczy-ünnepélyeket és Széchenyi-requiemeket illeti (bocsánatot kérek, hogy ily prózailag szólok kivált ez utóbbiakról, de hijába mindennek megvan a maga statistikai oldala, a statistikusok pedig valamint az anatomok és chemikusok is átkozott prózai emberek, midőn maguk szakmáját veszik elő), nem kivánhatni, hogy épen oly

zavarja az általános egyforma hangulatot és zsibbasztja az egyenlő tevékenységet, teremtvén egy pártot vagyis inkább osztályt, mely különválik a többitől minden igaz ok és czél nélkül. Ennek következtében azután mintegy két táborra oszlik a felföldi intelligens osztály; egy részen vannak a régi törzsökös magyar családbeli birtokosok, más részen a lelkészek, különösen azoknak fiatalabb része s a többi mindennemü oskolázott, tanult honoratioroknak tetemes része. Tudjuk azt a mindennapi társas életből, hogy mihelyt habár történetes és helyi viszonyok következtében is alakul külön cotteria, mindjárt feltámad köztük pletyka utján is bizonyos ellenkezés. Valamint megvannak minden két szomszéd háznak vagy szomszéd falunak, városnak a maga pletykái, rivalitásai — mert hiszen emberek vagyunk — úgy megvan mindjárt az ellenkezés szelleme, bármiként alakuljon párt vagy osztály nagyobb mérvekben a honpolgárok közt.

A közvéleményre mindig azon pártnak van nagyobb hatása, mely a többinél mozgékonyabb, tevékenyebb s ez rendesen az épen támadó vagy fiatal pártoknak tulajdona. Valamint az életben rendesen többre megy a szorgalmas ember a talentomos de hanyag embernél, ugy van az a közéletben is. Alljon bár régi tekintély, érdem s minden tekintetben való felsőbbség a potior pars mellett, lejárja egy kis mozgékony párt, ha tevékenységben amazt felülmúlja. Hányszor láttunk már ily módon minoritást majoritásnak fölébe kerekedni.

Vigyázzon a felföldi magyar nemesség, nehogy az eszmék kormánya kicsúszszék kezéből. Ha nem fogják erősen tartani kezökben a kormányt, akkor majd átveszik azt a fiatal papok és más honoratiorok s ők fogják adni a

tempót. Ő tőlük fog kiháromolni a szellemi általános irány, az ő nyomukon kezd gondolkodni a serdülő ifjuság, ő általuk fog magának imponáltatni a tömeg.

Nem állítom én, hogy valami ellenséges szellem fog lábra kapni, mert hiszen mit akarnának bármi gyakorlati dologban olyast, mi a magyar hazának kárára lehetne: de elég baj az, ha csak árnyalatokban különbözik is az irány, mely a honnak egy részében él, midőn arra van szükség, hogy, magyarán szólva, egy húron pendüljön az egész ország.

Ne adják fel állásukat felföldi rokonink, ne mondják: ezekkel az emberekkel nem lehet semmit se kezdeni, nem érdemes velök vesződni; s hogy ugy mondjam, ne mondjanak le a felföldről, az alföldhöz csatlakozván mind gondolatban mind pedig anyagi tekintetben. Látunk rá nem egy esetet, hogy a felföldiek lefelé huzódnak, itt ügyekeznek birtokban terjeszkedni s ügyekeznek ugy tekintetni magokat, mintha bizonyos alsóbb vidéki körökhöz tartoznának társadalmi tekintetben s a felföldet repudiálnák. Az igen üdvös, ha az alfölddel minél sürűbb közlekedésbe lépnek s minél szorosabb egybeköttetésekbe bocsátkoznak, de azért ne fordítsanak hátat szorosabb értelemben vett hazájuknak, szülőföldüknek; az az ő állásuk (Posten), melyre helyezte őket a gondviselés s melyen helyt kell állaniok. Eleik voltak a honfoglalók azon részeken, ők a hon megtartói ugyanott. Magyarország az épen ugy, mint a hon többi részei; a magyar ember épen annyi joggal találhatja magát otthon Liptóban, Árvában, mint Hevesben és Szabolcsban.

Hogy a magyar nemességtől várhatni legtöbbet a haza ügyének érdekében, annak eleven példája most Sáros

zavarja az általános egyforma hangulatot és zsibbasztja az egyenlő tevékenységet, teremtvén egy pártot vagyis inkább osztályt, mely különválik a többitől minden igaz ok és czél nélkül. Ennek következtében azután mintegy két táborra oszlik a felföldi intelligens osztály; egy részen vannak a régi törzsökös magyar családbeli birtokosok, más részen a lelkészek, különösen azoknak fiatalabb része s a többi mindennemü oskolázott, tanult honoratioroknak tetemes része. Tudjuk azt a mindennapi társas életből, hogy mihelyt habár történetes és helyi viszonyok következtében is alakul külön cotteria, mindjárt feltámad köztük pletyka utján is bizonyos ellenkezés. Valamint megvannak minden két szomszéd háznak vagy szomszéd falunak, városnak a maga pletykái, rivalitásai — mert hiszen emberek vagyunk — úgy megvan mindjárt az ellenkezés szelleme, bármiként alakuljon párt vagy osztály nagyobb mérvekben a honpolgárok közt.

A közvéleményre mindig azon pártnak van nagyobb hatása, mely a többinél mozgékonyabb, tevékenyebb s ez rendesen az épen támadó vagy fiatal pártoknak tulajdona. Valamint az életben rendesen többre megy a szorgalmas ember a talentomos de hanyag embernél, ugy van az a közéletben is. Alljon bár régi tekintély, érdem s minden tekintetben való felsőbbség a potior pars mellett, lejárja egy kis mozgékony párt, ha tevékenységben amazt felülmúlja. Hányszor láttunk már ily módon minoritást majoritásnak fölébe kerekedni.

Vigyázzon a felföldi magyar nemesség, nehogy az eszmék kormánya kicsúszszék kezéből. Ha nem fogják erősen tartani kezökben a kormányt, akkor majd átveszik azt a fiatal papok és más honoratiorok s ők fogják adni a

tempót. Ő tőlük fog kiháromolni a szellemi általános irány, az ő nyomukon kezd gondolkodni a serdülő ifjuság, ő általuk fog magának imponáltatni a tömeg.

Nem állítom én, hogy valami ellenséges szellem fog lábra kapni, mert hiszen mit akarnának bármi gyakorlati dologban olyast, mi a magyar hazának kárára lehetne: de elég baj az, ha csak árnyalatokban különbözik is az irány, mely a honnak egy részében él, midőn arra van szükség, hogy, magyarán szólva, egy húron pendüljön az egész ország.

Ne adják fel állásukat felföldi rokonink, ne mondják: ezekkel az emberekkel nem lehet semmit se kezdeni, nem érdemes velök vesződni; s hogy ugy mondjam, ne mondjanak le a felföldről, az alföldhöz csatlakozván mind gondolatban mind pedig anyagi tekintetben. Látunk rá nem egy esetet, hogy a felföldiek lefelé huzódnak, itt ügyekeznek birtokban terjeszkedni s ügyekeznek ugy tekintetni magokat, mintha bizonyos alsóbb vidéki körökhöz tartoznának társadalmi tekintetben s a felföldet repudiálnák. Az igen üdvös, ha az alfölddel minél sürűbb közlekedésbe lépnek s minél szorosabb egybeköttetésekbe bocsátkoznak, de azért ne fordítsanak hátat szorosabb értelemben vett hazájuknak, szülőföldüknek; az az ő állásuk (Posten), melyre helyezte őket a gondviselés s melyen helyt kell állaniok. Eleik voltak a honfoglalók azon részeken, ők a hon megtartói ugyanott. Magyarország az épen ugy, mint a hon többi részei; a magyar ember épen annyi joggal találhatja magát otthon Liptóban, Árvában, mint Hevesben és Szabolcsban.

Hogy a magyar nemességtől várhatni legtöbbet a haza ügyének érdekében, annak eleven példája most Sáros

vármegye. Sárosnál alig volt gyökeresebben pecsovics megye az országban. De hijába, a vér vizzé nem válik, s most, midőn többé nem egyes politikai kérdésekről hanem a haza mentéséről van szó, Sáros helyt áll s oly élénk honfias mozgékonyság uralkodik keblében, hogy nem lehet ellene semmi panasz, mig a különben oly derék Szepes sokkal aluszékonyabbnak mutatkozik. És miért? mert Sárosnak nagy számu előkelő családai vannak, kik most megemlékeznek róla, hogy ők a honfoglalók utódai; ellenben Szepesnek jeles, szorgalmas, értelmes és igazán jó szellemű népe kevésbbé fogékony az eszmék általi izgattatásra, inkább átengedi magát iparűzői világnézetének s általában véve ha nem is roszabb, de csendesebb.

Azt mondám fennebb: legyen hazafias, legyen minél inkább magyar minden magyar ember, ki a felföldön lakik. S itt egy igen fontos tárgyat kell előhoznom s e tárgy nem más mint a — tót pesztonkák.

Habár a felföldön, az ugy nevezett tótságon fészkelnek a legtöbb és legrégibb magyar nemzetségek, tagadhatlan, hogy az odavaló uraknak nincs meg azon mértékben valóságos magyar typusok, mint az alföldieknek. Erre vonatkozik azután az, hogy tótoknak csúfolják őket a többiek. És ki ennek oka? a tót pesztonkák.

Vegyük a dolgot egészen mindennapi gyakorlati oldaláról. Akármerre fordulunk a felföldön, az uri házaknál alig találunk egyebet tót cselédségnél az alsóbb rétegekben, a felsőbb rétegben belföldi és külföldi mindenféle németeket, vagyis német belső cselédet, tót külső cselédet. Ha nézzük magát az uraság nyelvészeti rendszerét: az öreg urak diákul, az öreg asszonyok tótul, az ifjabb urak magyarul, az ifjabb asszonyok németül beszélnek, szóval leg-

alább négy nyelv van aháznál folyamatban, jő azonkivül némely helyeken a francziа, mi azonban nem gyakorol valami különös befolyást s korántsem játszik oly szerepet mint a lengyeleknél, hol annak mind a társas életben mind a nemzet szellemére nézve nagy befolyása van. — Ezen nyelvzagyválásból természetesen az következik, hogy egy nyelvet se tudnak tökéletesen. Voltaképen azt se lehet tudni, melyik a ház, a család nyelve. Ha jól tudnak is magyarul, de a kiejtés majdnem általánosan szenved s alig lehet az egész tótságon tiszta kiejtesű magyar beszédet hallani. A gyermek pesztonkájával levén legtöbbet, ez neki legfőbb nyelvmestere s gyakran megesik, hogy a magyar nemes család ivadéka idegen nyelven gagyogja legelső szavait.

Ismeretes, mi nagy befolyást gyakorol a nyelv az embernek lelkére, nem szükség efelett szót vesztegetnem. Képzelhető, mily zavart szűl a gyermeknek zsenge elméjében, midőn azt mondják neki: te magyar vagy, s ezt tótul vagy németül mondják, s midőn ő másrészt azt hallja, hogy azt, ki tótul beszél, tótnak, ki németül beszél, németnek hívják. Ez az egyik nagy hátrány, másik az, hogy a gyermek későbben is nehezen tud magyarul jól megtanulni, mert részint nincs, kivel magát a nyelvben gyakorolja, részint rosz magyar beszédet hall, részint a sok tót és német beszéd hallása által hozzá szokik azon általános idegen beszédhanghoz, melyet azután átvisz saját magyar beszédébe. A tót nyelvnek három jellemző vonása van, mi épen ellenkezik a magyar beszédhangal s azt legjobban elrontja. Az a hangnak széles kiejtése legelőször is, mi épen ellenkezője a magyar mély halk, majdnem o-ba átmenő a hangnak. Továbá a mássalhangzók kettőztetése, mi igen jel-

lemző a magyar nyelvben, a tótban alig fordul elő s nincs visszatetszőbb, mint mikor adta helyett például ata-t vagy lenni helyett leni-t kell hallani. Harmadik eset az általános rövid kiejtés, például Ádám helyett Adam. Ezek és hasonlók ugy elrontják a magyar kiejtést, hogy valóban visszatetszővé válik az alföldiek fülének.

De ennek más oldala is van. Az efféle nem tiszta magyar nyelv kevesebb vonzóerővel bir mind az azt beszélőkre mind az azt halló idegen ajkuakra nézve. Minden csak ugy szép, ha a maga valóságában és tisztaságában mutatja magát. Nekünk se tetszik a hiencz és sváb német nyelv, mig el kell ismernünk a tiszta német nyelvnek szép és nemes hangzatát.

Hogy azonban visszatérjek a gyermekek, és pesztonkákhoz, nem csak a hibás nyelvkiejtés hanem a magyar jellemnek szabad kifejlése is akadályoztatik a gyermekeknek idegen ajkú környezete által. Nem akarok én abba bocsátkozni, melyik jellem szebb, becsülésre méltóbb, a magyar-e vagy a tót, de kétségtelen, hogy ha már valaki magyar akar lenni, legyen igazán s minél egészebben magyar, s hogy ne hasson akadályozólag a magyar jellem kifejlődésére örökös idegen jellemvonásoknak minden percz-ben való szemlélete s beszivása. Mint a magyar nyelv idegen accentust nyer, épen ugy kap idegen zamatot maga a magyar jellem is, s olyformán kell eszére jönni a serdülőnek, hogy minduntalan ismétli önmagának: hiszen én magyar vagyok; de már akkor beszívott zsenge korában oly jellemvonásokat, melyektől nem tud menekülni, észre se vévén, hogy azok nem illenek be a magyar jellem rámájába s mi ezen zavarnak, ezen ellenmondásoknak eredménye?

Az, hogy a felföldi magyarságnak hazafias buzgalma s mozgékonysága, mint most látjuk — nem kielégitő.

Egy mozgalmas közélet, tettleges közélet — nemcsak olyan, milyet most alkot magának a korlátai közt meg nem férő hazafias szellem, de a mely természetesen nem lehet más mint negativ sok tekintetben, — csökkentené nagyrészben ezen bajt is, mert a közéletre való hivatás egy perczre se hagyná elfelejtetni az illetőkkel, hogy magyarok, s igy ez esetben is általános panaceának bizonyítaná be magát. De lehet segíteni a dolgon igy is, csak el kell ismerni az illetőknek az általam elősorolt visszás állapotoknak valóságát, elismerni annak szükségességét, hogy legelőször is a hozzájuk legközelebb álló s hatalmukban levő esetben mentsék meg a nemzetet, t. i. önmaguk személyében.

Soha ne téveszsze szeme elől a felföldi magyarság azt, hogy ha nem vigyáz, lassan-lassan észrevétlenül az egész felföld eltótosodik. Meglehet, némelyek boszankodással fogják ezen insinuátiót visszautasítani s én örömmel lennék tanuja minden ily boszankodásnak, mert azt látnám belőle, hogy az, ki boszankodik, annyira távol érzi magától csak a megengedhetőségnek (Zulässigkeit) is vádját, hogy részéről bir a helyes hangulatnak öntudatával: de mint mondom, ezen eltótosodás legyen az örökös rémalak, mely visszariaszsza az illetőket, ha tán nem eléggé serényeknek találnák önmagukat a szóban levő nemzeti kötelességük mellett való éber eljárásban. Gondolják meg, hogy felelősek a magyar hazának e tekintetben való integritásáért. Minden magyar embernek háza és házanépe egy-egy telep, egy-egy katonai positio szellemileg az idegen ajku hazai földterületen. Nincs jogunk s nem tanácsos az idegen ajkuakból

toborzani saját hadseregünk részére, de legyenek vitézek, legyenek jól fegyelmezettek saját csapataink.

Ily nagy dolgok emlegetése közben talán bizarrnak fog tetszeni, ha pesztonkákról beszélek; de nem fogja senki tagadni a nevelés fontosságát, a nevelés pedig épen legfontosabb részében mindjárt a bölcsőnél veszi kezdetét.

Arra legyen fordítva legfőbb gondja a felföldi magyar birtokos osztálynak, hogy házanépe egészen magyar legyen, hogy a gyermek tiszta magyar szót halljon s a szónak eszközlése által tisztán magyar lelkületet szívjon magába. Magyar dajkákat kell fogadni s minél több magyar cselédet tartani. Ez talán nem látszik eléggé fontos tárgynak első tekintetre, de kiszámíthatlan fontosságú következményeiben. Más vidékről, magyar helyekről hozatni egyéneket, kik a gyermekek körül vannak alkalmazva, ennek egészen bevett szokássá s kimaradhatlan rendszabálylyá kell vállnia s ugy kell a dolgot elintézni, hogy annak meglegyen a maga rendes utja-módja. Tapasztalásból tudom rosz következéseit annak, ha a gyermek oly környezetben nevekedik zsenge korában, melynek nyelve idegen s nem tudnám eléggé ajánlani — egyenesen nemzetiségünk érdekében — hogy az illetők vegyék figyelembe szavaimat s komolyan vegyék fontolóra a dolgot.

Magyar irányt kell adni, különösen a felföldön, az összes nevelésnek. Rendesen igy gondolkoznak ott még most is a szülők: hiszen magyar születés a gyermek, magyarul ugy is fog tudni, megtanul magától is. Ellenben annál jobban vigyáznak arra, hogy a német és franczia nyelvben jártasakká legyenek, ha enélkül maradnának a gyermekek, az valóságos szörnyűközésre méltó dolog, botrány volna. Magyarul nem tudni még

most se szégyen a nőnemnél a felföldön igen sok helyt s nem csak a legfelsőbb körökben, mint volt kevéssel ezelőtt országszerte, hanem a közép nemesi házaknál is. Ellenben Isten őrizzen attól, hogy németül folyvást, francziául is legalább ugy ahogy beszélni s irni ne tudnák a kisasszonyok. Még az angol és olasz grammatika is előbb kerül a sorba, mint a magyar nyelvtan. — Általában be van véve a felföldi uraknál az, hogy a német nyelv nemtudása valóságos scandalum, semminél fogva nem tartják magokat különbeknek az alföldi uraknál, mint ezen előnynél fogva; a kire kimondhatják, hogy nem beszél jól németül s kálvinistás kiejtéseért gúnyolhatják, arra, mint míveletlen emberre, ki van mondva az anathema. Ez oly fonákság, mely szomorú tanusága, hogy felföldi nemességünk sokkal hátrább van a magyar korszellem értésében, mint többi hazánkfiai s hogy a felföldön még nem birt elterjedni azon mozgékony nemzeties szellem, mely jellemzi legislegujabb korunkat. — Ha lényeges a magyar nyelv rendszeres és kimeritő tanulása általánosan a hazai ifjuságra nézve, mennyivel inkább lényeges az a felföldön, hol a folytonos nyelvgyakorlatot is kell a nyelvészet művelésének pótolnia; a gyermekek összes tanulmányainak felét legalább ennek kellene ott kitennie, hogy ebből pótolhassák ki, mit a mindennapi társalgásban elmulasztanak.

Gyakorlatban van még most is, de még inkább volt azelőtt „magyar szóra“ az alföldi s „német szóra“ a felföldi iskolás helyekre küldeni a tanuló ifjakat, cserébe adván őket a kevésbbé vagyonos osztálybeliek. Ezen igen üdvös szokást fel kell tartani s minél nagyobb gyakorlatba hozni. Különben is minél több alkalmat kell adni a

felföldi gyermekeknek arra, hogy tiszta kiejtésű magyarságot halljanak; látogatások, utaztatások által stb.

Ha nem vigyáznak eléggé a szülők, még oly eset is adhatja magát elő, hogy itt-ott ugynevezett panszlávvá növi ki magát egy-egy magyar fiú. Sokszor van első ifjuságunk benyomásainak kitörölhetetlen hatása; kerülhet egy-egy magyar fiú amaz ugynevezett panslavisticus irányú környezetbe, s később is megmarad, már csak a sok emberben rejlő ellenmondási szellem következtében is, a felvett irány mellett s az ily eset — egyszerűen szólva — már azután gyönyörűséges egy dolog volna csakugyan.

A tót nyelvnek és jellemnek van bizonyos insinuativ természete, mely által könnyen talál magának utat a vele érintkezésbe állóknak elméjébe és szokásaiba. Tagadhatlanul sok gyöngédség és kedélyesség rejlik a tótok jellemében, mely kellemesen hat, habár tudja is az ember, hogy nem nagy lélekegyenességgel s őszinteséggel párosul. S azért a tót eléggé veszedelmes szomszéd más nyelvüekre nézve. Látjuk is ennek következéseit. A tótságon legtöbb tótos elem van a magyarságba vegyülve, külsőleg és belsőleg egyaránt. Más szlávok, mint a ruthének már sokkal kisebb befolyást gyakorolnak, mert a dunamelléki tótok sokkal magasabban állanak szellemi értékben, mint a ruthének. A ráczokkal vegyest lakó magyarokon még kevésbbé látszik az idegen befolyás, az oláhok közt lakók pedig épen igen gyenge nyomait láttatják a folytonos érintkezésnek. Nincs rá példa, hogy ráczos vagy oláhos magyar kiejtést hallana az ember született magyaroknál, mig a tótos kiejtés nagyon el van terjedve a tótságon lakó született magyar és épen tős-gyökeres magyar családok tagjai közt. Ott kell tehát leginkább ébren állani a magyar nyelv ügye mellett;

ott kell leginkább ellene dolgozni az idegen befolyásnak. Hozzájárul mind ehez még azon körülmény is, hogy a tótság területileg sokkal tömörebb, mint minden más idegen nyelv hazánkban. Mig az oláhok és ráczok által elfoglalt részekben mindenütt találtatnak magyar helyek, ugy hogy többnyire legfelebb pár óra távolságra, lehet mindenütt magyar szót hallani; a tótságon napokig el lehet utazni anélkül, hogy az ember magyar helységre akadjon, kivéve a tótságnak déli kinyúlásait. Ezen nyelvtopographiai tény igen fontos s látszanak is nagy mértékben következményei. A ráczok és oláhokkal vegyesen lakó magyarok olyanok egészen, mint azok, kik nagy tömegekben laknak együtt, az erdélyi magyarság semmivel sem kevésbbé tiszta, mint az alföld bármely lakója, ki még alig hallott életében idegen szót, pedig Erdély ugyancsak összevissza át van szőve oláh területekkel; a felföldi magyarságon ellenben ugyancsak érezhető a tótos zamat.

Mindezen szemlélődések saját figyelmezésem és tapasztalataim eredménye; meglehet, hogy ilyes dolgoknak elősorolása trivialisnak látszik s nem fog e soroknak valami tudományos szint kölcsönözni, de én azt tartom, hogy ily elemzésekbe szükséges bocsátkozni, ha valódilag akarjuk felismerni állapotainkat. Ha csak a magasabb stylaris és tudományos szint keressük, vagy ha eszméinknek illustratiókat keresvén, azokat ráerőltetjük hazai viszonyainkra, irhatunk igen szép s közönségesen megbámult munkákat, ha ehez különben nem hiányzik a tehetség: de az igazat nem fogjuk kifürkészni s utóljára se lesz fáradságunknak más eredménye, mint saját tehetségünknek tündököltetése. Meglehet, hogy pesztonkákról, tótos accentusról való beszélgetés több eredményre vezet.

Azért mulassunk is még kissé e tárgynál.

Nem akarok böjti prédikácziókat irni s általános kifejezésekben szivére kötni a felföldi magyarságnak a nemzetiség ügyét, de még egy fontos körülményre akarom felhívni figyelmét.

Ha becsületet akarunk szerezni a magyar nyelvnek az idegen ajkuak előtt, ha általában a magyarságnak tiszteletre méltó állást akarunk szerezni, szükséges azt minélnagyobb tisztaságban és tökélyben előállítani. Mint már mondám, minden ugy legjobb, legvonzóbb, ha a maga eredetiségében s tisztaságában van előállítva. Mint említém, bizony a hiencz nyelv nem igen fogja elbájolni egyikünket is, mig meghajlunk Schiller és Göthe nyelve előtt. Ha a franczia nyelvet akarjuk felismerni vagy jól magunkévá tenni, nem megyünk Svájczba vagy Elzászba, hanem inkább Párist fogjuk felkeresni. Bizony a magyarságot se akarnók a palóczok, barkók vagy épen felföldi tótos magyarság által képviseltetni, inkább csak Debreczenre és Miskólczra fogunk utalni, s ha magunkban fontolgatjuk, népünknek melyik része iránt érzünk legtöbb becsülést, az alföldön fog elménk keresgélni. Már ez ugy van, a dolognak természetében fekszik. Tót vagy német hazánkfia, ha és a mennyiben vonzalommal és tisztelettel viseltetik a magyar iránt, inkább fogja az alföldi telivér és tiszta beszédü magyar felé irányozni vonzalmát, mint palóczos, tótos, németes szomszédja felé, mert folyvást szeme előtt fog lebegni, hogy azon tulajdonságok, melyekért a magyart becsüli, szereti, ott léteznek legnagyobb tökélyben, hol a nyelv tisztábban él, hol legszebben s eredetiebben hangoztatik. Azért szükséges, hogy ha tiszteltetni s szerettetni akarjuk a magyart, legyünk minél tökéletesebb magyarok. —

S hogy minél inkább azokká legyünk, tanuljunk meg mindenekelőtt minél tisztábban beszélni magyarul.

Tagadhatlan, hogy magyart magyarral mérlegelve, az alföldinek mint valódi magyarnak elsőbbsége van. Azt is tapasztaljuk mindennap, hogy az alföld imponál a felföldnek. Nem csak a jó fehér debreczeni czipó hat különösen csábító erővel a zabkenyéren rágódó atyánkfiára, nemcsak a mérföldekre terjedő kalásztengerek és kukoriczaerdők szülnek elragadtatást az áros és minden szineket játszó felföldi parlagok turkálójára, imponálnak az emberek is. A felföldi ember mindig némi szorongást érez, ha az alföldre megy, ügyekszik magát accomodálni s ennek következtében néha még túlságos magyar-miskáskodásba is átmegy. Mindez annak jele, hogy az alföld neki imponál. Ellenben az alföldi bizonyos felsőbbségi érzést árul el, ha a felföldön járkál, s mit egyébiránt igen helytelenül tesz, mindig kész arcza nyelve a csufondároskodásra. Ez igy van, habár régibb és többoldalú culturájánál fogja jóval meghaladja a felföld az alföldet s rendesen a nagyobb míűveltség imponálni szokott. Az egész onnan ered, hogy az alföld magyarabb minden tekintetben. Ez tisztán mutatja a tisztább magyarságnak előnyeit, tisztán mutatja, mennyire szükséges, hogy ha becsültetni s szerettetni akarjuk tóttal, némettel a magyart, minél tisztább magyarral hozzuk érintkezésbe; azaz, tanuljanak minél tisztábban magyarul beszélni a felföldön lakó magyar véreink; semmivel se tehetnek jobb szolgálatot a magyar nemzetiségnek, semmivel se róhatják le jobban hazájuk iránt való tartozásukat.

Ezt és ennyit lehet tőlük követelnünk. Valóban szé-

gyen, gyalázat volna, ha a magyar nemes hagyná magát ha nem is sodortatni, de apródonként elvonatni nemzete tömegétől az által, hogy egész tunyasággal nézné, miként nyer tért mindinkább más nyelvnek és természetnek befolyása, miként mossa miként vájja ki lassan a csepp a követ. Nem mondom én, hogy tótnak vagy bármely másnyelvű embernek lenni szégyen, de igenis mondom s ismétlem, hogy szégyen, ha Magyarországban magyarember magát bármi más nyelvű a partot a lassu víz, miként ereszti mind tovább szálait a pók, nép által absorbeálni, aláásatni hagyja, ha ugy is kis számu nemzetét önszemélyében meglopatja. A felföldet az ottani magyarság tarthatja meg legjobban a magyar nemzetiségnek s felelős az egész nemzet, az egész világ előtt fajának integritásaért.

Hogy jelenleg nincs az országszerte uralkodó hazafias buzgalomnak színvonalán, én egyenesen annak tulajdonítom, hogy a magyar szellem ott külső, különösen tót befolyás által van megvesztegetve, mi a tótos beszédben nyíltan kifejezi magát. Ezen befolyás alól minden áron bontakozzék ki felföldi aristokratiánk, mert most, midőn a tettleges közélet szellemét fel nem tarthatja, mindinkább gyengül, mindinkább aluszékonynyá válik s nem lesz képes fontos hivatásának megfelelni. Minélinkább megtisztítandja nyelvét az idegen accentustól, a szlavizálástól, annál inkább fogja tapasztalni, mi egészen másképen kering a magyar vér ereiben, s magától fog emelkedni hazafiúi hévben és tevékenységben; és nem fogunk panaszolkodhatni a miatt, hogy a tős-gyökeres arictocraticus családok ivadékai, kik az alkotmányos magyar közéletben évszázadok óta egyedül élvezték az államnak minden javait s folytonos gyakorlatában voltak a nyilvános közéletnek, hátrama-

radnak azon más vidékbeli honoratiorok mögött, kiknek elei csak az igát húzták, de kik nem engedik, hogy rajtok hazafiúi buzgalomban bárki túlhegyen, bár minden joguk csak annyiban állott azelőtt is, hogy magyaroknak nevezhették ők is magukat, ugy mint bárki más.

IV.

E sorok irásánál azt tűztem ki magamnak feladatul, hogy ügyeinknek bekövetkezendő fordulata alkalmával a nemzetiség és nemzetiségek kérdése fogván képezni ügyeinknek legnehezebb részét, e kérdéseknek előleges és gyakorlati szempontból való megfontolására s a mennyiben lehet, előleges tisztába-hozatalára fordítsam hazámfiainak figyelmét, mielőtt a munka körmünkre ég.

Meg vagyok győződve a felől, hogy jövendőnk attól függ, tudunk-e jóra menni a velünk élő mindenféle nyelvű népekkel, meg tudunk-e velök élni békességben és mégis szabadság és haladás tekintetében tűrhető állapotban. Eddigi eljárásunkkal e tekintetben a lehető legroszabb hirnevet szereztük magunknak, annyi bizonyos. Megérdemeljük-e vagy nem ezen reputatiót, most nem akarom vitatni. Hibásak voltunk-e csakugyan, vagy sikerült rágalmazóinknak hitelre találni, körülbelül egyre megy; annyi kétségen kivül áll, hogy a világnak nagy része azt hiszi, hogy nem bántunk jól más ajku honosinkkal. Mihelyt ujra mozoghatunk, a világ feszült figyelemmel fogja kisérni minden léptünket, mindenek felett pedig azon eljárásunkat, azon utat, melyen indulni fogunk a nemzetiségek kérdésében. Legelső lépéseinknek ez uton véghetlen fontossága lesz sorsunkra nézve. Ha higgadtságot, eszélyt,

valódi politikát fogunk mutatni e tekintetben, meg lesz nyerve részünkre a közvélemény; ha ellenben szenvedély, kisszerű czivakodás és alap nélkül való követelés fog ismét, mint azelőtt, e kérdésnél felülkerekedni, ha a világ azt látja, hogy mi nem felejtettünk semmit és nem tanultunk semmit: akkor majd eljönnek mások rendet csinálni, s kiveszik kezünkből azon igen fontos szerepet, melyre különben hivatva vagyunk, tudniillik mind saját magunk mind egész keleti Európa sorsának elintézését.

Miként tartsuk fenn, miként erősbítsük, gyarapítsuk saját nemzetiségünket és mit csináljunk a köztünk élő más nemzetiségekkel: e kettő körül forog a kérdés.

Mind a két tárgyra nézve megvan jelenleg nálunk a kellő jó hangulat. Azon egyetértés, mely hazánkban e részben uralkodik a nemzetiségek kérdésében ugy mint egyebekben, a lehető legjobb reményekre jogosít; de kérdés, fenn fog-e maradni ugyanazon mértékben ezen szép egyetértés, ha majd a dolog arra kerül, miként rendezzük el jövendőre állami viszonyainkat? E felett jó lesz előre is gondolkodni s a mennyire lehet, tisztába jönni; az általános nyugodt hangulat igen kedvező az érett megfontolásra és szenvedély nélkül való vitatkozásra, a mennyiben vitatkoznunk lehet.

Mind az, mit eddig mondottam, a kérdésnek azon részét illeti, miként tartsuk fenn, miként gyarapítsuk saját nemzetiségünket. Kimutattam eléggé — ugy hiszem — hogy a magyar nemzetiségre nézve a magyar nemesség különösen fontos szerepet játszik, s hogy hazánknak azon részeiben, hol a nép idegen nyelven beszél, főképen a magyar birtokos nemesi osztály van arra hivatva, hogy a magyar nemzetiséget fentartsa s a nemzet integritását meg-

őrizze. — Előadtam azon magyar elemnek fogyatkozásait s talán nem helytelen utmutatást adtam arra nézve, miként kell magát összeszednie, hogy megfeleljen hivatásának. Előadtam, hogy jövendő törvényhozásunknak kötelessége lesz a nemesség azon fontos szerepére különös tekintettel lenni. Mind ezen előadásom azon alapon nyugszik, vagyis inkább azon felvétel áll minden okoskodásomnak hátterében, mit már egy más munkában (l. „Nemzetiség“ 1858.) kifejtettem, hogy t. i. nincs semmi jogunk külsőképen terjeszkedni más nemzetiségek rovására, hogy minden korábbi lépéseink ez irányban jogtalanok voltak s a legkárosabb következményeket vonták maguk után: ellenben jogunk és kötelességünk **belterjesen** erősíteni, gyarapítani saját nemzetiségünket. S e kérdésnél kivánok még időzni egy kissé, mielőtt tárgyamnak másik felére áttérnék s ahhoz szólanék szorosabban, mik teendőink a jövő szervezés alkalmával a többi nemzetiségek ügyében.

Belterjesen — igen, ez a mód, melyet kell követnünk nemzetiségünk gyarapításában; másképen nem megy, ezt megmutatta a keserü tapasztalás. De ezen tér elég tágas arra, hogy munkálkodni fajunknak gyarapításán bő alkalmunk legyen. Én sokkal szükségesebbnek tartom, hogy mind az, a ki magyarnak neveztetik, valódi igaz magyar legyen, mint azt, hogy névszerinti számunk néhány ezerrel szaporodjék. Ha hódítani, ha szaporítani kell, hóditsunk saját körünkben; fájdalom! van még elég hódítani és visszaszerezni való épen saját fajunknak kebelében is. Mireváló a birtokszerzés, mig meglevő birtokunk sincs jó karban. Minek a sok fegyelmezetlen nép, mielőtt meglevő seregünk jól be lenne gyakorolva?

Sokan megütköznek talán a felett, hogy én igy be-

szélek épen most, midőn oly általános és nagy a buzgalom nemzetiségünk mellett, mint még soha nem volt. Elismerem én, hogy, hála a magyarok Istenének, felébredtünk s elmondhatjuk: „állsz még, állsz, szeretett hazám. Nem dőlt még alacsony porba nemes fejed!" — de mindamellett is sok kivánnivalót látok minden nagy lelkesedés mellett; nem tehetek róla, hogy azt kell mondanom, miszerint „mind ez még nem elég."

Mint már előadtam, felföldi nemességünknek magyarsági állapotát nem tartom kielégitőnek. E tekintetben még végtelen sok a helyrehozandó, a teendő. Ha a másvidékbeli magyarság ott, hol ugyancsak tömören és erősen áll, képezi is valódi magvát a magyar fajnak, azon rész, mely más nyelvü honosink közt közvetlen érintkezésben, részint szétszórva s elszigetelve áll, a magyar nemzetiségnek közvetlen fenntartója azoknak irányában, s azért szerepe felette fontos.

De továbbá nemzeti érzés, magyarság tekintetében még sok kivánnivaló van egyébütt is, különösen felsőbb társaságunk bizonyos töredékénél. Itt vagyunk ismét ezen ominosus szónál: magasabb körök, mágnások. „Hát ezen embereknek még most se elég; hát teljességgel nem lehet nekik kedvöket találni; nem lehet követeléseiknek eleget tenni?"

Reménylem, nem fog senki megbotránykozni, csak végig hallgasson. Elmondottam más alkalommal panaszimat, s ha nem látszanék szerénytelenségnek, némi tekintetben elmondhatnám most a multra nézve, hogy teljesült kivánságom: „üssetek, de hallgassatok meg." Fájlaltam, hogy sok ember magára vette szavaimat, kinek erre épen nem volt rá oka, kit szavaim nem érinthettek; gyakran tettem

is szemrehányást magamnak, hogy talán nem találtam el a kellő modort, habár a mérték miatt alig vethetek szememre valamit. De ez már megvolt, mint mondani szokás, nem akarok erről sokat szólani, nehogy kelleténél nagyobb fontosságot látszassam tulajdonítani akkor mondott igénytelen szavaimnak. Most ki kell nyilatkoztatnom, hogy társaságunk magasabb körei oly jól felfogták hivatásukat s oly dicsően teljesítik kötelességüket, hogy a hazafinak örömében szive repes, midőn e buzgalmat látja, hogy az egész haza könnyebben lélekzik, mióta előkelő fiait oly buzgón látja a haza ügye mellett állani; a panasz, a vád, melyet még mindig emelünk, csak némely töredéket, némely köröket, egyeseket illet.

És nincs irgalom a közvélemény előtt azoknak részére, kik a hazának még most is hátat fordítanak, kik magukat a közügytől elvonván, vagy épen fitymálván a mostani oly szép oly nagy jelentőségü törekedéseket, megrabolják a hazát azon közremunkálástól, melyre annak minden egyes polgár részéről a legnagyobb szüksége van; kik a hazán kivül töltik most is idejöket, költik vagyonukat s csak személyes és házi ügyeiket vevén tekintetbe, ugy tesznek, mintha mind az, mi körülök történik, őket nem is illetné; kik épen fel engedik nevöket s jelentékeny személyiségöket használni arra, hogy ujjal mutassanak rájok bizonyos részről, mint a kik nyiltan desavouálják a hazájukban létező hangulatot, s azt nem hogy osztanák, de magukviselete által nyiltan kárhoztatják. Az ilyeneknek magukviselete még mindig egy nagy vérző seb a haza testén s fáj végtelenül.

Korábban a magyar nemzet válságos napjaiban a legnagyobb oligarchák játszották a legnagyobb szerepet s va-

lahányszor a haza megmentetett, mindenkor egy-egy hatalmas nemesnek volt köszönhető, ki a mozgalmak élére állott. Ma épen legislegnagyobb birtokosaink közül nehányan tökéletesen nullificálják magokat. És ha csak közügyekre gyakorolható hathatós befolyásuk menne kárba, még el lenne szenvedhető, de a dolog nem csak addig van. Mind azt, kit nyiltan nem látnak a küzdők sorai közt, az ellentáborba sorozza a közhir, melyet ugyancsak mohón szoktak felhasználni, annyival inkább, ha akár indolentiából akár félénkségből nem is desavouálják az illetők a nekiek tulajdonított állást. A ki magasan áll, láttatik mindenki által s nem vonhatja ki magát abból, hogy akarata ellenére is egyik vagy másik részhez ne soroltassék. Különös az valóban, hogy minél nagyobb valakinek állása, birtoka, annál kevésbbé mozoghasson, annál kisebb lehessen politikai bátorsága. Szokásos elcsépelt phrásis, hogy könnyü a kisebb embernek valamit kezdeni, mert keveset veszélyeztet; mintha több élete volna egynél minden embernek, mintha a kisebb birtok nem volna épen oly szükséges életfeltétel mint a nagyobb, de mintha könnyebben is volna a nagy birtok veszélynek kitéve mint a kisebb. Szomoru volna valóban, ha a szerencsének anyagi kedvezményei megfosztanák az embert a szellemi szabad mozgástól, tevékenységtől, holott épen abban áll a vagyonnak nagy előnye, hogy az embert mindinkább felszabadítja az élet sanyaruságainak földhöz ragasztó bilincseitől. Veszélyesebb s zavarosabb időkben, midőn az ököl és kard volt jórészt a telekkönyv, a legnagyobb birtokosokat láttuk mindig minden mozgalom élén s most mikor az enyim és tiéd rendezetten s biztosítva áll, mert hiszen a communismus csak nagy gyermekek részére készített ijesztő — hazánkban különösen — most,

mondom, a nagy vagyonú arra legyen kárhoztatva, hogy kincsőrző sárkány szerepét játsza, ugy hogy végre ne legyen más mint valami holt testület és egy rakás gazdasági s udvari tisztnek és szolgának pénztárnoka; arra legyen kárhoztatva, hogy a közügyre nézve ugy álljon, mintha a világon se volna s csak olykor-olykor mutattassék elő, mint egy-egy imposant díszitmény, melyre az utczák csőcseléke száját táthassa, maga pedig rendkivül boldognak érezze magát, hogy a kegyeknek sugáraiban olykor-olykor melegednie megengedtetik. Fájdalom! ilyenre is akadhatnánk nagyuraink között. A jó, a naiv magyar nép örömében bőréből ugranék ki, a hazát mondaná megmentettnek, ha csak egy kis részvétet mutatna egynémely magyar a közügy iránt, hisz volt rá eset, hogy egy kézmozdulatukra nagy betüvel irták hirlapok: „derül“: — az ily szerep ugy hiszem szebb mint az, melyről fennebb szólottam.

De hiszen én talán hijába beszélek, mert épen oda, hova leginkább kellene, nem hat el szavam s még tán tévedésből épen olyan veszi magára szavaimat, kit érinteni eszem ágában sincs. De csak szóljunk mégis, talán elhat mégis valahogy egy-két hang. Juttassák oda az eféléket azok, a kiknek tenni talán módjukban van, vagy alkalmuk akad; mondják el, mint esdekel egy nemzet, hogy ne vonják el tőle segélyöket, vagy legalább ne engedjék magukat és nagyhangzásu nevöket ellene felhasználtatni; mondják el, mi fáj itt s mi könnyü volna a sebekre írt önteni. Ez a valódi tér és alkalom a nemzetiség terjesztésére, ez a belterjes működés, hathatósabb, mint ha százanként vagy ezerenként fognánk más nyelvü honosinkból proselytákat; egy hatalmas magyart nyerjünk vissza a közügynek, többet ér, mint ha egy fél vármegyére ráfoghatjuk, hogy ma-

gyarul köszönni s a magyar grammatikának egykét fejezetét elgagyogni megtanult.

A mit most mondék, inkább csak egyeseket illet, ámde ezen egyeseknek magatartása igen nagy fontosságú s azért közügynek tekinthető. De nagyobb kiterjedésben véve is van egy kis mondanivalóm.

Valóban lelkiismeretben járó dolognak tartanám, arra lelkesíteni felsőbb társasági köreinket, hogy jobban buzogjanak a nemzetiség mellett, mert habár az eféle sohasem árt, ép oly kevéssé mint mindennap bár hallani prédikácziót, melyben az istenfélés és jó erkölcs a gyarló embernek szivére köttetik, de ezen igék mégis kényesebb természetüek lévén a szokott vallási és erkölcsi igéknél, ismétlések azon gondolatot ébreszthetné, hogy nem vagyunk az illetőkkel megelégedve, bármily buzgón és őszintén követnek el részükről mindent a mit lehet. Nem kivánok lelkesíteni, annál kevésbbé pedig leczkézni senkit, hanem egy kis figyelmeztetés nem fog ártani.

Arra kell most már törekednünk, hogy az elfogadott s elkezdett jó irány bennünk vérré váljék, ugy hogy ránk se foghassa senki, hogy magyarságunk nem annyira szivből jő, mint inkább demonstratio, kötekedés és elégedetlenség kifejezése. Kerüljük még szinét is annak, mintha a divat követésének is volna része buzgalmunkban, mintha az nem annyira magyarság mint magyaroskodás lenne.

Nagyon tartok tőle, hogy ismét félre fogok értetni, mintha azt mondanám, hogy felsőbb köreinknek minden magyarsága csak tréfa, komédia s én minden dicséret mellett is bizonyos rejtett gonoszsággal és gúnynyal szólanék, bizonyos gyermekesség s éretlenség feltevése mellett alkalmazván dicséreteimet. Ez ellen nem tudok mást mondani

mint ujra kinyilatkoztatni, hogy bántani, de még csak meg is róni nincs szándékomban, s ezen aggodalmam még se hátráltathat kimondani azt, mit előhozni jónak találok.

Szükséges, hogy társaságunk legfelsőbb rétegei is oly tős-gyökeresen magyar színt mutassanak mint népünknek egyéb része, ugy hogy ne a csikós vagy a huszár legyen a magyarnak prototypja, hanem a magyar úr. S erre más is kell mint magyar ruha és sallangos szerszám, ezt csináltathat pénzért bármi sehonnai s láttuk is viseltetni kevéssel azelőtt hogy a magyar divat felébredett, ugy hogy a sujtásos ruha már majdnem hitelét vesztette azáltal, hogy egyenruha gyanánt láttuk viseltetni. Magyar lélek, magyar szív és a magyar jellemnek beszédben magaviseletben való kifejezése szükséges arra, hogy el lehessen mondani, miszerint a magyar társaság magyar igazán. Erre a legfőbb kellékek megvannak. Nézze bárki aristokratiánknak physicumát, látni fogja, mily vér teszi mozgásba ezen tagokat; ha politikai működését vizsgálja, látni fogja, hogy egészen magyar nyomon jár s tökéletesen bir a maga helyének öntudatával; csupán a salonban és gyermekszobában volt minddeddig hiba.

És a gyermekszoba épen a legfőbb fontosságú. Annak, mit a gyermekszobában darálnak, csevegnek, öszhangzásban kell lenni azzal, mit az utczán, a zöldasztalnál szólanak, különben az élet tele van ellenmondásokkal s tisztán körülirt jellemek gyéren lesznek láthatók s minden nyomon fogjuk tapasztalni az életnek a neveléssel való összeütközését.

A magyarságnak Magyarországon seholsem szabad csak lelkesedés tárgyának és következésének lenni, vagy ugy tekintetni, mintha csak kötelesség teljesítése volna,

melyet azután lehet több vagy kevesebb magyar ruhával, nemzeti szalaggal, utczán való hangosabb magyar beszéddel, hazafiúi czélokra való bő adakozással, hazafias ünnepélyek szorgalmas látogatásával leróni, de otthonn bizonyos tekintetben alkalmatlan fesznek tekinteni. A magyarságnak annyira otthonos és kényelmes valaminek kell lennie, mintha az ember másként nem is létezhetnék; ne legyen ünnepi köntös, hanem egyszersmind mindennapi öltözet; szóval a magyarságnak tökéletesen vérré kell bennünk válnia, csak akkor lesz minden e tekintetben a maga rendjén.

A hol még az nincs ugy, ott lassan megy a dolog természeténél fogva, mert házi és családi körébe senki se tűr beavatkozást, legyen az egyesek, legyen az a közönség vagy némi részben a közvélemény részéről. Hanem ez legyen az irány, melyben a magyarságot megállapítani s a nemzetiséget terjeszteni ügyekezünk, sehol nincs erre alkalmasabb tér, sehol nem vár állandóbb eredmény; egyszersmind ez azon tér, mely minden egyesnek részére nyitva áll. Itt nem szükségeltetik talentum, politikai képzettség, státusférfiúi tulajdonok, alig van honpolgár és honpolgárnő, ki itt hatást ne gyakorolhatna, hasznot ne tehetne.

Mindaddig, mig a gyermekszobákban egészen otthonos nem lesz a magyarság, felsőbb köreinknél hiányzani fog a nemzetiségnek valódi biztos alapja, s nem lesz megóva alkalmi recidiváktól sem. A külsőn lehet változtatni könnyen, lehet felvenni szokásokat, lehet követni egy vagy más divatot; csak a mi vérré vált, a mi gyermekségünktől fogva bennünk él, a miben születtünk, felnőttünk, csak az kiirthatatlan és eltörülhetlen emlékezetünkből. Elkorcsosodástól ez sem óv meg, de találkozzunk bármi ellenkező befolyásokkal az életben, az, mit az anyatéjjel beszivtunk,

örökösen oppositiót formál a kebel fenekén. S ily oppositióra van nemzetiségünknek igen nagy szüksége, mert habár nem egyszer diadalmaskodott már, de épen a diadal mindig megelőzött harczot feltételez s még most is folytonosan harczoló vagyis katonáskodó állásban kénytelen magát tartani. Magyar dajkálás, magyar nevelés legyen családi jelszavunk, legyen mindennapi munkánk. Ez fogja épen lényeges részében kiegészíteni mostani oly örvendetes, oly dicső hazafias tevékenységünket.

A hol a nevelés — értem inkább az iskolázást — be van fejezve s ez irány nem volt szem előtt tartva, ott bizony sok tekintetben már el van a dolog késve, s ott nincs más mód, mint minél inkább magyarba öltöztetni a kisasszonyokat s a nyilvános életre szoktatni az ifjakat s ily esetekben csak a jobbak és lelkesebbek fognak meggyőződés és belátás által igazi magyarokká válni, mert hiszen láttunk már martyrokat is a nemzetiség ügye mellett olyanokból, kik idegen szellemű nevelésben részesültek; ámde nekünk nemcsak arra van szükségünk, hogy minél több lelkessel birjunk, nemcsak magokra a lelkesekre van szükségünk, hanem az egész tömegre is fészkestül tőkéstül valamennyiünkre. S azért a hol most kezdődik a nevelés, ott ügyekezzenek a szülők tisztán magyar irányt adni gyermekeiknek, s kipótolni azt, mit magukon szülőik s azoknak szülői elmulasztottak, hogy az egész ivadék legyen minden tekintetben tizenhárom próbás magyarságú.

Volna mindenki, kit magyarnak nevezünk, magyar minden kifogáson fölül, nem békételenkedném fajomnak csekély száma felett. Nem kellene mondanunk a költővel: „minden ember legyen ember és magyar — a kit a föld hord s egével betakar“, ha azt mondhatnók egész bátor-

sággal, hogy valódi magyar ember minden magyar. Hazánkban a magyarság viszi a zászlót most is, s ha magán e fajon semmi csorba nem volna, még magasabbra lehetne ama zászlót emelni. Elegen vagyunk mi számra nézve, csak legyünk elég erősek lélekben és erkölcsi értékben is, nem fogja senki a zászlót markunkból kitekerni. Ha ezt megtartjuk, nem lesz soha szükségünk nyelvterjesztő egyesületek- és intézetekre, annál kevésbbé pedig arra, hogy törvényeket hozzunk a magyar nyelv érdekében; valamint nem fér össze a mai világ szellemével uralkodó vallás, ugy nem létezhet törvényesen uralkodó nyelv. Belterjesen terjeszszük és erősítsük nemzetiségünket, e téren van még elég tennivalónk, e téren jogos és bizonyos jó eredményű tevékenységünk.

V.

Áttérek tárgyamnak másik felére, azon kérdésre tudniillik: mit csináljunk a hazánkban levő többi nemzetiségekkel?

Semmi sem jellemzi inkább jelen hazai állapotunkat, mint azon nyugodt hangulat, azon egyetértés, mint közönségesen nevezzük, mely a hazánkban élő különféle nemzetiségek közt uralkodik.

„Átok verte meg a magyart, hogy az soha össze nem tart“ — ez volt egyike azon rémképeknek, melyekkel ijesztgettük magunkat egész 1848-ig s mely igen gyakran hozatott elő mentségül sok tenni és mozogni restellő bús magyar által. „Mi haszna próbálkozunk, mind nem ér az semmit, átok verte meg a magyart. . . .“ Ezen ijesztő váz még a mohácsi vérmező gőzeiből emelkedett ki, nevekedett a Zápolya-Ferdinánd féle gyászos harczok emlékének következtében, fentartatott a Rákóczy-Tököly-féle mozgalmak által s mint régi hagyomány jött át az ujabbkori pecsovics és liberális pártoskodás, korteskedés idejére s egészen uj, még hazánkban addig nem látott s hallott módon újult meg a nemzetiségi harczok által. Angliában épen kétszáz esztendeje, hogy a tory és whig pártokban két általános politikai irány létrejött s azóta tart folytonosan; nálunk több mint

háromszáz éve, hogy az angollal sokban analog két párt létezik; mert a mohácsi vész után nemsokára megkezdette Bátory István nádor az első pecsovics szerepét, mig Zápolya mint az első ellenzéki pártfőnök fellépett; három század óta mindig ugyanazon egy dolog volt nálunk a pártoskodásnak alapja, bármi különböző alakban nyilatkozott is. Széchenyi István vegyitett először más szinezetet az ellenzékbe, t. i. a haladás eszméjét; de például a Rákóczyak és az akkori Eszterházyak, Pálfyak stb. . . . meg Wesselényi Miklós és az ő korabeli pecsovicsok közt alapra nézve valóban nem volt nagy különbség. — De lett légyen amaz „Átok verte stb.“-féle rémképnek bármi eredete, lett légyen bármi igaz benne s hatott légyen bármiként hazánknak fiaira — emlékezem magam is, mily rémitőleg hatott rám gyermekkoromban — annyi bizonyos, hogy legujabb történeteink ama régi átkot megtörték tökéletesen, mert nagyobb egyetértéssel folyt harczokat hasonló esetben alig tud felmutatni a historia, mint volt az, mely hazánkban nem régen lefolyt. A nemzetiségekkel való egyenetlenség és harcz egészen uj valami s nem lehet egy cathegoriába sorozni ama régi viszálkodásokkal magyar és magyar között, de a mennyiben erre nézve is egészen más hangulat látszik létrejönni, bizhatunk benne, hogy e tekintetben is megtörik ama régi hagyományos átok.

Bizhatunk — mondom. De valamint azelőtt sok tunya fatalistának szolgált mentségül s tétlenségre ürügyül az, hogy „hijába törekszünk, átok verte meg a magyart,“ úgy jelenleg ne szolgáljon tétlenségre ürügyül az, hogy „hála Istennek, most már vége van minden viszálkodásnak, egyetértés uralkodik mindenféle nemzetiségek közt.“ A dolog koránsem áll oly tisztán, mint talán — felületesen véve

a dolgokat, gondolnók; s meglehet, hogy bármi szép, bármi örvendetes és biztató is ezen egyetértés, majd ha tettre kerül a sor, az egész egy szép reggel eltünik ugy, mintha sohase létezett volna.

Hogy mit nem akarunk, arra nézve hiszem, hogy megvan az általános és tökéletes egyetértés, de majd azután, hogy mit akarunk, erre nézve meglehet, hogy ujból feltámad a régi harcz, megkezdődik a régi tragoedia minden peripetiáival.

Szükséges, hogy a mennyire lehet, tisztába jőjünk előre a felett, hogy mit akarunk? hogy akarjuk jövőre? s erről akarok én pár szót szólani, a mennyire lehetséges.

Mi most nagyában elfogadjuk országszerte azon nézetet, hogy köztünk egyetértés uralkodik s bizonyos tekintetben beleképzeljük magunkat ezen idyllicus állapotba.— Nehogy keserűn kellessék csalódásokból kiábrándulnunk s az egyetértés aranykorából egyszerre harczok s viszályokkal teljes vaskorra ébrednünk, jó lesz előre szeme közé nézni valódi állapotunknak. Most, mint mondom, tökéletesen egyetértünk arra nézve, mit nem szeretünk, mit nem akarunk, de alig van tudomásunk arról, micsoda reményeket táplál s mily programmal akar fellépni a jövőre nézve egy vagy más a hazánkbeli nemzetiségek közül. A tizenkétévi tétlenség igen jó szolgálatot tett arra nézve, hogy elvette tőlünk az alkalmat, folytatni elkeseredett vitáinkat, hogy alkalmat adott s időt engedett a szenvedélyek kihülésére, hogy azóta sokan letüntek a színpadról a régi szenvedélyes harczok vezetői közül, kik aligha lettek volna valaha képesek régi szenvedélyeikről s régi benyomásaikról lemondani, hogy uj egyének támadtak, kiknek kebelében a folytatott harczok régi keserüsége még meg nem

foganhatott, kik nem tekintik magukat apostatáknak, ha a régi vakon szenvedélyes modort elhagyják, s képesebbek higgadtan és szenvedély nélkül állani ki ezután a sorompóba, kik nem tartják magokat solidarisoknak a korábbiaknak eljárásuk mellett; jó szolgálatot tett egyszóval arra nézve, hogy a régi elkeseredésnek éle megtompult s higgadtabb eljárásra a tér kiegyengettetett: de másrészt hátrányos volt annyiban, hogy nem volt alkalom kicserélni gondolatinkat, nem volt alkalom a kölcsönös capacitatióra s egyes nyilatkozatok, magán uton imitt-amott történt véleménycsere, s inkább csak találgatás mint értekezés, a dolgot igen kevéssé érlelte s jóformán ott állunk kölcsönös követeléseinkkel, a hol a vitát a catastrophák velünk félbenhagyatták.

Kisértsük meg, sorba véve a különböző nemzetiségeket, constatirozni azoknak állapotját, hogy lássuk, kikkel állunk szemben. Nézzük legelül is Horvátországot.

Horvátország sokban különbözik a többiektől. Ezen tartomány egy kikerekített s meglehetős természeti határokkal ellátott terület, melynek mindenkor volt bizonyos saját consistentiája. Horvátország ugy a mint jelenleg áll, ha nem is diplomatice, de irányát s tényleges állását s szellemét velünk szemközt véve, magába foglalja a három horvát vármegyén kivül, a szlavoniai három megyét, a tengermelléket és az összes horvát és szlavon határőrvidéket és Dalmátországot s mint egy igen tekintélyes és meglehetősen compact testület áll velünk szemben. Mindenkor „társországok“czimet viselt, megvolt saját czímere, municipalis hatósága, gyülése, bánja, szóval bizonyos önállósága. Ebben egészen különbözik a horvátok és szlavonok állása a hazánkbeli többi nemzetiségekétől. Horvátországban van

központja a déli-szláv szellemiségnek; ők a déli-szlávoknak legműveltebb s régi alkotmányos életök — életünknél fogva nekik van minden déli-szlávok közt legtöbb politikai képességök és érettségök. (Lehetlen fel nem tartóztatnom magamat fenntebbi kifejezésemnél: életök — életünk. Azt mondá Ovid: et quidquid vellem dicere, versus erat; a horvátok különállásáról akarunk szólani s azon veszszük észre magunkat, hogy — a mit Isten egybeadott, az ember nem választhatja szét.) Mindezekből látszik, hogy az, mit röviden Horvátországnak nevezünk, egy igen tekintélyes néptestület, vagyis csoportozat. Ha az ethnographicus nemzetiségnek hazánkban helye van, az csak itt találhat alkalmazást, miután itt geographiai és ethnographiai határok, habár Tótországban kevésbbé tisztán, léteznek. Ámde ez ország 700 esztendő óta a magyar szent koronának tagja, hétszáz esztendeig osztozott velünk jóban roszban egyaránt s annyira összevissza voltak keverve s forrva viszonyaink, hogy Zrinyit a szigetvári hőst, Zrinyit a költőt, Keglevich Pétert, s száz más hőst magyar és horvát egyaránt reclamálja s ezen különben csiklandós tárgy fölött a litteratorok komolyan összeveszni sem tudtak, bár eleget czivódtak egymással két részről.

Még 1827-ben a végett folyamodott a horvátországi gyülés a királyhoz, hogy a magyar nyelv Horvátországban is taníttassék. Az 1839/40-iki országgyülésen széltében szólottak magyarul a horvátországi követek; 1843-ban februárban a horvátországi gyülés azt határozta, hogy a magyar nyelv, mint hivatalos, soha ne használtassék s a követek eltiltattak attól, hogy az országgyülésen magyarul szóljanak. Emlékezhetünk azon keserü vitákra s szomorú jelenetekre, melyekre ez alkalmat adott. Mi történt 1848-ban, köztudomásu.

Négy factor van a horvátországi mozgalmak támadása körül: szláv nyelv és nemzetiség feléledése; panslavisticus ábrándozások és orosz befolyás; municipalis jogokhoz való ragaszkodás vagy inkább féltékenység; végre még egy nevezetes factor, mely a dolgot kitörésre hozta, miről azonban bővebben nem szólhatok. Mi ezen factoroknak jelenbeni munkásságát illeti, ugy hiszem: a szláv, különösen a horvát nyelv és nemzetiség cultusa megvan teljes erőben; mi a panslavismus és orosz izgatás befolyását illeti, ugy vélem, ezen factor nem nagyon működik. Mindaz, mit a panslavismus magában foglal, oly nagy terjedelmü és általános valami, hogy kevés közvetlen hatása lehet, oly valami, mi nem nagyon hevít, mi egy szóval nem kézzelfogható. A szlávok hisznek a panslavismusban, ez náluk neme a hitágazatnak, ez bizonyos kovásza a költői és ábrándozó hajlamnak; hisznek benne körülbelül ugy, mint Izrael népe a Messiásban. A mennyiben testet akarnak adni ez eszmének, a panslavismus átmegy az orosz világuralomba; de nem mintha rajongnának az Oroszországba való bekebleztetésért, csupán bizonyos nagy mérvekben vett politikai világrendszerről gondolkodnak olyformán, hogy Európa politikai rendszerének nem a francziák vagy a németek hanem a szlávok s legközelebb Oroszország legyenek meghatározói. Ez az egész s mondom oly valami, mi annál inkább kisiklik a kézből, minél inkább ügyekszik az ember megfogni. — Mi az önállóságot illeti, ehez ugy hiszem a horvátok még inkább ragaszkodnak mint azelőtt s terjedtebb municipalis jogokat várnak, vagy talán vannak számosan, kik épen csak legfelebb valami foederatio utján akarnak Magyarországgal maradni; ez azonban egészen a még kétes jövőtől függvén, csak alkalmilag fognak e tekin-

tetben valami határozott eszmében megállapodhatni. E tekintetben megjegyzendő, hogy a horvátok politikailag maguknak fognák bizonyosan követelni a határőrvidéket, valamint Dalmatiát és a magyar tengermelléket s igy kikerekítve akarnak fellépni követeléseikkel. — Mi ama negyedik factort illeti, arra nézve ugy hiszem hasonlíthatlanul jobban állunk mint azelőtt. Valamint hiszem, hogy szép szavakkal magukat többé a helyes utról eltérittetni nem hagyják, ugy bizonyosan átlátták, hogy szenvedélyeiket maga javára s közös vesztünkre zsákmányolta ki a politika.

Mi az általános hangulatot illeti, annyit bátran felvehetünk, hogy a horvátoknál jelenleg ellenünk harag és gyülölség nem létezik, sőt megtérés és kiengesztelődés mutatkozik általánosan; ellenben nagy még most is irányunkban a bizalmatlanság. Ők ugy tekintenek bennünket mint az erősebb részt, az idősebb testvért; attól tartanak, hogy ha a régi állapotok visszaállittatnak, ismét arra fogunk törekedni, hogy őket megmagyarosítsuk s még nem régi s csak fejlődésnek indult zsenge nemzetiségöket aláássuk; tartanak talán továbbá attól is, hogy ellenünk elkövetett tetteiket nem birjuk megemészteni s nem tudunk nekik őszintén megbocsátani. Ezekre nézve kell őket minél előbb s minél jobban biztosítani. Ők tőlünk mint erősebb féltől várják a közelítést, tőlünk várják, hogy kész programmal lépjünk elébök.

Nézzük a többi nemzetiségeket.

Irányunkban ezek mindnyájan, tótok, szerbek, oláhok, egyenlő állásban vannak, mely nagyban különbözik a horvátokétól. Mert míg ezek természetes határok és régi történeti különállás által bizonyos consistentiával birnak, ugy hogy — ha csak geographia és ethnographiáról volna szó —

Horvátországot könnyü volna Magyarországtól elszakasztani: addig, nincs a tudós Németországnak oly ethnographus státustudósa, ki az ethnographia kivánalmaihoz képest Magyarországot feldarabolni és ujra egybealkotni képes volna; mert különböző fajaink annyira összevissza vannak keveredve s ha léteznek is itt-ott nagyobb tömegekben, e tömegeknek annyira elnyúlnak egyes tagjai, annyi szigeteket formálnak egymás közt, hogy itt kikerekitésekről másként álmodni sem lehet, csak ugy hogy hazánk népességének legalább fele vándoroljon ki helyéről s cseréljen lakhelyet, már erről pedig beszélni sem érdemes. Tartományi külön állásokról, autonomiáról külön nemzetiségek szerint, itt szó se lehet oly állapotban, hol a politikai jogok ténylegesek és cselekvőleg lépnek fel; akkor lehet csak egész kényelmesen demarcationális vonalakat huzni, mikor a népnek arról vagy alig van tudomása, vagy tökéletes közönnyyel veszi, mint most a Wojwodina vagy a Bánság határait. Ilyesmiről komolyan nem gondolkoznak más ajku honosink s ha mégis akadna egy-kettő, ezeknek részére nagyon czélszerü volna egy ethnographiai földabroszt késziteni, mi rögtön elvenné bátorságát bárkinek is, hogy magát e téren való szervezésben megpróbálja. Kivétel e tekintetben Erdély. — Ott megvolt azelőtt is diplomatice és közigazgatásilag a három nemzet, magyar, székely és szász; ott azon esetben, ha az Unio teljes mértékben végre nem hajtatnék, azt kivánják és méltán kivánhatják is az oláhok, hogy ők is nemzetnek ismertessenek el.

Ezen nemzetiségek közt sem létezik jelenleg harag és gyülölet irántunk, hanem létezik bizonyos neme a bizalmatlanságnak. Ők is, és még inkább mint a horvátok, attól

tartanak, hogy mi, visszaállván a régi állapotok, ismét ugy fogjuk az urak szerepét játszani, mint azelőtt; ismét főtörekvésünk lesz a magyar nyelvet terjeszteni s ha kezünkben hatalom lesz, reájok erőszakolni s igy zsenge nemzetiségüknek nemcsak kifejlődését akadályozni, de azt valósággal aláásni s idő folytával őket magyarokká tenni. Ettől tartanak ők, miután minket ugy néznek mint minden tekintetben erősebbeket. Ez az ő bizalmatlanságuknak igazi oka, ezért fáznak tőlünk most is, ezért tartanak bizonyos tekintetben a mostani állapot megváltoztatásától, ezért s ez által talál utat közéjök még most is a felingerlő, lázitó vagy legalább konkolyt hintő befolyás. Ezekre nézve kell őket megnyugtatnunk. Ők is tőlünk várják a közeledést, tőlünk várják, hogy azon testvéri kéz, melyet feléjök nyujtunk, kész biztositásokat és adományokat hozzon. Arról meg kell győződve lenniök, hogy csak Magyarországgal lehet jövendőjük, hogy csak velünk és általunk nagyrészben vár reájok az üdv s azért, ha bizonyos tárgyakban — mint különösen a magyar nemzetiséggel szoros kapcsolatban állókkal nem vesznek is részt a mostani mozgalmakban, minthogy bizony nem is követelhetjük tőlök, hogy a Kazinczy-ünnepélyeket velünk együtt felkarolják, vagy a Akademiának mint különösen magyar nyelvmivelő intézetnek dotatiójában nagy részt vegyenek: de egyébiránt, hogy hazafiúi hangulatuk sok tekintetben igen örvendetes, sőt némelyekben alig marad hátra a mienk mögött, azt örömmel lehet tapasztalnunk.

Sok tekintetben ugy vagyunk mi más ajku honosinkkal, mint Széchenyinek kéményseprője és hálóköntösös embere, kik éjjel találkozván a folyosón, egymást ördögnek és kisértetnek nézték. Mi félünk tőlük, mert a panslavis-

mustól, meg Szent-Tamástól és az erdélyi móczoktól most is borsódzik hátunk; ők viszont félnek mitőlünk, hogy ha erőre vergődünk, nem nyugszunk, mig csak meg nem magyarosítunk mindent mi előnkbe akad.

Ezekben foglaltatik főbb vonásokban és általánosságban más ajku honosink hangulata irányunkban. Mi egyes különös követeléseiket és ohajtásaikat illeti: azt kivánják mindnyájan egyaránt, hogy senki nemzetisége miatt a közéletben való tettleges részvétből ki ne zárassék s e végre nyelvök a nyilvános iskolákban nemcsak mint tantárgy hanem mint tanítási nyelv is felvétessék, a közigazgatásnál is valamint nyilvános tanácskozásoknál általok és irányokban rendesen használtassék. Ha ez megadatik, ki lesznek elégitve s Magyarországot hazájoknak fogják, mint eddig is, tekinteni s egész hazafiúi ügyekezettel készek lesznek közremunkálni annak boldogságára s nem fognak idegen istenekhez folyamodni.

Most már lássuk, mit adhatunk meg mi nekiek?

Legelől is ki kell jelentenünk, hogy mi Magyarországnak historiai állását és határait csorbítatlanul fel akarjuk tartani s e tekintetben egy hajszálnyira sem távozhatunk el régi jogállapotunktól. Ez ép ugy áll a szorosabb értelemben vett Magyarországra mint a kapcsolt részekre nézve. A mit őseink ránk hagytak, abból nem idegeníthetünk el semmit öngyilkosság nélkül, — ez mély meggyőződés országszerte. Ugyanis, mi nem tekinthetjük ugy hazánkat mint valami tartományt, hanem mint egy századok óta fennálló birodalmat, melynek nevezetes története van, melynek voltak fényes és homályos korszakai, de a mely folytonosan ugy létezett mindeddig, mint egy elismert és oszthatlan státus. Mi soha nem ismerhetjük el, hogy a többi

osztrák tartományokkal vagy Törökország egyes tartományaival állunk egy rangban; nem engedhetjük meg, hogy keleti Európa uj rendezése vagy szervezete alkalmával minket amúgy egy vagy más statussystemába disponálјanak; ugy hiszszük, hogy odáig még nem jutottunk. Egy nagy és tekintélyes államnak tartjuk magunkat s nem holmi Dunai-fejedelemségnek, Serviának, Montenegrónak stb... Érzünk annyi méltóságot és erőt magunkban, hogy a hazánkban levő sok mindenféle elemet összetarthatjuk s azt hiszszük, hogy mind ezen elemeknek velünk s általunk lehet, mint volt eddig, ugy jövőben is, jólléttre legtöbb kilátásuk. Ne higyje a külföld s ne higyje itt benn senki se, hogy mi egészen meghunyászkodtunk, hogy annyira megalázva érezzük magunkat a sors által s annyira megzavartak bennünket a nemzetiségi villongások, hogy készek vagyunk megalkudni bármily feltételek mellett, hogy kétségbe estünk a felett, hogy ezen hínárból kigázolhassunk; hála Istennek van még út és mód erre is; képesek vagyunk még mi beláthatni a mi helyes és igaz, megtenni a mi igazságos, s mind ezt megteszszük saját belátásunk után, saját magunk jó szántából s bizonyosan jobban el fogjuk igazítani ezen zűrzavaros állapotokat, mint a nagytudományu és culturáju Németország valamennyi ethnographusa, ki Isten tudja miféle foederatiokat és Staatensystemeket alkot, midőn mintegy magasabb sugallat következtében hivatva érzi magát virrasztani keleti Európa s annak culturája ügye fölött.

Hazánk integritása előttünk conditio sine qua non; nem bocsátkozhatunk semmiféle combinatióba, mi ezzel ellenkezik. Valamint hiszem, hogy Hunniában mindig lesznek szlávok és oláhok, még csak egy kóbor üstökös-csillag boly-

gónkat szét nem zúzza, vagy vulcanismus és neptunismus a mostani földi dolgoknak véget nem vet egy csapással: ugy hiszem azt is, hogy a mostani nemzetiségi villongások megszünnek, mert nem fogja senki átlátni, mi ok az a kölcsönös gyűlöletre, hogy egyik tótul, másik magyarul beszél, s megszünnek a nemzeti villongások, mihelyt magát e tekintetben senki sem bántva sem fenyegetve nem érezi. Ha most már ezen átmenő villongás, ezen képzelt eltűrhetlen állapot, mely nem a dolgokban hanem csak a képzeletben létezik, odáig vezetne, hogy közös hazánkat feldarabolnánk: igen rövid idő alatt keservesen bánnánk meg balgatagságunkat. Ugy tennénk mint azon testvérek, kik összevesz-vén szétszedik házukat s annak elroncsolt darabjaiból külön gunyhót épít mindenik, melyet a szél is elhord, mig együtt kényelmesen megférhettek volna őseik lakában, s akkor bánják meg későn tettüket, midőn haragjuk elmult s átlátják, mily balgatagok voltak a harag első indulatának engedni. Ily szerencsétlen experimentálástól óvjon meg bennünket a sors, óvjon meg attól, hogy ezeréves együttélés tapasztalását háttérbe szoritsa bármi államrendszeri még sehol nem létező theoria, bármi ethnographicus népboldogitási ábránd.

Ezen alapról indulunk ki, midőn értekezésről vagy alkuról van szó más nyelvü honosinkkal.

Két szójárás játszik nagy szerepet a nemzetiségi kérdés tárgyalása körül, u. m. ‚diplomaticus nyelv‘ és ‚a nemzetiségek egyenjogusága.‘ Én kerültem mindeddig mind a két phrázist s kerülni akarom ezentúl is. Azon általánosan szájban forgó uralkodó szavakhoz tartoznak ezek is, melyeket ad terrorem populi szoktak felléptetni, de melyeknek valódi értelme nincs. Diplomaticus nyelv voltaképen

nem jelent egyebet mint azon nyelvet, melyen a diplomák kiadatnak, de azért midőn azt sürgettük országszerte, hogy a magyar nyelv legyen a diplomaticus nyelv, voltaképen azt értettük alatta, hogy ez legyen az uralkodó nyelv. Kerűljük ezen rosz emlékezetű szót! — A nemzetiségek egyenjogusága még nagyobbszerü kongó phrázis. Mindenben való egyenjoguság nem képzelhető, ez tökéletesen gyakorolhatlan valami; hogy voltaképen mit jelent: tapasztalásból is tudjuk. Ne éljünk tehát ezen szavakkal, melyek igen sokat akarnak egy szóval kifejezni, de melyeknek valódi értelmök nincs s csak arravalók, hogy zavart csináljanak.

De mindezeknek előrebocsátásával, hagyjuk el a praeliminárékat s menjünk minden további taglalás nélkül in medias res.

A mit mi megajánlhatunk idegen ajku, de ne mondjuk idegen — hiszen egymásnak nincs e honban idegen — hanem más és nem magyar ajku hazánkfiainak, a mit programm gyanánt állithatunk fel, következőkben vélem kimondhatni:

1. Országgyülésen a tanácskozási nyelv — magyar.

2. Megyegyüléseken minden a megyében divatozó nyelv egyaránt használható.

3. A kormányzás és közigazgatás nyelve valamennyi a hazában élő nyelv.

4. Külön iskolák minden nemzetiség számára.

Most már taglaljuk ezen programmot, előbb az összes négy pontot együtt véve, azután egyenként külön.

Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy mind az a mi e programmban foglaltatik, kivihető a régi magyar alkotmánynak legkisebb megcsorbitása nélkül; mellette minden forma tökéletesen érintetlen maradhat. A nyelv soha sem változtatott legkisebbet is alkotmányunk formáin. Nyom nélkül jött be a latin nyelv országos és megyei tanácskozásainkba, valamint a hivatos irományokba; minden formaváltozás nélkül lőn kiküszöbölve a latin s behozva a magyar nyelv; épen oly kevéssé érintené az alkotmány lényegét vagy bármely formáját a többi nyelvek hivatalos használatának behozatala.

Polyglott országgyülés nem képzelhető. Ha egy megyei vagy városi gyülésen több nyelven folyik a tanácskozás, az nem okoz semmi zavart, mert mind a tanácskozók mind a hallgatóság érti, ha nem is beszéli jól, azon nyelveket, melyek azon megyében vagy községben divatoznak; ellenben egy dunamelléki követ bizonyosan nem tud sem ráczul sem oláhul, valamint egy tiszamelléki bizonyosan nem tud tótul s igy a tanácskozás lehetlenné válnék; ennek nem kell semmi bővebb magyarázat. Ellenben semmi se áll ellene annak, hogy azon országgyülésnek végzései, üzenetei, jegyzőkönyvei, valamint a beszédekről vezetendő hiteles napló, minden a hazában divatozó nyelvre átfordíttassék s ahoz értők által hitelesíttetvén jőjjön országszerte köztudomásra. Az egész csak a megszokásból és néhány jó forditóból áll. Tehát az országgyülési tanácskozási nyelvnek egynek kell lenni s a többség nyelve az levén, természetesen magyarnak. — Másképen áll a dolog a megyei s mindennemü helytartósági gyüléseknél, ide értve a protestánsok minden fokozatu egyházi gyüléseit is. Itt szabad tért kell engedni minden nyelvnek, hogy a haza közügyei-

ben minden honpolgár részt vehessen. S a dologban nincs semmi kivihetlen. Csak szántszándékos makacsság és mystificatio volna azt állitani, hogy ha például Zólyommegyében egy tót pap felkelne s tótul beszélne a megyegyülésén, azt az ottani magyar urak nem értenék, mert — a mint igen természetes is — az ottani magyar urak tótul jól értenek és folyvást beszélnek is; másrészről ama tót pap is megérti ha egy magyar ur neki magyarul felel, mert tudjuk, hogy nincs egyén a felföldön, épen a legnagyobb panszlávokat se véve ki, a ki, ha annyi képzettséggel bir, hogy gyülésben beszélhet, magyarul ne értene. De vegyünk más megyét, például Nógrádot vagy Gömört, hol az intelligentiának csak kisebb része tót ajku s melyeket — a potiori fit denominatio — magyar megyéknek lehet nevezni. Itt is — tapasztalásból tudjuk — kevés ember akad, ki meg ne értsen egy tót beszédet, az ott lakó tótok pedig bizonyosan jól megértik a magyar nyelven tett nyilatkozatokat. Ez igy van mindenütt. A mely megyében sok oláh vagy rácz lakik, ott a magyarok az oláh vagy a rácz nyelvben jártasak és viszont, a mennyiben e tekintetben hiány volna, ki lehet pótolni azáltal, ha egymás nyelvének megismerésére valamicskével több gondot forditunk, de ha épen akadna egyes, ki a másikat meg nem érti, szomszédja tolmácsolhatja a beszéd velejét. Ha valahol, itt bizonyosan áll az, hogy mundus se expediet. — Valamint tanácskozni a megyékben lehet több nyelven, ugy igen kis fáradsággal s minden zavar nélkül lehet két vagy több nyelvü hiteles jegyzőkönyveket szerkeszteni; egykét ügyes és becsületes forditó s néhány koncz columnázott papír megteszi az egészet, s mindenki szólhat ugy, a mint Isten szólania adta s nem kell senkinek hallgatni azért, hogy a divatozó vagy hiva-

talos nyelven beszélni nem tud s ily esetleges akadály miatt nem fog elveszni sok, talán igen jó s igen helyes tanács, s a közönség nem mondhatja, hogy egy töredék zsarnokoskodik vagy legalább kizárólag intézkedik. — Ugyanez áll az egyházi gyüléseknél, hol már most is mutatja a gyakorlat, miszerint lehet több nyelven is tanácskozni; az ágostai vallástételt követőknél erre számos példa van s megy a dolog most is, s annál jobban fog menni, mihelyt az, mi most talán innen is onnan is rosz szemmel nézetik, rendesen bevett szokássá s törvényes joggá válik. — Mi a kormányzást és közigazgatást illeti: bátran fel lehet tenni hogy egy miniszteri vagy bármely kormányszéki, valamint törvénykezési tanácskozó testület fog módot találni abban, hogy a tanácskozási nyelv felett össze ne veszszen; ily higgadt emberekből álló és zárt ajtóknál tanácskozó testületről fel se lehet tenni, hogy e miatt felakadjon. A mi a rendeletek kiadását illeti, igen könnyü egy kis statistikai tabellát késziteni arra nézve, hogy mily helyhatóságokhoz mily nyelven kellessék irni s feljegyezni, hogy például Borsodmegyéhez csupán magyarul, Liptómegyéhez tótul és magyarul, Aradmegyéhez magyarul, oláhul és ráczul kell irni. Egy két forditó, irnok és néhány koncz papírral több itt is megteszi az egész dolgot. A megyéknél valamint azelőtt is ment a közigazgatás és törvénykezés, midőn csupa magyar nemes volt a tisztviselő, ugy nem képzelhető ezután se felakadás, és itt nem lesz szükség több koncz papírra mindamellett, sőt remélhető, hogy szenvedni fog a papír- és ténta-industria. — Mi az iskolákat illeti: gondoskodni kell arról, hogy minden nemzetbelinek alkalma legyen anyanyelvét és azon nyelvet, melyen kenyerét keresni reméli, tökéletes alapossággal megtanulni. Valamint

a népiskolákban az már most is megvan, ugy kell lennie a felsőbb iskolákban is. Például az evangelikusoknak egyik iskolája legyen magyar, másik tót, harmadik német; a mennyiben egyes nemzetiséghez tartozók nem lennének képesek iskolát fentartani, a státusnak kell pótolnia s remélhető oly állapot, hogy a protestans autonomia megóvása miatt nem fognak az illetők vonakodni ilyetén segélynek elfogadásától. A református iskoláknál ily eset nem forduland elő, a catholicus és óhitü iskoláknak akként kell elrendeztetniök, hogy minden nemzetiség végig tanulhassa tanulmányait saját nyelvén. Ha kivánni fogják a különböző nemzetbeliek, az egyetemet is akként kell rendezni, hogy ugyanazon tantárgyat különböző nyelveken lehessen hallgatni s akként kell dotálni az egyetemet, hogy kettős hármas tanszékek létezhessenek; ezen módot inkább vélném czélszerűnek, mint ha magyar, szláv, oláh egyetem külön állíttatnék fel, részint, hogy maga az intézet nagyobbszerű legyen s egy nagyszerű tudományos fészek létezzék több apró helyett, részint, hogy ily közös egyetem legyen egyik egyesítő pont a különböző nemzetiségekre nézve, épen ugy mint a közös országgyülés a haza középpontján. — Minden egyéb tudományos intézet, a nyelvmívelő társulatokat ideértve, a státus gyámolitásában egyaránt részeltetnék.

Egy huzomban adtam elő az általam felállított programmnak részleteit. Ugy hiszem, e futó áttekintésből is kitűnik, hogy nincs benne semmi képtelenség, semmi kivihetetlen. Csak higgadt megfontolás kell s annak belátása, hogy a magyar nyelv kérdése nem becsület-kérdés, hanem lenni- vagy nem-lenni-kérdés. A régi magyar alkotmány nem szenvedne általa semmi csonkulást s más ajku hono-

sink ki lennének elégítve. De vizsgáljuk még bővebben is ama programmnak egyes pontjait.

1. Az országgyülésen nem lehet több nyelven beszélni és pedig korántsem azért, hogy ,már ez mégis csak sok volna', hanem egyszerűen azért, mert a több nyelven való tanácskozás nem gyakorolható. Erre nincs is példa sehol. Az amerikai congressusban senkinek se jő eszébe francziául vagy németül beszélni, mivel ebből oly bábeli zavar támadna, hogy lehetetlen volna vitatkozni. Nem azért kivánom én, hogy magyar nyelven folyjék a tanácskozás, hogy minden egyenjoguság mellett is mégis csak legyen a magyar nyelvnek egy kis praerogativája, mert hiszen az életben és gyakorlatban elég tettleges praerogativája lesz, — e miatt ne búsuljunk — hanem egyszerűen csak azért, mivel ez másképen nem lehet. Ha a latin nyelvet birnánk még annyira mint csak egy évtizeddel is ezelőtt, nem vélném ellenzendőnek ennek használatát, mert e nyelvnek hébe-korba való hallása nem okozna nagy zavart, mihelyt nem elvkérdést képviselne, hanem egyszerüen egy vagy más szónok részéről a szükség kifolyása lenne. Mint holt nyelv sokkal kevésbbé juttatná bárkinek is eszébe, hogy nemzetiségi praetensióval van összekötve, azonkivül sokáig volt tanácskozásaink kizárólagos nyelve, multja van és sok becses emlék van hozzá csatolva. De miután sokan a kik tudták is, elfelejtették, az ujabb nemzedék pedig benne épen járatlan, de miután nem is nemzeti nyelv s igy épen nem elégithet ki semmi követelést s csak negativ tekintetben elégithetne ki bizonyos tekintetben: a latin nyelv nálunk is kétszeresen holt nyelvvé vált s a számitásból egészen kiesik. Ha használható volna, két nyelven még csak lehetne tanácskozni, mint ez gyakorlatban is volt, de több

nyelven, magyar, horvát, szerb, tót, oláh, német nyelven, melyek közül egyiket sem lehet kirekeszteni s igy hét nyelven, melyből az egyes tagok legfelebb kettőt, némelyek hármat értenek — tanácskozni teljes lehetetlen.

Ha már egy nyelven kell folyni a tanácskozásnak, az természetesen nem lehet más mint a magyar. Számszerint is többszörösen, nem csak egyszerüen fölülhaladja a magyar a többi egyes nemzetiségeket, ha pedig az intelligentiát veszszük, a túlnyomóság aránya még tizszeresen növekedik. Valamint ez áll az ország lakosaira nézve, ugy még inkább ki fog tünni, ha maguk a leendő képviselőknek nyelvét veszszük tekintetbe. Habár lélekszám szerint fognak is az országgyülési képviselők választatni, magok a más ajku kerületek is igen sok magyart fognak választani s a tősgyökeres más ajku képviselők száma nem lesz arányban a választók számához. Miután — teszem — Árva- vagy Liptómegyében a magyar urak jól tudnak tótul s e nyelven az ottani lakosokkal folytonos fel nem akadó közlekedésben állanak, nem látandják át az ottani választók, miért ne választanának magyar urat képviselőül, ha ezek közt — a mint hogy van is a dolog — több arravaló embert találnak. S ez ugy van mindenfelé. Meglehet, hogy eleinte habár kevésbé képes, de mégis saját fajokbeli embereket fognak választani, már — csak azért is — de ez nem fog sokáig tartani s ha látják a választók, hogy bizony egy oly gyülésben nem fog akárki ‚megállhatni' s követök hallgatásra s nem épen diszes szerepre lenne kárhoztatva, másképen fognak eljárni s oly embereket küldeni, kikkel egyszerűen szólva becsületet valljanak. Mert valamint azelőtt is sokat tartottak arra a választók, hogy méltólag legyenek képviselve s igen büszkék voltak rá, ha ‚az ők követjők' kitett

magáért, ugy jövőre is várhatni a választó testületektől hasonló törekvést, hasonló ambitiót.

Nem akarom ezzel azt mondani, hogy a más ajkuak közt nincsenek, vagy igen kevesen vannak oly egyének, kik egy országos képviselő állásának betöltésére képesek. A hazánkban élő nemzetek közt egy sincs, kit a természet jeles elmebeli tehetségekkel fel ne ruházott volna, de ha körültekintünk, lehetlen nem látni, hogy a politikai képzettség a magyar fajnál aránytalanul nagyobb. Hiszen ez természetes. Azelőtt a magyar nemesség kizárólag vitte a közügyeket; a más ajkuak közt leginkább csak azok szereztek nagyobb tudományos képzetséget, kik papi és tanitói hivatalra készültek. Hogy ez jövőre egészen másképen lesz, természetes és igen nagy nyereséget várhat a haza abból, hogy sokkal több ember készülvén politikai pályára, tömegestül fog növekedni a politikailag képzett értelmes egyéneknek száma, több ember fogja viselni a közügyek terhét, többen fognak virasztani a haza sorsa felett. Valóban e tekintetben igen nagy volt a fogyatkozás s a kölcsönös elidegenedésnek az volt egyik főoka, hogy a más-ajkuaknak nem volt alkalmuk a közügyekbe befolyni s bizonyos tekintetben, habár nem törvényileg, de tettleg, róluk nélkülök intézkedett a státus. A nemesség volt minden, ez vitte a közhivatalokat, ez választott követeket, a más-ajkuak mint leginkább a köznéphez tartozók, leginkább csak adóztak és forspontoztak s igy ugy kellett a magyarokat tekinteniök, mint egy felettök uralkodó fajt s midőn a a magyarok ellen felléptek, nem csak a nyelv elleni ellenszenv, hanem a közügyekből való kirekesztetés s a mindent rólunk nélkülünk érezése is munkálkodott bennök. Vegyenek csak részt a közügyekben, kóstolják meg csak a közéletet,

szólhassanak, határozhassanak csak az őket legközelebb érdeklő ügyekben, tudják csak, hogy az általuk választott férfiak védik és viselik ügyöket a legmagasabb helyeken is, még egészen másképen fognak hazájukhoz ragaszkodni s hijába fogja bárki is nekik mondani, hogy azon birodalom, melyhez Szibéria is tartozik, azon ország, hol a czitromfa virít. E tekintetben tehát csak jó következéseket várhatunk. Az pedig, hogy magyarul fog menni az országgyülési tanácskozás, gátat fog vetni annak, hogy igen zajosan és tömegesen lépjenek fel a többi e téren új elemek s mint a haza közös fiainak és polgárainak, mindenféle ajku honosinknak egyenlő érdeke van abban, hogy minél nagyobb rend uralkodjék átalakulásunk krizise alkalmával, hogy dolgaink minél simábban menjenek.

Azt fogják ellenem vetni, hogy ez által a más ajkuak közvetve mégis kényszeríttetnek a magyar nyelv tanulására. mert — miután egy se jó katona, ki tábornok lenni nem óhajt — a ki a közéletre készül, mindenesetre akarni és ügyekezni fog országgyülési követ is lehetni, s igy kénytelen lesz magyarul tanulni, mégpedig jól megtanulni, hogy a nyelv ne hátráltassa gondolatinak egész könnyüséggel való közlésében. Megengedem, hogy ez ugy is van, de hijába ez másként nem lehet, különben országgyülés lehetetlen. A sors ugy akarta, hogy többen lakjunk egy hajlékban, el kell fogadnunk sorsunkat s megnyugodni abban, a min változtatni nem lehet. Különben talán nem is oly nagy a baj. Saját nemzeti bélyegét senkinek sem kell szükségképen letenni azért, hogy más nyelvet tanul, sőt egynémelyikben tökéletes járatosságot is szerez magának. Ezer példa van rá. Hány magyar, épen a rajongásig magyar, tud tökéletesen németül, épen azon nyelven, mely ránk

nézve sok tekintetben a legveszedelmesebb. Ha különben erősen él a kebelben a nemzetiséghez való ragaszkodás, nem veszélyeztetheti azt bármelyik és bármennyi nyelv tudása, kivált ha az anyanyelvet tökéletesen birjuk. De különben nem is képzelhető, hogy az, ki hazánkban a politikai pályára lép s azon szerepelni is akar, a magyar nyelv tudását nélkülözhesse. Biztos tudomásom van arról, hogy jelenleg is, mikor nincs szó arról, hogy országgyülésen szónokoljunk, épen legnagyobb ugynevezett panszlávjaink közt legtöbben jól tudnak magyarul, habár bizonyos helyeken vele nem dicsekednek is; átlátják, hogy Magyarhonban semmi tekintetben nem lehet szerepelni a magyar nyelv tudása nélkül. — Általában véve a nyelvek tanulása ily polyglott országban mindig nagyon el lesz terjedve s kölcsönösen fog gyakoroltatni. Ugy is az a sorsunk nekünk kevésbbé civilizált népeknek, hogy sok időt kell nyelvek tanulására vesztegetnünk. A franczia nem sokat bibelődik más nyelvek tanulásával, az angol is keveset; az ők nyelvöket tanulja más, nekik nem kell ezzel fáradniok; a tudákos német már sokkal nagyobb lingvista, mert szereti magát befúrni mindenüvé; de legtöbb nyelvet tanul az orosz, a lengyel s mi Magyarhon különféle nemzetei, mert rászorulunk a külföldre s nem elégelhetjük az ismereteknek saját nyelvünkön és saját körünkből kerülő forrásait. Nyelvek tanulása osztályrészünk helyzetünknél fogva. Különben ezen nyelvtanulásban is lesz viszonosság, mert a megyei életben szükségök lesz a magyaroknak is a főbb élő hazai nyelveknek megtanulására.

A mi a követválasztókat szóval a közönséget illeti, tökéletesen tájékozhatja magát s a legnagyobb pontossággal lesz értesítve mindenről, mi az országgyülésén történik az

által, hogy tervem szerint minden országgyülési iromány, ideértve a gyorsirók által készült pontos naplót is, minden nyelven és hitelesen közöltetnék. Az irományok gyors közlése nem fog nagy hátramaradást szenvedni a forditások s azok megbirálása és hitelesitése által. Egyszerre működhetnek több nyelvbeli gyorsirók, ezen kis költséget az állam nem sajnálhatja. A közönség ilyformán észre se veszi, hogy mily nyelven folynak Pesten a viták; a jelenlevő más ajku hallgatóság pedig bizonyosan fog annyit érteni magyarul, hogy a vitatkozásokat tanulsággal és élvezettel hallgathassa.

De ha lehetetlen, hogy nálunk az országgyülésen több nyelv és más mint a magyar nyelv használtassék, egy más szempontból szükséges is, hogy csak egy és pedig a magyar nyelv legyen az országgyülésnek tanácskozási nyelve. Bármennyire kell is kerülnünk azt, hogy a magyar nyelvet mint uralkodót állítsuk fel, arra minden esetre nagy szükségünk van, hogy a státus egységének külső és látható jelei létezzenek s erre semmi sem alkalmasabb mint épen az országgyülés. Valamint hazánknak nevet a magyarság ád, ugy szükséges, hogy bizonyos határozott ábrázata, szinezete legyen s ezt mint eddig, ugy ezután is a magyarság adja meg neki. Jőjjön hozzánk bár mely idegen s látogassa meg országgyülésünk termeit, hadd lássa, micsoda házában van, hadd tudja, hogy él még azon nemzet, mely Nagy Lajos korában ép oly túlnyomó volt az európai súlyegyenben, mint később a spanyol, vagy ujabban a franczia, hadd lássa, hogy Keleteurópa sem oly nemzetiség- és tartomány-chaos, mint tán némelyek hinni látszanak, hanem egy nemzet él itt, mely határozott szinezetű, tömör s mely már megmutatta, hogy tisztességes helyet tud elfoglalni az európai népek családjában. Miután minden itt levő nemzetiség-

nek szabad kifejlést engedünk, midőn minden nyelvet mint egyenjogút — ha ugy tetszik — elismerünk s miután ezáltal mindenesetre egy rakás egymást elkülönző és centrifugal elemet állitunk fel, szükséges, hogy tartsunk meg minél több egységi elemet is, hogy államunk minden szabad minicipalis szabadság élvezete mellett ne nélkülözze az elkerülhetlenül szükséges egységet se. Egyik ilyen egységi elem és eszköz lesz épen a magyar országgyülés. Mint egységes magyar államot mindenesetre többre néznek bennünket a külföldön, mint úgy, hogy mi itt most már úgy léteznénk, mint egy ujonnan, nemzetiségi és ethnographicus elvek szerint alakult foederatio-forma állam-kisérlet.

Fel kell említenem egy fontos körülményt. Sokszor protestálunk mi az ellen, hogy más ajku hazánkfiai és külföldi irók minket nem „Ungar“nak „hongrois“nak hanem „Magyaren“ vagy „les Magyars“nak neveznek; mi azért leginkább a miatt boszankodunk, mivel e szó „die Magyaren“, a kiejtésben a második *a* betü *á*-nak meghúzva ejtetvén, fülünket sérti s valóban kellemetlenül is hangzik, és mivel rólunk — sok levén jóakarónk — ezen kitételek használata mellett már igen sok roszat összefirkáltak. Csak nem régiben is protestált egy pótló birodalmi tanácsos hazánkfia ezen megkülönböztetés ellen. Szerintem nincs miért nagyon békételenkednünk ezen „Magyaren“ kitétel miatt. Miután csakugyan beszélnek már eleget többi hazánkfiairól is, kell tenni köztünk valami névbeli megkülönböztetést. De azért soha sem fog eszébe jutni semmi külföldinek, másképen nevezni hazánkat mint: Hungaria, Ungarn, Hongrie, Hungary stb, s ezen nevezet alatt első helyen azon nemzetet értik, mely előtt egykor egész nyugot

reszketett, mely később ugyanazon nyugotnak védfala lett a barbarismus ellen s mely a Hunyadiakat és Zrinyieket felnevelte; mely egész a legujabb időkig szabad alkotmányt tartott fenn, midőn már azt régóta elvesztették Európa legfényesebb nevü nemzetei.

2. A megyei tanácskozásoknál való nyelv használata egészen másként áll, mint az országgyülési. Ezen megyei tanácskozásoknak természete és szinezete jövőben más lesz, mint azelőtt volt. Miután az országgyülési követeket nem a megyei közönség, hanem külön választó kerületek fogják választani s az utasitások adása megszünik, nem lesz rá alkalom és szükség, hogy a nagyobb politikai kérdések felett anticipative megyeileg vitatkozzunk és határozzunk, ilyes kérdések csak petitiók alakjában fognak előfordulni, a megyei gyülések foglalhatván el helyét az Angolországban levő népgyülések — meetingeknek. A megyei gyülések nem igen lesznek jövőben kis országgyülések, melyeken egész nagyszerüségben és ünnepélyességben folynak a viták a legnagyobb országos törvényhozási kérdések fölött, hanem bizonyos szűkebb, családias, otthonos és hogy ugy mondjam, localis hangulat fog bennök létrejönni, mely azonban teljes mértékben birhat azon érdekkel, mely az igen tág alapon nyugvó municipalis szabadság gyakorlatával van egybekötve. S ez által a megyéknek fontossága nem fog megsemmisülni, csak a kellő mértékre fog visszahelyeztetni, arra, mely alkotmányunk szellemével valódi öszhangzásban áll. A kortesek eltávolitásával s e helyett a megyéknél a képviseleti rendszer behozatalával, meg fog szünni a gyülések túlságos zajossága s nem jönnek többé elő azon gyászos jelenetek, melyek már nem csak a tisztujitások hanem az érdekesebb politikai kérdések tárgya-

lásánál is vérengző kicsapongásokká fajultak. Az egész megyei gyülésezés, mint mondom, családiasabb színt fog ölteni s ennek folytán mindjárt kevésbbé ütközhetnek meg a magyar ajkuak azon, ha egyes más ajku tagok azon nyelven fognak felszólalni, a mely nyelven adta nekik Isten legszabadabban s kényelmesebben szóllaniok. Ezt megtagadni tőlök többé nem lehet. Nemzetisége miatt nem lehet kizárni senkit a közös politikai jogok élvezetéből, ez implicite ki volt mondva már akkor, midőn kimondották honatyáink a törvény előtt való egyenjoguságát a haza minden polgárának. Nem volna pedig egyéb kizárásnál, ha nyelvök miatt akadályozva lennének a jogok legbecsesebbikének, t. i. a nyilvános tanácskozásban való részvevésnek gyakorlatától.

Mint már fenntebb megjegyzém, csak szántszándékos makacs tagadás és mystificatio volna azt állitani, hogy nem fogják egymást érteni azok, kik az ily több nyelven folyó megyei tanácskozásokban részt vesznek, mert tudjuk a gyakorlatból, hogy oly megyékben, hol több nyelv van életben s használatban, a lakosságnak azon része, mely nincs örökösen saját falujához kötve, érti a vidéken divatozó nyelveket. A tótsági magyar nemesség ért is beszél is folyvást tótul, hasonlóképen hazánk délkeleti részén ért mindenki ráczul, oláhul. Köztudomásu az is, hogy mindazon másajkuak, kik különféle üzletekkel foglalatoskodnak s a magyar vidékeken a vásárokat látogatják, a magyar nyelvben jártasak; a papok és minden rendü honoratiorok még inkább tudnak magyarul, minél több elmebeli képzettséggel birnak, annál jártasabbak a magyar nyelvben, ugy hogy épen a legnagyobb pánszlávok valósziniileg mind tökéletesen értik. De vannak egész vidékek, hol a más ajkuak

közt a magyar nyelv ismerete nagyon el van terjedve. A szepességi németek például bőven birnak annyi járatossággal, hogy Szepes vármegye gyülésén tökéletesen megérthessék, ha valaki magyar beszédet mond, s megértik egyszersmind ha tót nyelven tétetik valami nyilatkozat. Viszont, hogy épen Szepesről vegyünk példát, nem hiszem, hogy akadjon ott magyar, ki mind németül, mind tótul jól ne értene. Erdélynek oláhoklakta részeiben a magyarok széltében tudnak és beszélnek oláhul, mert velök folytonos közvetlen érintkezésben élnek, de minden míveltebb oláh is tud magyarul annyit, hogy megértse a magyarnak gyülési beszédét, mert hiszen a havasi mócz épen oly kevéssé fog a tanácskozásokban részt venni, mint a lazokban*) élő tót vagy a hortobágyi csikós. — Legtöbb visszás állapot jöhetne elő olyan megyékben, melyeknek egy része egészen tömött és élesen elhatárvonalozott vidékeken bir különböző ajku lakosokkal. Például Nográd felső része egészen tót minden közbeneső magyar helyek nélkül s az Ipoly vize benne a tót és magyarajkuak közt éles határvonalat képez; itt, vannak a megye alsóbb s Heves felé eső részeiben olyanok, kik tótul igen keveset tudnak. Gömörben ugyanez eset fordul elő. Ha most már a megyegyülésen ezen tótul nem tudó hazafiak tót dictiót hallanak, azoknak biz az különösnek fog tetszeni. Ily esetben nincs más mód, mint az embernek megkérdezni tótul értő szomszédját, hogy mit mond a sógor.**) A sógor pedig bizonyosan megérti az ő beszédét. Ilyes bökkenők bizony fognak itt is amott is előfordulni, hanem hát — mundus se expediet; ne fessük az ördögöt túl-

*) Laznak hivják a tótságon a hegyekben elszórt s erdőirtványokon épült tanyákat, melyek sok helyt igen számosak.

**) A nógrádi palócz a tótot s ez amazt viszont közönségesen sógornak nevezi.

ságosan feketének; hátha menni fog a dolog sokkal könynyebben mint gondolnók. A felföld általában megszokta a több nyelvek összezavarását s a legnagyobb béketüréssel hallja ott mindenki, mint töri nyakát egyik nemzetbeli a másik nyelvének; számtalanszor hallani azt is, hogy a legnagyobb kényelemmel elbeszélgetnek két három nyelven, hol egyikre, hol másikra fordítva a beszédet; ezen többnyelvüség tehát ott épen nem lesz a gyüléseken sem valami oly rendkivüli tünemény, mert csak visszatükrözése leend a mindennapi élet jeleneteinek. Az alföldi magyarnak ez természetesen jobban visszatetszenék, de ezt az egész dolog nem illeti, mert az alföldi magyar megyék gyülésein bizony nem lesz rá eset, hogy valaki más nyelven kezdjen szónokolni. Nem kell a dolgokat oly nagyon élökre állitani s áthághatlan akadályokat képzelni ott, hol azoknak valódi létezése még bebizonyítva nincs. Csak ne legyen szivünkben harag, hanem éljen az erős meggyőződés, hogy meg kell alkudni a körülményekkel; ne tévesszük szem elől, hogy a nemzetiségi eszmék és kérdéseknek jelen felkorbácsolt állapotában itt a legfontosabb dolgokról, lenni- vagy nem lenni-kérdésről van szó, s a dolog menni fog, mennie kell. Nem kell — mondom — élére állitani előre mindent. Ki kezeskedik arról, hogy lesz-e szükség, lesz-e állandóan szükség arra, hogy nyeljük jobbról is balról is ezen tarka visszonyokat; csak lecsillapodjanak a szenvedélyek, bizonyosak lehetünk benne, hogy az élet és gyakorlat el fog simítani minden ilyes asperitásokat s megérhetjük, hogy magyar beszédeket hallunk szlávoknak és szláv beszédeket magyaroknak ajkairól, mindenesetre elérjük azt, hogy mindenütt a potior parshoz fogja magát accomodálni a kisebbség az ilyes külsőségekben.

Hogy épen a megyei élet terén jóra tudjunk menni ezen nehézségekre nézve, főfőfontosságu, mert itt fog a közélet mindenkit legközelebbről érdekelni. A magyar közéletet azelőtt túlságosan foglalta magában a megyei élet mind azért, hogy itt igen nagy munkálkodási tér volt nyitva mindenki részére, mind pedig azért, hogy az országgyülések hosszu időközökben tartattak s nem székeltek a haza középpontján. Ennek meg volt káros oldala, mert politikai láthatárunkat szükké tette s a megyei dolgok elfoglalták egész figyelmünket, úgy hogy a nagyobb s általánosabb kérdésekkel való foglalkozástól elvonttak, elszoktattak; jövőre ez másképen lesz, másképen kell lennie, ha helyzetünkhöz illő nagykoruságra akarunk felemelkedni, de azért a megyei szerkezetnek s a megyei életnek meg kell hogy maradjon kellő fontossága. Minden esetre ez lesz a legelső alkalom a nemzetiségek összetalálkozására, ez lesz azon hely, hol minden nemzetiség tettlegesen tapasztalhatja, hogy otthonn van honában, s hogy e hon neki oly jogok élvezetét adja s biztosítja, milyenekkel nem birnak sok nagy birodalom lakói, mely birodalmak kivülről ragyognak s nevök félelemmel említtetik, de belülről annál nyomasztóbb állapottal kell a népnek küszködnie s helyzete utoljára se egyéb „czifra nyomoruságnál". Arra kell törekednünk, hogy a megyei életet minden ajku hazánkfiai részére minél inkább hozzáférhetővé s élvezhetővé tegyük, erősebb kötelékkel nem csatolhatjuk őket a közös hazához; sehol jobban össze nem olvaszthatjuk az ő érdekeiket a mieinkkel. Lássa csak minden honpolgár, hogy hazája rá nézve nem csak születésének s ősei porainak földe, de egyszersmind azon tér, melyen szabadon fejtheti ki tehetségeit, melyen szabadon intézkedhetik maga dolgairól, s melynek jó vagy rosz álla-

potáért magát is kezesnek kell tekintenie: kétségtelen, hogy egészen más szemmel fogja tekinteni hazáját, más szivvel fog elébe menni habár másajku, de vele mindenben közös sorsban részes hazájafiának.

Ha a megyei élet terén jól elrendezkedünk, jól megférünk más ajku honosinkkal, olyformán azonban, hogy itt részökre tettleges befolyást és cselekvő szerepet biztosítunk az által, hogy nyelvökkel tökéletes szabadsággal élhetnek a közügyekben: akkor nem hogy veszélyt hoznánk hazánkra, hanem milliókkal szaporítjuk meg azoknak számát, kik a közügyek terhét vállaikon hordozzák; eddig jóformán csak a magyarság élvezte a közélet jogait, de viselte is egyedül a haza fentartásának és előbbre vitelének terheit. Oszszuk meg e terhet s könnyebben fogjuk viselni, ha még az eddigieknél nagyobbakat rakna is a sors vállainkra.

Ne gondoljuk, hogy a szlávok, mihelyt saját nyelvükön szólhatván tömegesen jönnek a megyei gyülésekre, azon indítványnyal fognának mindjárt előállani, hogy a tót felföld Magyarországtól elszakittassék s Oroszországhoz csatoltassék; vagy hogy az oláhoknak az lesz legelső gondjuk, hogy magukat minden közbeeső vidékekkel együtt az uj aldunai oláh státusba bekebeleztetni követeljék. Meglehet, hogy holmi gyermekiesen, asszonyiasan daczoskodó polgártársak fogják magukat hallatni itt-amott, fogunk hallani holmi recriminatiókat, példázgatásokat a multra nézve, fogunk tapasztalni holmi ujonczias éretlenkedéseket: de teljességgel nincs ok feltenni, hogy a más ajkuak megfeledkezzenek a közös érdekekkel szoros kapcsolatban levő saját érdekeikről, hogy be ne lássák, mikint nem hozhatnak létre viszálkodásokat a nélkül, hogy magok alatt vágnák a fát.

Mihelyt a nyilvános tanácskozásoknál rendesen, s ha kell, *törvényesen* be lesz véve a többi nyelvek használata, megszünik mindjárt azon kellemetlen benyomás, melyet szültek ekkoráig a nyelvbeli követelések. Mert eddig csak ugy tekintettek, mint daczoskodás, ujjhuzás, s a magyar nyelv suprematiája ugy volt felállitva részünkről mint becsületkérdés. Mily keserüséget szültek az országgyüléseken a horvátországi követeknek nem is horvát hanem latin nyelven tartott beszédeik! A legnagyobb botránynak s valódi lázadásnak vétetett volna, ha valamely megye gyülésén tótul vagy ráczul kezdett volna valaki szónokolni. Mindez csak addig tart, mig joggá nem válik az eddig megtagadott, de ezután jó szivvel megadandó követelés.

Az evangelikusok egyházi gyülésein egyedül volt eddig szokásban tótól s németül nyilatkozni, de ugy tekintetett a magyarok részéről, mint valódi hadüzenet, botrány s nagyon szomoru dolognak tartatott, hogy annyira jutottunk már, hogy az eféléket eltürni kénytelenek vagyunk. Volt egy eset, mely különös világot vethet az ilyes esetekre. Egy felföldi evangelikus esperességben, hol a jegyzőkönyv azelőtt magyarul vitetett, azt követelte a többség, hogy az jövőre tót nyelven vezettessék. Amaz esperesség tót ajku, kivévén a keblebeli nemességet s egy-két városi egyházat, a nagy többség nyelve benne mindenesetre szláv; ha nem épen örvendetes volt is tehát látni a magyar nyelv kiküszöbölését, de nem lehet tagadni, hogy a méltányosság a szlávok követelése mellett szólott. A felügyelő hazafiúi kötelességének vélte, s fájdalom! igen el van terjedve az ilyes fogalomzavar — minden áron megakadályoztatni a tót nyelvnek a magyar fölött való diadalát s nem ment-

hetvén meg a magyar nyelvet, kivitte, hogy a jegyzőkönyv jövőben — németül szerkesztessék. — Az evangelikusok egyházi gyülései fontos szerepet játszanak e kérdésben. Tót ajku evangelicus hazánkfiai, kiknek soraik közt léteznek épen a tót nemzetiségnek legbuzgóbb hivei, itt kerestek s találtak eddig leginkább alkalmat arra, hogy a nyilvános tanácskozásokban s általában, a közéletben részt vegyenek s többnyire egyházi férfiak levén, jövőre is különösen fognak e téren szerepelni. Azért is itt van a legközelebbi alkalom arra, hogy egyik nevezetesebb nemzetiségi felekezet irányában a méltányosság, türelem és higgadtság utjára térjünk s megkisértsük gyakorlatilag azon elveknek alkalmazását, melyeknek általános bevételét én mulhatlanul szükségesnek tartom minden tanácskozó gyüléseinknél, az egy országgyülést kivéve. Vegyék ezt fontolóra az illetők; bontakozzanak ki a régi előitéletek közül s mutassák meg gyakorlatilag, hogy valamint Istent egyaránt lehet dicsérni minden nyelven, ugy a közügyet is lehet szolgálni minden nyelv használata mellett.

3. A mi a kormányt és közigazgatást illeti, kevés toldanivalóm van ahoz, mit fentebb e tekintetben előhoztam. A főbb kormányszékeknél alig lesz érezhető a több nyelvek behozatala. Itt nem fordulván elő nyilvános ülések, beszélhetnek a collegialis tanácskozmányokban, vala mint az irodákban akár chinai nyelven, ez az ők dolguk; ha magyarul tudnak legjobban, beszéljenek magyarul, ha egyik vagy másik nem tud magyarul, beszéljen ugy a hogy tud s értsék meg egymást ugy a hogy birják — ez az ők dolguk egészen s az országra nézve egészen közönyös. Csupán arra kell tekintettel lenni, hogy ha valamely honpolgár felmegy tudakozódni vagy informálni, kapjon utba-

igazítást és feleletet, bármely hazai nyelven szólal meg. Ha magyar ember van ilyes — ránézve általjában nem kedves — járatban s valami tót, vagy rácz, vagy oláh bureaukratához akad, ama bureaukratának legyen kezénél egy magyarul tökéletesen értő spiritus familiarisa, ki amaz ügyes bajos ember szándékát jól előadhassa a főnöknek s amazt eligazithassa, hogy melyik tornáczra forduljon s melyik ajton térjen be. Hasonlóképen megfordítva; tót, német, horvát, szerb, oláh elmondhassa mondókáját saját nyelvén, ha valamely magyar tisztviselőnél van végeznivalója s minden főhivatalnoknak, ki ama nyelveket nem érti, legyen kezénél egy vagy két bilinguis, trilinguis secretarius. Az ilyen részletes és aprólékos intézkedésektől igen sok függ. Tegyük fel azon esetet, hogy egy jámbor másajku honpolgár, ki egészen házi körében él s keveset forgott holmi hivatalos dolgokban, egyszer baja akadván, felmegy Budapestre, hogy panaszt tegyen, vagy utbaigazitást nyerjen. Az ilyen expeditiókat az ember rendesen igen kellemetlen valaminek nézi, s bizonyos hátborsódzással közelít a hosszu tornáczok és számozott ajtók felé, tapasztalta ezt mindenki, kit balsorsa ily helyekre vezetett. A bánásmód, melylyel a kérdéses polgártárs találkozik, kivált ha magasabb állásu tisztviselőnél van dolga, nagy benyomást fog rá gyakorolni s megmarad örökre emlékezetében. Ha nyájas, udvarias fogadtatásban részesül, kivált ha nagyon sokáig nem kell várakoznia, ha maga nyelvén jól kipanaszolhatja magát, s habár tolmácsolva, saját nyelvén kap világosan érthető feleletet, kész lesz nála a bizalmi szavazat a kormány irányában s nem fogja győzni elmondani otthonn társai körében, hogy mily derék becsületes emberek vannak oda fenn: mig a legnagyobb keserűség-

gel fog keble eltelni s ellenséges indulatot fog elbeszéléseivel szitani, ha azt mondhatja, hogy nem értették meg, nem panaszolhatta ki jól magát, mert oly nyelven volt kénytelen baját előadni, melyet nem igen bir, melynek rosz előadása miatt a főnöknek mogorva s az irnokoknak gúnyos képével kellett találkoznia. Nehány tolmácskodó irnoknak alkalmazása nem fog se nagy költséget se nagy zavart okozni s csak különben minden rendben legyen s az illetőknél soha ne hijányozzék a nemzetiséget érintő dolgoknak helyes felfogása, méltányosság és tapintat, mely magától jön mihelyt megvan a helyes felfogás, a kormányzat nem fog szenvedni hátramaradást.

A megyei közigazgatás ment azelőtt is, és pedig türhetően ment, igen olcsón ment. A felett ne búsuljunk, hogy lehetséges-e nálunk a közigazgatás a nemzetiségi igényeknek bő mértékben való kielégitésével s itt egész biztossággal feltehetjük, hogy fog menni magától a dolog. Itt mindössze se kell sok változtatást tenni a régi rendszeren s annyi valódi képesség s gyakorlati felfogás mellett mint melyet bizonyitott be fajunk a hivataloskodas terén, biztosak lehetünk abban, hogy elfogjuk találni mindenütt a helyes utat. — A több nyelvü megyékben ugy lehet jövőre a járásokat vagy legalább az alszolgabirói kerületeket felosztani, hogy igy kicsiben meglegyen a nemzetiségek szerint való területfelosztás s az ilyen járások vagy még inkább alszolgabirói kerületek tisztviselői ugy választassanak, hogy tökéletesen birják járásuk vagy kerületök nyelvét. Ha ez meglesz, ugy hiszem nem kell egyéb mint a jegyzői karnak pár egyénnel való nagyobitása s meglesz minden, hogy kielégittessék minden igény s a közigazgatás se szenvedjen semmi hátrányt. — Megengedendő mindenesetre, hogy

mindenki maga nyelvén adhasson be kérvényeket; minél kényelmesebb és könnyebb lesz általjában a közügyeknél mozogni, annál jobban megkedveltetjük minden nyelvü honosinkkal hazai viszonyainkat.

Nagyobb és kisebb rendű tisztviselők választása és kinevezésénél csupán a képességre s ne a nemzetiségre legyen tekintet, sőt eleinte, hogy minél több jó akaratot mutassunk, hasonló képességek mellett, néha még elsőséget is adjunk a más ajkuaknak. Ezt szem előtt kell tartani a rangok, méltóságok s mindennemü állami s polgári kitüntetéseknél is; s a ki az idegen ajkuak közt ambitionálja a magnási rangot vagy egyéb kitüntetést és különben megvan nála a kellő qualificatio, ám teljék kedve.

4. Végre, a mi programmomnak negyedik pontját, t. i. az iskolaügyet illeti, ez különös figyelmet igényel, mert egyenesen a nyelvnek szabad müvelésével jön szoros összeköttetésbe. Midőn azelőtt való nemzetiségi politikánk következtében a magyar nyelv anyagi szétterjesztését, vagyis a magyarulbeszélők számának szaporitását tüztük ki legeslegfőbb és sürgetősebb hazafiúi kötelességünknek, ugyancsak nem feledkeztünk meg az iskolákról; nemcsak azt sürgettük törvényczikkileg is, hogy mindenütt, még a társországokban is a magyar nyelv mint rendszerinti tantárgy tanittassék, de azt is, hogy az általános tanitási nyelv magyar legyen. Az 184¾-iki országgyülésen, a magyar nyelv ügyében folyt szenvedélyes vitatkozások alkalmával a felsővidéki megyék követei sorban kedveskedtek az országos rendeknek azon hirrel, hogy megyéjökben a magyar nyelv szép előmeneteleket tesz. (?) Miután én ama politikának tökéletes elhagyását s helyébe a tökéletes szabadságot ohajtom életbeléptetni mindenben mi a nemzetiséggel van

szoros kapcsolatban: e tekintetben különösen kivánom biztosíttatni más ajku hazámfiait. A nyelv szabad használata s a nyelv szabad művelése elválhatlan szoros kapcsolatban áll; a nyelv művelésére pedig korántsem elégségesek holmi csekély, tanulók közt fennállani szokott nyelvművelő társulatok; szükséges az iskolákban való gyakorlati használat, valamint későbben a forum és szószék. De különben nem is tanácsos, hogy privát társulatokba szorítsuk azokat, kik nyelvöket tanulni akarják; ezáltal arra késztetjük őket, hogy összebúvjanak s félrehúzódjanak, sectákat alkossanak mintegy, s ily conventiculumokban a korlátolt észnek, fanatismusnak s általában mindenféle elkülönzési hajlamoknak melegágyakat készitünk. Eféle társulatokból jöttek kezdetben mind azon diákos, éretlen, majd keserű megtámadások, melyekre nemcsak szomoru de valóban undorító is a viszszaemlékezés, mely ellenségeskedésekből lángolt fel mindinkább a szenvedély, és érett meg a nyílt háború. Ne bujtassuk hát holmi zug-nyelvmivelő-társulatokba más ajku ifjuságunkat; ki a napfényre! tanulják nyilvánosan s teljes joggal, szabadsággal anyanyelvöket. — Különben elvonni az alkalmat saját nyelvök tanulásától a legnagyobb igazságtalanság már csak azért is, mert igen sok embernél az épen azon eszköz, melylyel keresi kenyerét. Azon tót pap, kinek tótul kell gyülekezetének predikálnia, a tanitó, ki tót gyermekeket tanit, hogyne követelhesse teljes joggal, hogy egész kényelemmel tanulhassa azon nyelvet, melyen kenyerét kell keresnie.

Miután most kevés alkalmuk volt az idegen ajkuaknak nyelvöket művelni s már maga az ebbeli ügyekezet bűnül rovatott fel nekiek sok elfogult magyar által, a más nyelveknek irodalma hazánkban természetesen nem fejlőd-

hetett, nem emelkedhetett. Ebből az lett, hogy másfelé fordultak irodalmi kielégittetés végett s ez arra vezetett, hogy hazájokból kifelé forduljon tekintetök, hogy — idegen istenekhez folyamodjanak. De ha nem a magasabb irodalmi, hanem a mindennapi s legegyszerübb irodalmi táplálékot veszszük: ha szerb és oláh hazánkfiai elláttattak volna a státus által egyházi könyvekkel, nem függene az orosz czár arczképe majd minden óhitűnek kunyhójában.

Nem akarok iskolai szerkezetünknek, ugy mint azelőtt volt s részint most is van, terjedelmes taglalatába bocsátkozni, oda vezetne, ha részletenként adnám elő, hol és miként kivánom a különböző nyelveket tannyelvképen behozatni, csak általánosan kivánom megjegyezni s kivánnám előre programmképen kimondatni, hogy minden hazánkbeli nemzetiség részére felsőbb iskolák állittassanak, melyekben az ő nyelvük lesz a tanitás nyelve s a magyar nyelv csak studiumképen fog tanittatni, valamint tanittatni fog a magyar iskolákban a hazai nyelvek közül az, mely az illető iskola helye és vidékéhez legközelebb esik, ugy a mint feltehető, miszerint azon iskola növendékeinek egyik vagy másik nyelvre az életben szükségök lehet. Ha nem volnának eféle nemzeti iskolák, ez nem volna egyéb mint erkölcsi kényszer a magyar nyelv tanulására. Ez által, vagy kénytelen lenne magyarul tanulni mindenki, a ki irás-olvasásnál tovább akar haladni a tudományokban, vagy azt mondaná, hogy inkább nem is tanul, mintsem egy oly nyelvet tanuljon, mely ellen még sok nemzetiségi ellenszenvvel viseltetik. De meg általában is kétszerezve van a tanulásnak különben is elég nagy fáradsága, ha előbb nyelvet kell tanulni s mielőtt tudná az ember a nyelvet, már ugyanazon kell a különféle tantárgyakat tanulni. Emlé-

kezzünk vissza, mily keserves volt magunknak is latinul tanulni s mielőtt e nyelvben otthonosak voltunk, már latin nyelven előadott studiumokon rágódni: de vegyük a mostani állapotot, hány fiatal embert riaszt el a tudományos kiképeztetéstől a német nyelv. Ezen eset s a közt, hogy általános tanitási nyelv magyar legyen, a más ajkuakra nézve igen nagy az analogia, akár a tanulásnak egyenesen nehezbitését akár az ellenszenves benyomásokat tekintjük.

Hogy szabadon tanulhassa s művelhesse nyelvét mindenki, ez minden nemzetiségi követeléseknek alphája. Akadhat még köztünk oly elfogult szlávfaló is, ki tán azt fogja mondani: meg kell akadályozni a sok tótót, ráczot, oláhot a tanulásban, ha tanul, annál jobban kinyílik szeme, annál követelőbb lesz s beteljesedik rajtunk, hogy: „fogadd be házadba a tótot s magadat ver ki belőle.“ Én pedig épen azt tartom, hogy egyenesen érdekünkben van nekünk magyaroknak s érdekében van a közös hazának, hogy más ajku honosink a civilisatióban minél inkább emelkedjenek, ha szabad volna is különben bármi más tekintetből elnyomni akarni a művelődést, a felvilágosodást, mely általános emberi jog s minden más tekintetnek fölötte áll. — Előbb-utóbb be kell látni minden hazánkfiának, bármily nyelvet szopjon is be anyja tejével, hogy részére nincs üdv másutt mint Magyarországon, s enmaga iránt való szoros kötelessége a közhaza javán munkálkodni. Már hogy ezt tanult ember mindig inkább lesz képes átlátni mint a nyers tömeg, ugy hiszem, könnyen belátható. Igaz, hogy azok kik a tömeget izgatják, a tanult osztályhoz tartoznak s nem szűrös és hunyás de kabátos szláv és egyéb ajkú hazánkfiai hozták létre ama keserves nemzetiségi villongásokat, de épen azért sükerült nekik izgatásaiknak oly kiter-

jedést szerezni, mivel nagy részben nyers tömegekkel volt dolguk s kevesen levén köztük intelligens osztálybeliek, a néhánynak, ki az volt, könnyü lett a nagy tömegre való befolyást monopolizálni. A tömegnek nem kell sok, hogy felizgattassék. Néhány képtelen ráfogás, ijesztés, annál nagyobb hatású minél phantasticusabb, egy-két jól hangzó phrasis s mind ezeknek folytonos ismétlése — s meg van az egész. Tanultabb, felvilágosodottabb népet nem lehet oly könnyen capacitálni; a ki maga eszével is tud gondolkozni, az szemébe néz az izgatónak. Műveltebb embereket is lehet lelkesíteni egy vagy más ügy mellett, de fanatizálni bajos; a lelkesült értelmes tömeg is mehet tévutra, de enged a belátásnak, mig a fanatizált nyers tömeg nem nyugszik, mig vandali dühét ki nem elégíti, mig véres fővel nem teríttetik vissza kicsapongásaiból s akkor se capacitálva de rejtett boszúvágygyal vár kitörésre uj alkalmat a hires „czinemintyc" modorában. — Saját érdekünkben van tehát, hogy kevésbbé álljanak nyers és tudatlan tömegek roszakaratú izgatók rendelkezésére; a mi ügyünk olyan, hogy csak a rosz akarattól és elkábitott vad tömegektől kell tartania, de a felvilágosodott néptől nincs oka félnie. Más ajkú honosinknak nagy része, fájdalom, még a műveltség legalsó lépcsőjén levő pórnépből áll, még azok is, kik ezen pórnépnek szellemi vezetői, oly nyomorult állapotban vannak, például az oláh pópák, hogy valósággal szánakozni lehet a népnek állapota fölött; arra kell törekednünk, hogy minél inkább emelkedjenek a civilisatióban s azért felette fontos, hogy rájuk nézve megkönnyítsük a tanulhatást, a művelődhetést; semmivel sem könnyítjük meg jobban, mint oly iskolák által, melyekben saját nyelvükön tanulhatnak s azért épen nekünk magyaroknak van érdekünkben, hogy ne legyenek

kénytelenek a magyar nyelv tanulására elhatározni magukat, mielőtt a tudományok pályájára kilépnek.

A különféle nyelvű iskolák miként teendő félosztását és berendezését az illetők kivánsága s a mutatkozandó körülményektől kell felfüggeszteni; fődolog egyelőre az, hogy kimondassék, miszerint mindenki anyanyelvén hallgathassa végig tanulmányait. Hogy a különféle nyelvű iskolák számát a nemzetiségek szerint egyaránt felosztani nem lehet, természetes, s ezt a tanuló ifjuság számához kell egyelőre alkalmazni, miután sem az álladalom sem egyes vallásfelekezetek nem tarthatnak fel feles számu iskolákat csupán az egyenjoguság kedveért.

Nem bocsátkozom tovább az általam előadott programmnak taglalatába, még csak egy tekintetet akarok vetni hazánknak két oly részére, mely a többitől bizonyos elkülönözött állapotban létezik, az egyik H o r v á t o r s z á g, a másik E r d é l y.

Mily állást foglal Horvátország, ha majd állapotunk uj szervezése bekövetkezik, még bizonytalan, de annyi bizonyos, hogy mi ugy fogjuk tekinteni mindenkor Horvátországot, mint hazánknak egy darabját, országunknak kiegészitő részét s ezen felfogásunkhoz, ezen jogunkhoz állhatatosan ragaszkodunk. Mint eddig ugy ezután is elismerjük bizonyos pontig a társországok önállóságát, de ügyekezni fogunk azokat minél szorosabb összeköttetésbe hozni magunkkal. S azon reményben élünk, hogy viszont a horvátok se fognak lemondani akarni azon kapcsolatról, mely nekik századokon át alkotmányos életet s oly kifejlődést biztosított, milyenben távolról sem részesültek a többi déli szlávoknak különféle ágazatai. Históriai előzményeken nyugvó alkotmányos intézményeikben oly alappal birnak,

melylyel nem ér fel a legtökéletesebben és tudományosabban felállítható bármi új szerkezet. De különben földirati viszonyaink is az együttmaradásra utalnak. Nekik szükségök van a mi bő terményeinkre, nekünk szükségünk van a tengerpartra, melynek kulcsa az ők kezökben van; de szükségök van különösen arra, hogy ránk támaszkodhassanak ősi történeti alkotmányuk megőrzése végett, mely mindenkor biztosabb kincs rájok nézve, mint bármi fényes de még egészen bizonytalan szerep, melyet netalán játszani remélnek a déli szláv törzsökök új alakulása alkalmával. Habár ezek közt a horvátok minden tekintetben kétségtelenül legmagasabban állanak, ki tudja, el fogna-e felsőbbségök ismertetni s nem fognák-e idegeneknek találni magukat vélt testvéreik körében. A bizonyos jót ne áldozzák fel a bizonytalannak, mely tán hiúságukat kecsegteti, de könnyen üresen hagyhatná szíveiket és kezeiket egyaránt. Ismeretes lévén, mily nagy befolyással birnak a történeti előzmények, nem valószinű, hogy a török birodalom szétbomlása esetére is minden déli szláv egy testbe olvadjon össze, sőt igen valószinű az, hogy azok, kik már most is bizonyos önállósággal birnak, mint Servia és Montenegró, ehez tovább is ragaszkodni fognak s legfeljebb is valami foederativ szláv állam fog alakulhatni, melynek lehetne tagja Horvátország is; s nem hiszem, hogy ily foederationak tagja lenni kecsegtetőbb volna a horvátokra nézve, mint körülbelül hasonló viszonyban maradni a magyar koronával, mely állapotban már otthonosak, mely őket a civilizált nyugattal hozza közel kapcsolatba, mig ama kapcsolat sok vad és még igen hátramaradt népekkel hozná épen nem kellemes közelebbi összeköttetésbe. Hogy nemzetiségök a magyarral való kapcsolat által ve-

szélyeztetnék, attól többé tartaniok nem lehet, mert e tekintetben tökéletesen ők lesznek a gazdák saját házukban, bármiképen alakuljanak is a jövőben viszonyaink.

Erdély jövendőbeli sorsa egészen azon viszonytól függ, melyben Magyarországhoz állani fog s állapotának sarkpontját az Unió képezi. Az erdélyi magyarság fajunknak egy igen nevezetes részét képezi s mind számra, mind minőségre oly nevezetes tényező, hogy a legnagyobb tekintetet kivánja részünkről. Erdély annyira összeolvadt egész történetünkkel, egész nemzeti létünkkel, hogy velünk tökéletesen egynek tekintendő. Erdély mentette meg nem egyszer nemzetiségünket s nekünk okvetlenül fell kell őt vennünk azon hajóba, melyben evezünk sorsunk hánykódó tengerén. Igaz, hogy nagy teherrel, nagy podgyászszal száll be hajónkba, de bizhatunk benne, hogy e hajó elbirja e terhet is s azért nem kell kizárnia azon nagy kincset, melyet ama nagy teherrel együtt vesz fel magába. Az oly igen akadékos és nehezen kielégithető szászokon kivül, a nagy tömeg oláhság az, mely Erdélynek s vele együtt nekünk nem kevés gondot okoz; de én hiszem, hogy azon eljárás mellett, melyet fentebbi programmomban előadtam, velök is jóra mehetünk. Mint hallatszik, jelenleg az erdélyi oláhság az unio ellen van felhangolva, pedig ha jól fognák fel nemzetiségi érdekeiket, az épen arra hangolná őket, hogy az unio által megszüntessék azon válaszfalat, mely köztük s magyarországi oláh rokonaik közt létezik. Hallatszik az is, hogy az uniót mellőzvén, ők is külön törvényesen bevett nemzetet akarnának alkotni Erdély jövendő szervezetében, ugy mint a magyar, székely és szász nemzet. Ha Erdély csakugyan különválva maradna s visszanyerné 1848 előtti egész szer-

kezetét, az oláhoknak mindenesetre meg kellene adni ezen kivánságukat, mert azon örvendetes kifejlés és a civilisatióban való emelkedés következtében, mely náluk tagadhatlanul mutatkozik, erre most már qualificálva vannak. De én ugy hiszem, hogy rájok nézve is kivánatosabb az unió. Habár Erdély régi szerkezetében tagadhatlanul becses garantiáival birt a szabadságnak, ugy hiszem, mind inkább elavúlt és abnormis állapotnak fog bebizonyulni ama nemzetiség szerint való feldaraboltatás, mely nagy mérvekben volna örökös fentartója a nemzetiségi surlódásoknak. Mint hazafiaknak az oláhoknak is annak kell lenni főkivánságuknak, hogy hazájuk viszonyai minél jobb, minél rendezettebb állapotba jőjenek, mert minden, a mi a közös haza jóllétét előmozditja vagy hátraveti, az ő jóllétüket is közösen és közvetlenül illeti. Nemzetiségüknek nemcsak megtartása hanem kifejtése s emelése tökéletesen biztositva lehet az unio mellett is, sőt még inkább az által, hogy magyarországi testvéreiket nem fogja tőlök semmi választófal elkülönözni. Az ellenséges hangulat következtében, mely létezett Erdélyben a magyarok ellen szászok és oláhok közt, ez utóbbiak az uniónak ellenzői voltak, de ha jól megfontoljuk, csak abban lel ezen ellenzés magyarázatot, hogy meg levén az ellenséges indulat és vak szenvedély s annál kisebb politikai érettség, csak azért ellenezték az illetők az uniót és nem másért, mert a magyarok ugyanazt óhajtották. Mihelyt érett fontolás és higgadtság fog szenvedélyek helyébe lépni, nem ellenezhetik az oláhok az uniót, a szászok pedig magokra fognak maradni nyárspolgárias kötekedéseikkel s Erdély sorsa a Magyarországgal való teljes egyesülésben fog biztos révét találni.

Mi tehát, mihelyt alkalmunk lesz, teljes számmal és teljes diszben mintegy fogunk megjelenni, mind a négy folyót és a hármas halmot mutatva fel Szent István és Geiza koronájával czimerünkben, hazánknak vallva az egész tért, mely a nagy Kárpát-öv, a Duna s Száva folyók és Adria partjai közt elterül.

VI.

Ezekben foglaltatik mind az. mit én szükségesnek tartok előre kinyilatkoztatni, hogy más ajku hazánkfiai tudják, hányadán vannak velünk. Ugy hiszem. mindezeket gondolatban már concedálta minden e részben higgadtan gondolkodó magyar; de ugy vélem. fog még sok találkozni, ki meg is botránykozik javaslataimban s azokat ugy tekinti mint állásunk feladását. Ezekhez kivánok még pár szót szólani.

Hijába sopánkodnánk a felett hogy miért helyheztetett minket a sors ily tarka népességi viszonyokba s miért nem rendezte ugy, hogy egy nyelvet beszéljen minden ember. a ki e hazában lakik, miért adta nyakunkra ezen sok mindenféle fajt, nemzetet. (Ez utóbbi ugyan inkább megforditva áll, mert igazságszerint minket magyarokat adott a sors az ő nyakukra). Hijába! ez már igy van. baj nem baj, ezen nem változtathatunk s el kell fogadni állapotunkat ugy a mint ránk mérte a sors. Nekünk el kell fogadnunk békével azon tényt. hogy hazánk egy soknyelvű ország, melyben a különféle nyelvű népek mindenike ragaszkodik saját nyelvéhez. jelleméhez. szokásaihoz s ezen nemzeti tulajdonait ugy tekinti mint legszentebb jogát s birtokát, melyért kész vérét ontani. ha kell; és ha elnyomatik is,

elfojtott boszuvágyat hord keblében, mely kitör a legelső alkalommal. Ezt tényül kell elfogadnunk s le kell mondanunk azon vágyról, azon bármi módon nyilvánuló törekvésről, hogy akár kényszerítő akár moralis eszközökkel véget vessünk apródonként ez állapotnak, fel kell hagynunk eljárásunknak azon irányával, hogy végre előbb utóbb megmagyarosodjék hazánkban minden más nyelvű faj. Ezen irányt annyira kell kerülnünk, hogy annak legkisebb szinezete se legyen látható; ez pedig csak akkor fog megtörténni, ha teljesen felhagyunk minden magyarosítási vágygyal, s másként fogván fel állásunkat, csak azt követeljük minden hazánkfiától, hogy szeresse hazáját s annak jóllétén minden erejéből munkálkodjék, de azt, hogy ki mily nyelven beszél, ugy tekintjük mint egészen közönyös dolgot, melyhez senkinek semmi köze.

Hogy ez részünkről nem könnyü feladat, azt be kell vallani minden méltányos és gondolkodó embernek. A hazánkbeli különféle nemzetiségek egészen uj állást foglaltak nálunk, melyről alig álmodtak volna valaha apáink. Azelőtt róluk szó sem volt; midőn náluk a nemzetiségi mozgalmak megkezdődtek, a magyarság századok óta fennálló háborítlan birtokában volt az ország minden ügyei vezetésének; természetes, hogy nem kevéssé döbbent meg, midőn egy uj praetendenst látott fellépni, támaszkodva oly roppant hatalomra mint a panslavismus és az orosz birodalom, s azonkivül felhasználtatva magát saját legveszélyesebb ellenségeink által. A magyarság a többi népek irányában tökéletesen aristocraticus állást tartott és egészen el volt telve azon érzelmekkel, melyek felháboritják az aristocratiát, ha a köznép megszünik irányában tanusítani a régi hódolatot s mind tekintélye mind egész állása ellen fellázad. —

Hogy akár egyes ember vagy néposztály vagy nemzet nem könnyen mond le ősi idők óta élvezett állása és tekintélyéről, az igen természetes; de szükséges, hogy ha egyszer beáll a kényszerüség, azt nyugodtan viselje s alkudjék meg a körülményekkel; minél több resignatióval és minél kevesebb keserüséggel adja fel tarthatatlan állását, annál kellemesebb helyzetet készit magának a következő állapotban, annál többet ment meg a régiből. Az aristocratia is ott tartott meg legtöbbet régi tekintélyéből, hol leginkább mutatott jószivvel való lemondást tarthatlan előjogairól, a hol ellenben makacsul ellenszegült, ott önmagát megsemmisítette. Igy vagyunk mi magyarok szemben a körülöttünk felcseperedett nemzetiségekkel. Kizárólagos uralkodásunk tarthatlanná vált, nem maradt egyéb hátra, mint hogy minél könnyebb szivvel oszszuk meg jogainkat, minél derültebb arczczal lépjünk uj viszonyainkba s ez által elmellőzvén az ellenségeskedéseket, tartsunk meg minél nagyobb erkölcsi tekintélyt magunk részére. Ezt már egyrészt elhibáztuk, keserű villongásoknak voltunk részesei, de ha történt is eddig hiba e tekintetben, még helyrehozható. A sors hatalmas kézzel lépett közénk s megakadályozott, hogy még tovább menjünk. Azóta eszünkre tértünk s ha jövőre megtartjuk jól e leczkét emlékezetünkben, talán nem is fogjuk egykor átkozni sorsunkat, már csak ez egy nyereményért sem. De erre szükséges, hogy ugyancsak jól átlássuk most már, hányadán vagyunk és soha egy pillanatra se ignoráljuk a létező viszonyokat. Nehéz próba, mi ránk méretett, nem könnyü állás, mi ránk vár ezután is, mert örökös memento mori lesz fülünkben nemzetiség tekintetében való állapotunk; de azért ez állás nem olyan, hogy a mellett a magyar, ha nemesebb ösztöneit követe s

magát az igaz utról eltántoríttatni nem hagyja, meg ne állhatna.

Sőt, ha mélyebben tekintünk viszonyainkba talán még a bölcs gondviselés kedvezményének kell tekintenünk azt, mi egyelőre nagy szerencsétlenségnek látszhatnék. Tagadhatlan, hogy jó adag keleties inertia fekszik jellemünkben s Széchenyi előtti korszakunk megdöbbentő tanuságot tesz arról, miként sülyedhet apathiába egy a legnemesebb tulajdonokkal ellátott nép is, ha tevékenysége folytonos izgató körülmények által fel nem ébresztetik. Ily folytonos stimulanst rendelt nekünk a gondviselés a körülöttünk nyüzsgő nemzetiségekben. Adtak gondot, szereztek bajt eleget s még mindezen bajoknak épen sürűjében állunk: de nem tapasztaljuk-e, hogy annál jobban buzgunk nemzetiségünk mellett, minél inkább látjuk fenyegettetve s nem várható-e, hogy az örökös vetélkedés és surlódás, mely természetesen fel fog, habár békés téren, állani közöttünk, erőnket folytonos élénkségben és tevékenységben fogja fentartani. Fel nem tehető, hogy valaha békén hordozhatná a magyar azt, hogy rajta erkölcsi súlyban bármely benlakó nemzet túltenni akarjon, hogy el akarja tőle vitázni jelenleg minden kérdésen fölül álló szellemi fensőbbségét. S a magyarnak nem kel egyéb, mint az, hogy előretörjön; csak az ügyekezet ne hijányozzék, természeti jeles adományai cserben hagyni bizonyosan nem fogják. Ez meg fog óvni attól, hogy még egyszer erőt vegyen nemzetünkön oly majdnem halálos álom, milyen fogta el a mult század végső s a jelen század első negyedében.

Nagy forradalom az, mely beáll a magyarság benső viszonyaiban a többi hazai nemzetiségeknek uj állásfogla-

lása következtében. Ez kétségtelen. De kérdés: veszélyes-e, káros-e ezen mulhatlanul bekövetkező forradalom? Hogy az emelkedő s közénk mindinkább vegyülendő nemzetiségek minket felolvaszthatnának, azt feltenni képtelenség volna, mert egyenként egyikük se oly számos s nem is áll oly kedvező akár szellemi akár anyagi viszonyokban, hogy a magyarságnak fölébe kerekednék; együtt közösen ez irányban hatni nem fognak, mert egymás közt is megvannak saját versengéseik. De különben is oly éles ellentétek léteznek természeti okoknál fogva közöttünk, hogy valamint eddig nem történt annyi századon át, úgy ezután se várható általában köztünk semmi fusio. De másrészt roppant nyeremény várható hazánkra nézve abból, hogy a többi nemzetiségek politikai képesitésével, milliókkal szaporodik azoknak száma, kik vinni fogják a hazai ügyek zászlaját. Jelenleg Magyarország egész életprocedurája a néhány millió magyar működésével volt azonos, mihelyt minden más nemzetbeli egész szabadsággal, kényelemmel és otthonossággal részt vesz a közügyekben, azon mértékben fog emelkedni Magyarország súlya, mint ha milliókkal szaporodott volna lakosainak száma; valamint óriásilag emelkedik Piemont az annexiók következtében, ugy valódi annexiók lesznek a magyarságra nézve a többi honi népfajoknak a síkra kilépte. Az élénk nemzetiségi érzelem őket is versenyre fogja ösztönözni a magyarokkal, s ezen igen valósziníileg bekövetkezendő kölcsönös versenyzési mozgalom lehetlen hogy hasznos hatás nélkül maradjon hazánknak minden tekintetben való emelkedésére. Ha nem vár reánk valami épen kényelmes állapot, sőt örökös nehézségekkel kellene is küzdenünk, feltéve hogy a nemzetiségi ügy örökösen annyira élére maradna állítva mint e pilla-

natban: vigasztalhatjuk magunkat azzal, hogy épen kényes állásunk nehézségei, melyeknek következtében folytonos szükségesség lesz reánk nézve az előre törekvés és az eszünkön járás, megóvnak bennünket a tespedéstől, megóvnak az elandalító kényelmes és nyugalmas helyzetnek ránk nézve még sokkal veszélyesebb hatásától.

Meglehet, sőt valószinű, hogy hazánknak physionomiája egyben másban változni fog az által, hogy a küzdtéren észrevehetőbbek lesznek soraink közt a más ajku hazafiak, ámde azért túlnyomó lesz mindenkor a magyar typus. Mentünk már keresztül nagy reformokon vagyis forradalmakon. A keresztyénség felvétele, a reformatio, a törökvilág megszünése, a német müveltség hatása, a XIX. század eszméinek elterjedése mind megannyi nagy forradalmat hozott létre nemzetünkben; volt is mindenkor ellenhatás mindezen befolyások ellen, voltak mindenkor bús magyarok, kik a mulófélen való régi állapottal enyészni vélték a magyarságot mindannyiszor: és utóvégre is csak itt vagyunk még most is, a nélkül, hogy ne volnánk képesek magunkra ismerni ezer évvel ezelőtt itt élt elődeinkben. Meg fogjuk mi lábolni ezen most küszöbön álló forradalmat is, és még hátra van az idő, melyben „Magyarország — lesz.“

A hazánkbeli nemzetiségeknek teljes emancipatiója elkerülhetetlen. Arról szó sem lehet többé, hogy ezt nemhogy kikerüljük, de csak el is halaszthassuk; a kérdés csak a körül forog: miként? Vegye ezt fontolóra jól mindenki, a kinek a haza java szivén fekszik; küzdje le mindenki azon ellenszenves indulatokat, melyeket e ténynek belátása és elfogadása benne ébreszthetne, saját habár kissé zúzott érzelmeit hozza a közjónak áldozatul. Meglehet, hogy nemes indokok-

ból ered, mert hiszen mi volna nemesebb mint a nemzetéhez való habár vak szeretet és ragaszkodás — az illetőknél azon ellenszenv, melyet éreznek, ha a magyarságnak régi aristocraticus előjogait csonkíttatni látják, de tekintsék nyugodtan a viszonyokat s lássák át, hogy oly kényes természetüek még most viszonyaink, hogy csak egy-két hang is képes a legsértőbb dissonantiát létrehozni a nemzetiségek közt jelenleg uralkodó harmonicus hangulatban; egykét nyilatkozat, mely régi előitéleteinket s elfogultságunkat tükrözné vissza, százszoros erőlködésébe kerülne a higgadtaknak, hogy zavaró hatását elveszítse: dobra üttetnék tüstént ólálkodó ellenségeink által s tönkre tehetné másoknak legjobb sikerrel megkezdett működését.

Tartok tőle, lesznek sokan, kik ugy fogják tekinteni a többi nemzetiségek emancipatióját, mint a magyarságnak valódi abdicatióját s nem fogják birni elfojtani azon keserüséget, melyet e képzelt mintegy uj szellemi mohácsi vész kebelökben költeni fog; tartok attól is, hogy lesz nem egy lelkiismeretlen ember, ki azzal fog népszerüséget keresni magának, hogy minél hangosabban fog kifejezést adni amaz érzelmeknek s mindig tele fogja venni száját a más ajkuak kicsinyítésével, a magyar nyelv jogaival és uralkodásra való hivatásával, stb. . . . Hogy mindenkor hamarabb megnyeri a tömegek kedvezését az, ki a szivhez szól, mint az, ki az értelemnek sürgeti elsőbbségét, mutatja a mindennapi tapasztalás; tudjuk azt is, hogy annyi nálunk az apró ambitio, hogy a valódi értéknek gyakran igen sokat kell türni és fáradni, mig magát érvényesíteni tudja. Ezek bizonyosan fel fogják használni e tárgyat, hogy hangzatos confessiókat tegyenek arról, mennyire szeretik nemzetöket, mennyire készek utolsó csepp véröket adni azért, hogy

a magyarnak egy hajaszála se görbüljön meg fején, hogy a magyar ezután is ur maradjon saját házában stb.: ám lássák, mit cselekesznek, ám lássák, hogy számolnak be lelkiismeretöknek, ha meggondolatlan eljárásuk tönkre fogja tenni a higgadtak és jobbak törekedését.

Tartok attól is, hogy sokan legjobbjaink közül, kik a forradalom előtti nemzetiségi surlódások idejében részünkről a küzdők első soraiban állottuk a rebellis nemzetiségek ellenében, nem fogják leküzdhetni azon ingerültséget, melyet akkor éreztek. Azok, kik az országgyüléseken személyesen veszekedtek a makacs horvát követekkel, bizony különös érzéssel hallgatnák, hogy mindenfelé széltében használtatik a közéletben azoknak nyelve, kik akkor még maguk se mertek annyira menni, hogy polgári jogosultságot követeljenek nyelvöknek s beelégedtek azon negativ követeléssel, hogy a latin nyelv mögé sánczolhassák el magukat. Az akkori ivadék valóban kevésbbé alkalmas jelenleg a pacificatio kivitelére. Valamint háborúk alkalmával nem a vezérek szokták rendesen megkezdeni a békealkudozásokat, hanem más kisebbrendü személyekre bizzák ez ügyek kezelését, olyformán vagyunk mi is a jelenlegi pacificatio művével s az ujabb ivadéknak, mely jóformán csak a forradalom óta kezdett a közügyekben részt venni, itt igen fontos szerepe lehet.

A mi ezen új ivadékot illeti, szentségtörés volna ezt a korábbival párhuzamba tenni. Mi mindnyájan csak pygmaeusok vagyunk korábbi hérószaink mellett. Jelen állapotunknak egyik legnagyobb hátránya az, hogy ifjaink, nem kaphatván politikai művelést, nem képezhették ki magukat a korábbi jelesek utódaivá, hogy általában keveset eszmélnek, keveset tanulnak, miután nincs meg azon stimulans melyet nyujtott azelőtt a közélet. Annyira megy

ezen hátrányos állapot, hogy ha a régiek kidőlnek és sokáig tart a mostani állapot, nem lesz a ki nyomukba léphessen s történetünknek, nemzeti és alkotmányos létünknek fonalai végképen megszakadoznak. Azonban valami hasznát mégis lehet venni az uj ivadéknak s épen legfontosabb kérdésünk, t. i. a nemzetiségek kérdésének elintézése körül. Az ujabb ivadék áll részint azon ifjakból, kik a forradalom előtt még imberbisek voltak, de az uj ivadék közé sorozandók azok is, kik azelőtt a politikával nem foglalkoztak, habár koruk által arra tökéletesen képesítve lettek volna, nem érezvén azonban magukat szükségeseknek, miután volt elég a ki vitte a közügyeket, visszavonult életet éltek. Van, nem egy valóban — s hála érette a magyarok Istenének — ki most kezd részt venni a közügyekben, kit megszállott a szent lélek s kötelességének tartja, most midőn nemzetének szüksége van minden erőre, minden tehetségre, megtenni magáét. Számlálunk ezek között már is nem egy jelest, kinek nevét büszkén fogja nevezni az utókor, ki a magyar Olymposzon méltó helyet foglaland el. Ezek is az uj ivadékhoz számitandók, habár életkoruknál fogva a régiek közé volnának sorozandók. Sok jeles ember van, ki csak ugy tud egész szivvel működni, ha rendes kerékvágásából ki nem zavartatik, de mihelyt félretéríttetik azon iránytól, melybe magát egészen beélte s uj viszonyok közé helyeztetik, nem tudja többé helyét találni; a legtisztesebb, a legtisztább jellemek járnak igy gyakran, belső természeti organisatiójuk hozza ugy magával. Vannak mások ellenben, kik nagyobb ruganyossággal birván s természetök élénksége által folytonos tevékenységre késztettetvén, könnyebben megalkusznak a körülményekkel s bárhová helyeztessenek a sors által, mindenütt otthon vannak. Nem

érdem és nem kárhoztatnivaló sem az egyik sem a másik irány, csak bizonyos pontig vagyunk urai akaratunknak, lelki testi dispositiónk zsarnokoskodik mindnyájunk fölött. Hogy van még sok régi jeleseinkből, ki összevegyül az uj ivadékkal, mindenesetre nagy nyereség ügyünkre nézve, de azok sincsenek elveszve, kik tettlegesen fellépni jelenleg képteleneknek érzik magukat; egy intésük, egy-egy szavukat oraculumként tekinti a tapasztalatlanabb s pietással csügg érdemes alakjaikon.

Ezen új ivadéknak — mondom — igen fontos szerepe lehet a nemzetiségek kérdésének elintézése körül, mert arra a régi nemzedéknél sokkal alkalmasabb. A régieknek egész politikai pályáját elkeserítették a nemzetiségi villongások. ők azoknak közvetlen részesei voltak s azt kellett látniok, hogy mindinkább fejükre nőnek ama rakonczátlan és éretlen csoportok, kiknek legelső föllépése valóban magán hordta a lázadásnak szinét. Nevelte keserüségöket az, hogy minden más ellenséges elem szövetségesre talált e lázadókban s épen azért tartották szoros kötelességüknek ellentállani, nehogy ezen szövetséges elemek amazok által érvényre emelkedjenek. Azóta kitünt. hogy mégis volt valódi nemzetiségi érzelem is abban, mi általuk jóformán csak ürügynek tekintetett s jelenleg világosan áll. hogy a sok salak közt volt valódi nemesebb ércz is, világosan áll, hogy a velünk együtt élő más nyelvü fajok őszintén ragaszkodnak nemzetiségökhöz, világosan áll, hogy teljes joggal követelhetik annak mások által is elismertetését és megbecsültetését. Az uj ivadéknak van ugyan tudomása ama szomorú nemzetiségi surlódásokról, de inkább csak hallomásból, miután azonban ama küzdelmekben tettleges részt nem vett, nem lakik szivében e tekintetben keserüség, mint

a régiekében. Természetes tehát, hogy sokkal inkább kezelheti elfogulatlanul ez ügyet, annyival inkább, hogy most már a dolgok sokkal tisztábban állanak mint azelőtt; hogy az illető más nemzetbeliek is sokkal higgadtabbak lettek, több komolysággal és érettséggel látnak a dologhoz s náluk is van csak ugy mint nálunk uj ivadék, melynek szivében nem honol a régi keserüség. Az uj ivadék különösen van arra hivatva, hogy ezen ügyet kezelje és szerencsésen keresztülvigye, ez lesz az első alkalom, hogy képességét kimutassa, ez lesz az alkalom, hogy megállhassa politikai érettségi vizsgálatát.

E munkához a legjobb auspiciumok mellett foghat. Azelőtt kölcsönös ingerlések, éretlen kifakadások kezdették meg a vitát s valódi méltatlankodás, erőszakoskodás, kölcsönös rettegtetés szerepeltek a vita kifejlődésénél, egészen a szenvedély vett erőt mindkét fél hangulatán; rémület és gyülölség nem hagyott helyet a capacitatiónak. A nemzetiségi vitának uj phasisa egészen másképen kezdődik. Keserű tapasztalás megmutatta, mire visz az ellenségeskedés — ez az egyik főtényező. Másik az: hogy a nemzetiség és annak jogairól való nézetek tetemesen tisztultak. Harmadik legfontosabb tényező az, hogy bátran és nyugodtan néztünk legújabban szemébe egymásnak és kezet szorítottunk. Ujuljanak meg bár a viták a felett, mikint kell viszonyainknak egyes részleteit elintézni, azt, hogy kezet szorítottunk, nem fogjuk soha többé elfelejteni. Átmentünk a Rubiconon.

A nemzetiségi kérdés most még egészen élére van állítva. Ne higyjük, hogy az mindig igy lesz. Le fognak ezen mozgalmak csillapodni. mihelyt nem fogja többé senki bántani egyik vagy másik nemzetiségnek jogait. Hogy

ragaszkodni fog mindenik a magáéhoz, természetes, mert a mig egy népben lélek van, nem mondhat le azon indulatról, mely jobban készteti minden egyébnél mindenre, a mi szép, jó és nemes. A nemzetiségi érzésben annyi a szellemi stimulans, hogy tökéletesen képes megóvni az embereket az anyagiságba való sülyedéstől, a versenynek oly erős táplálékot nyujt, hogy a legsikeresebb eszköz az általános stagnatiónak eltávolitására s ez az összes emberiségre a legnagyobb nyeremény. Óvjon meg mindnyájunkat a gondviselés attól, hogy nemzetiség tekintetében valaha egy akol egy pásztor legyen, végtelen unalom és általános ellankadás volna következménye.

De másrészt óhajtandó, hogy legyen vége minél előbb a mostani surlódásoknak és zűrzavaros állapotoknak. Egy valódi szellemi népvándorlás közepette létezünk. Szükséges, hogy minél előbb nyugalomra térjenek a háborgó elemek, hogy ama folytonos és békés nemzeti verseny, mely oly jótékony hatással kell hogy legyen civilisatiónknak emelésére és a tespedéstől való megóvására, rendes kerékvágásába térhessen. Mig a jogok megállapitásáról és kivivásáról van szó, mig minden nemzetiségnek nincs kimutatva a tér, melyet elfoglalni hivatva van, mig e tért valódilag el nem foglalja, addig a rendezkedés veszi igénybe minden erőnket és időnket s nem érkezünk arra, hogy előretörjünk mindenben, mi közös emberi kötelesség.

Meg fognak alakulni nálunk is azon körök, melyek lesznek minden velünk együtt élő népfajoknak rendes határai; ezeknek ki kell jelöltetniök s elfoglaltatniok minél előbb, mert azután is sok dolgunk lesz még, hogy utolérjük mindazon nemzeteket, kik elénkbe vágtak a civilisatióban. Essünk át minél előbb az átmeneti állapoton; ne szedeges-

sük csekély adagokban azt, mit benyelhetünk egyszerre is. Adjuk meg egyszerre és jó szivvel, sokkal tanácsosabb magunkra nézve is, mint ha ugyanazt kicsikartatni hagynánk kezeinkből.

UTL AT DOWNSVIEW